A woman in traditional Hungarian folk costume is shown in profile, spinning wool on a spinning wheel. She wears a white headscarf with red and white embroidery and a red and white patterned blouse. The background is a simple room with a window showing a landscape.

JELEK A TÉRBEN 2

Nyitra vidéki népballadák

Arany A. László hagyatékából

Fórum Kisebbségkutató Intézet

Nyitra vidéki népballadák

Jelek a térben 2.
Nyitra vidéki népballadák

Sorozatszerkesztő
Liszka József

Nyitra vidéki népballadák

(Arany A. László hagyatékából)

Szerkesztette, a kísérő tanulmányt és a jegyzeteket írta

Liszka József

A kotta- és képanyagot válogatta, gondozta

Nagy Myrtil

Megjelent

Arany A. László születésének

100. évfordulója alkalmából

Támogatók:

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
– program Kultúra národnostných menšín 2009
A kötet megjelenését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma
Nemzeti Kisebbségek Programja 2009 támogatta

Magyar Tudományos Akadémia Határon Túli Magyar Tudományosságért Programja, 2009

Köszönet a Csemadok Művelődési Intézete Népzenei Adattárának
a hangzóanyagok válogatásában és technikai kivitelezésében nyújtott segítségéért!

A kötetet Arany A. László fotóival (1940–1943) illusztráltuk.

A fotók digitális feldolgozását Kusy Ferenc készítette.

A címloldal Arany A. László fotója (Zsére) felhasználásával készült.

© Liszka József, Nagy Myrtil, 2009

© Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2009

Photo © Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2009

ISBN: 978-80-89249-29-9

Tartalom

Liszka József: Egy elveszettnek hitt népköltészeti gyűjtemény elé.....	7
1. A balladák földrajzi, néprajzi háttere	7
2. Kutatástörténeti háttér	14
2.1. A magyar balladakutatás vázlatos története.....	16
2.2. Arany A. László munkatársainak kutatásai	17
3. Megjegyzések a közlés szempontjaihoz.....	28
Nyitra vidéki balladák.....	33
Régi (középkori) balladák	33
1. A székenbe esett lány	33
2. Halva talált menyasszony.....	43
3. Anyai átok.....	45
4. A háromszoros magzatgyilkos	48
5. A halálra táncoltatott lány	53
6. A halálraítélt hűga	61
7. Bagoly asszonyka	69
8. A csudahalott	74
9. Révészek nótája	80
10. Házasuló királyfi.....	85
18–20. századi ponyvaballadák	93
11. Templomkerülő	93
12. A kiírtott kocsmároscsalád.....	96
13. A gróf és az apáca	99
14. Az öngyilkos szeretőgyilkos	101
15. Vadász és lánya.....	106
Betyárballadák	111
16. Lova lába megbotlott... ..	111
17. A betyár utazólevele.....	115
Új balladák	118
18. Bárolány és juhász	118
19. A meggyilkolt fonólány	122
20. Vén férj gyilkosa.....	125
21. A gyilkos feladja magát.....	128
22. Verekedés fog itt lenni.....	131
23. A cséplőgépbe esett lány	134
24. A beteg asszony	137
25. Megégett a cserény.....	140
26. Bányatragédia.....	144
Jegyzetek	147
1. A székenbe esett lány [10].....	147
2. Halva talált menyasszony [12]	148
3. Anyai átok [16]	148
4. A háromszoros magzatgyilkos [24].....	148
5. A halálra táncoltatott lány [26]	149

6. A halálraítélt húga [27].....	150
7. Bagoly asszonyka [45]	150
8. A csudahalott [68].....	151
9. Révészek nótája [72].....	151
10. Házasuló királyfi [75]	152
11. Templomkerülő [95].....	152
12. A kiirtott kocsmároscsalád [96].....	152
13. A gróf és az apáca [97].....	153
14. Az öngyilkos szeretőgyilkos [98].....	153
15. Vadász és lánya [100].....	154
16. Lova lába megbotlott [108]	154
17. A betyár utazólevele [109]	154
18. Bárólány és juhász [121]	155
19. A meggyilkolt fonólány [123].....	155
20. A vén férj gyilkosa [125].....	155
21. A gyilkos feladja magát [126]	156
22. Verekedés fog itt lenni [127]	156
23. A cséplőgépbe esett lány [128].....	157
24. A beteg asszony [130]	157
25. Megégett a cserény [133]	157
26. Bányatragédia.....	158
Irodalom	161
Függelék.....	169
1. A Nyitra vidéki balladák jegyzéke (1).....	169
2. A Nyitra vidéki balladák jegyzéke (2).....	173
3. Kovács Gergely által gyűjtött balladák jegyzéke.....	175
4. Az eredeti kötetterv Blanárovits József metszeteivel	177
Magyar–szlovák helynévjegyzék.....	199

LISZKA JÓZSEF

Egy elveszettnek hitt népköltészeti gyűjtemény elé*

1944-ben jelent meg a készülő *Nyitravidéki népballadák* című kötet mutatványanyaga, amely a Putz Éva által 1941-ben Zsérén a 66 éves Benc Luca előadása nyomán lejegyzett, a halálraítelt húga balladatípus, Fehér László balladája címen ismert szövegét adja közre (Putz 1944). Maga a teljes gyűjtemény a Szlovákiai Magyar Közlemények 2. köteteként látott volna napvilágot.¹ A kötet azonban sohasem jelent meg, s a legutóbbi időkig a benne megjelentetni tervezett népköltési anyagot vagy fel sem gyűjtöttnek, vagy elveszettnek, de legalábbis lappangónak gondolta a folkloristák többsége. Sándor Eleonóra még úgy tudta, hogy „a gyűjtött anyag nagy része a későbbiekben elkallódott”, s felbukkanásukra „kevés a remény” (Sándor 1989, 152). Ág Tibor a következőket írja a Nyitra vidéki balladakutatással kapcsolatban:

„Az 1945-ig Pozsonyban működő Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület, a SZEMKE, tervbe vette egy Nyitra vidéki népballada-gyűjtemény kiadását, amely Putz Éva, Arany A. László, Lipcsey Gyula és Kovács Gergely gyűjtését tartalmazta volna. Ez valószínűleg dallamok nélkül közölt balladagyűjtemény lett volna, mert képzett zenész nem volt ebben a körben. Ebből a balladagyűjteményből, sajnos csak a 'Fehér László balladája' jelent meg 1944 őszén, egy füzetben, mint mutatvány a Nyitra vidéki népballadák készülő gyűjteményéből. E gyűjtemény kéziratának további sorsáról nincs tudomásunk.”

(Ág 2001, 7)

A tervezett kötet (amint azt a későbbiekben még látni fogjuk) dallamok nélküli balladaszövegeket tartalmazott volna, ám Arany A. László féltestvére, a később Franz Zagiba néven publikáló Zagiba Ferenc emlékei szerint 1939–40-ben végezték a gyűjtést, s ekkor Arany a szövegeket, Zagiba pedig a dallamokat rögzítette. Utóbbi az általa gyűjtötteket később, német nyelven publikálta is (Zagiba 1954; kritikájához vö. Ág 2000).

A közelmúltban előkerült Arany A. László kéziratosa hagyatéka (vagy annak egy része), amiben jelentős mennyiségű néprajzi, elsősorban népköltési gyűjtés található. Jelen kötet ennek a hagyatéknak a balladagyűjtéseiből ad bőséges válogatást.

1. A balladák földrajzi, néprajzi háttere

A kutatott területhez, a Nyitra környéki magyar nyelvszigethez általában tizenhárom települést szokás sorolni (Alsócsitár, Alsóbodok, Bábindal, Béd, Gerencsér, Geszte, Gímes, Kolon, Barslédec,

* A bevezető tanulmány részben az MTA Határon Túli Magyar Tudományosságért Ösztöndíjprogram (2007) keretében készült.

1 Arany A. László egy kéziratosa feljegyzése arról tanúskodik, hogy az említett sorozatban még *Magyar népi szövegek; Nyitra vidéki magyar ház; Nyitra vidéki kézimunkák* címen terveztek kiadványokat (Sándor 1989, 152)

Zsérei utcarészlet

Menyhe, Nyitraegerszeg, Pográny, Vicsápapáti), bár vannak szerzők, akik jóval tágabban értelmezik a Zobor-vidéket. A szakirodalom és a helyi népi nyelv többféleképpen is emlegeti e falucsoportot. Leggyakoribb a *Zoboralja* vagy *Zobor-vidék* megnevezés. Magam, a Zobor-vidék kifejezést némileg tágabb jelentésűnek érezve a Zoboraljával szemben (amely közvetlenül a Zobor-hegy tövének megbúvó településeket jelölné) az előbbi részesítem előnyben. Nyitra város szomszédságában a Zobor, Zsibrica, Tribecs, Piliske hegyek tövében fekvő, fentebb már felsorolt magyar települések tartoznak bele (vö. Liszka 2002, 264–265). A Nyitra vidék meghatározás is nagyjából ezt a területet fedi, noha több szerzőnél jóval tágabb értelmezést nyer, s nem a Nyitra város környéki településeket értik alatta, hanem a Nyitra folyó menti térséget, délen egészen Érsekújvár környékét is hozzászámolva (pl. Manga 1938). A gyűjtőpontok alapján Aranyék a Nyitra vidéket Zobor-vidék értelemben használták. Terminológiájukat (noha kissé félrevezető), tudománytörténeti megfontolásokból meghagytuk.

A Zobor-vidéki magyar községeket egyrészt az alapvetően közös viselet, másrészt a nyelvi elszigeteltség (az őket körülvevő „szláv gyűrű”), harmadrészt pedig a közös származástudat (honfoglalás kori pogány magyarok ide menekült ivadécai, illetve székely határőrök leszármazottai) alapján szokás körülhatárolni. Utóbbi halványan, igaz, feltehetően írott forrásokra támaszkodva, ma is él a szájhagyományban:

„Ezeket a hegyeket Nyitra körül Géza fejedelmünk nagyon szerette, gyakran járt vadászni ide az erdőbe. Akkor nem lakhatott itt még senki, mer Géza hozatott ide székelyeket, hogy őrizzék a határt, a gypüket. Úgy beszéltek mindig, hogy hét család jött ide akkor: Molnár, Varga, Dubai, Szabó, Mester, Fazekas és Székely nevezetűek vótak azok, ezekből Lédecen még most is sok van. A székelyt akkor még úgy mondták, hogy zekel, az én gyerekkoromba vótak öregek, akik még régen úgy hallották.”

(Magyar 2002, 43)

Hangsúlyozni kell azonban, hogy egy sor kulturális jelenség (így a viselet is) túlmutat a nyelvi határon. A Nyitra környéki magyar nyelvsziget anyagi és szellemi kultúráját a most bennünket érdeklő szempontok szerint imponáló alapossággal vizsgáló Morvay Judit a következőket állapítja meg ezzel kapcsolatban:

„...népi kultúrája egy nagyobb egység része, a legarchaikusabb réteg, s az újabb kulturális mozgások beletartoznak egy nagytáji együttesbe. A nemzetiségi hovatartozás másodlagosnak mondható. A kulturális jelenségek és változások egy nagyobb, szélesebb területen észlelhetők, mint szorosan kijelölt terepünk.

Az a nagyobb kulturális egység, amelybe a Zobor-vidék beilleszthető, csak részben körülhatárolható, vegyes nemzetiségű terület. A szomszédos és távolabbi szlovák falvak települései, életkörülményei azonosak. Vizsgált területünkhöz hasonlóak a földművelés munkafolyamatai, a kendermunka, részben hasonló az állattartás (külön kiemelném az állathívó és -irányító szavakat), sőt a hiedelmek, szokások egy része is. Ez a hasonlóság a nyelvi különbségeken kívül, kisebb eltéréseket is hordoz.

Megállapíthatjuk, hogy a Nyitra vidéki magyarság kultúrájában éppen azoknál a részterületeknél (szénamunka, aratás, kendermunka, táplálkozás stb.) találjuk a legtöbb azonosságot nagytáji környezetével, amely kultúrájában is egységesnek mondható. Tovább lépve azt is megállapíthatjuk, hogy éppen ezek a nagytáji azonos jelenségek összefüggően vagy töredékesen a magyar paraszti kultúrában távolabbi területeken, a palócoknál, a Dunántúlon, Erdélyben is megtalálhatók...”

(Morvay 1980, 156–157)

A Morvay Judit által fölvázolt néprajzi tények (lásd még: Morvay 1957) nyilván jobban megérthetőek, ha figyelembe vesszük, hogy az – érintett magyar és szlovák – népesség egyrészt azonos természetföldrajzi viszonyok között élt, illetve másrészt, hogy ebben a térségben a nyelvhatár az utóbbi évszázadokban igencsak „mozgékonyak” mutatkozott (vö. Jócsik 1943). Tudvalévő, hogy a

Vacsorázó leány, Zsére

zoborvidéki magyar nyelvsziget a 20. század elején még „félszigetként” kapcsolódott a barsi magyar tömbhöz, s ugyanakkor az is igaz, hogy például Vicsápapáti népe csak a 19. század végére magyarosodott el (Ujváry 1994, 45), hogy azután napjainkra fokozatosan „visszaszlovákosodjon”. Kodály Zoltán a 20. század első éveiben végzett néprajzi gyűjtéseket a Zobor-vidéken. A szentiváni tűzgyújtáshoz kapcsolódó éneknek magyar, szlovák és „vegyes” nyelvű változatait is sikerült rögzítenie, többek között éppen Vicsápapátiban. Ezek a szövegek az átadás-átvétel, valamint a nyelv-váltás kérdéseihez egyaránt tanulságos adalékul szolgálnak:

„A nyelvhatáron általános jelenség, hogy dalt akkor is átvesznek egymástól a szomszédos népek, mikor egymás nyelvét nem is beszélik. Az itt közölt tót szövegek közül csak a szalakusztit és pereszlenyit jegyeztem le tótoktól, a többi magyar községekben, magyaroktól, a kik tótul csak tökéletlenül, vagy sehogyse tudnak. Innen van, hogy a tót szöveg néha romlott. Legnagyobb a tót nyelvismeret Vicsápon (ma Vicsápapáti; 1226 magyar, 113 tót lakossal² tót nevek régibb beolvadást is sejtetnek). Itt följegyeztem – magyaroktól – egy egész sor tót dalt, melyek a szomszédos tót községekben ismeretlenek, tehát messzebről kerültek. Magyarázatul felhozták, hogy régebben, mikor még sarlóval arattak, a legkisebb vicsápi gazdának is volt tót aratója, legalább egy. Azokról maradhatott egy részük, más részük talán a beolvadt tótsággal jött.”
(Kodály 1913, 169–170)

Azt sem szabad természetesen figyelmen kívül hagyni, hogy egy sor jelenségben eltérések is megfigyelhetők a zoborvidéki magyar és a környező szlovák népi kultúra között. A zoborvidéki magyarok például a gabonát általában nyomtatták, s csak ritkábban csépelelték, mint a tőlük akár délre is élő szlovákok; lakóházaikat az előszeretettel fából építkező szlovákokkal szemben inkább sárból készítették, holott fa- vagy kőanyag a rendelkezésükre állott volna (vö Morvay 1980, 152). Ez utóbbi viszont egyértelműen a fejlődésbeli fáziseltolódásnak tudható be, hiszen a 19. század folyamán még a terület (legalábbis annak északi részének) magyar lakossága alapvetően fából készítette lakóépületeit.

Amellett, hogy a Zobor-vidék kulturálisan egy etnikumok feletti nagytáj szerves részeként (is) értelmezhető, belsőleg is tovább tagolható. Három, földrajzilag meghatározott egységre osztható tovább a Zobor-vidéki magyar nyelvsziget: egyrészt a Zobor hegytől keletre elterülő falvakra (a szűken vett *Zoboralja*), másodrészt a hegy északi oldalán fekvő Bédre és Menyhére (hegymegiek), illetve a Nyitra folyón túli két településre (Nyitraegerszeg, Vicsápapáti). Ez utóbbiakat *vízmegiek*nek nevezik. Bár területileg Barslédecet a Zobor-vidékhez szokás sorolni, viselete alapján azonban gyökeresen különbözik a térség többi településétől. A tájegységtől délre elterülő falvak (pl. Nyitraacsehi, Nagycétény) lakosai tudatilag is megkülönböztetik magukat a Zobor-vidékiektől, akiket ’bacsik’-nak neveznek azon nyelvjárási sajátosságuk alapján, miszerint a bácsi-t röviden, ’bacsí’-nak ejtik.

Ez a jó tucatnyi településből álló nyelvsziget (ahogy fentebb már említettem) még nem is olyan régen, a két világháború közötti időszakban félszigetként kapcsolódott a barsi magyarsághoz, s nyelvjárásilag ezáltal a „palóc” területekhez is kötődik. Több kutató (így Bakó Ferenc, Manga János) „nyugati palóc” nyelvterület határvidékéhez tartozónak tartja a Zobor-vidéki magyarokat (Bakó 1987, 16–17; Manga 1942, 3). A természetföldrajzi hasonlóságok mellett (hiszen a Zobor-vidék a palóc területek többségéhez hasonlóan dombos, erdőkkel tarkított térségben terül el) népi kultúrájában talán ezért (is?) figyelhetők meg a Kisalföld és a palócos vidékek felé egyaránt mutató jegek (tudjuk például, hogy a Zobor-vidéki nagycsalád szerkezetében, életmódjában, terminológiájában rengeteg rokonságot mutat a Palócfölddel). A kultúra egyéb elemei (gazdálkodás, építkezés, lakásbelső stb.), valamint a gazdasági kapcsolatok azonban egyértelműen amellel tanúskodnak, hogy

2 Ezzel szemben az 1991-es népszámlálás során a településen 2159 lakos vallotta magát szlováknak és 171 magyarnak, 2001-ben pedig ez az arány a következőképpen alakult: 1959 szlovák és 145 magyar.

a Zobor-vidék elsősorban a Kisalföld (népi) kultúrájával rokonítható, annak egy régiesebb, archaikusabb formáját megőrizve szinte napjainkig.

A Zobor-vidéki magyarok népi kultúrájának, s ezen belül folklórájának az alakulására is erős hatással voltak a különféle migrációs folyamatok (elsősorban munkamigráció, vándorkereskedelem stb.). A természetföldrajzi adottságok gyakorlatilag a Zobor-vidék összes falujában kedveztek a gyümölcsstermesztésnek, elsősorban szilvát, almát, körtét és diót termesztettek, a legtöbb helyütt kereskedtek is velük. A Zobor-vidék több települése is fuvarozásból tartotta fenn magát, így az igaerővel történő teherhordásnak jelentős hagyományai vannak. A gerencsériek jellegzetes teherhordó állata a szamár volt. Gyürky Ákos említi, hogy „ha valahol szamárvontatta kordéval pl. 'szívót' (szilvát) árul egy atyafi, úgy biztosak lehetünk afelől, hogy gerencséri az illető” (Gyürky 1941, 3). A viszonylag kis mennyiségű szántóföld és a falu lakosságának állandó növekedése szorította rá a koloniat, hogy a település határában lévő jó minőségű mészkövet is hasznosítsák. Fényes Elek tudósítása szerint „lakosi sok meszet égetnek, melly is jóságára az egész megyében legtöbbször becsültetik” (Fényes 1851, II: 234). A 19. század második harmadában a faluban 90 személy foglalkozott mészégetéssel, majd a századvégi filoxérapusztítást követően szinte mindenki áttért erre a mesterségre (Sándor 1996, 27–31). A koloni meszet elsősorban a nyitrai piacon adták el, de házaltak is vele, bejárva szinte az egész Kisalföldet. Kamocsán, Köbölkúton, Pereden és Tardoskedden is felfelbukkantak a koloni meszesek még a 20. század harmincas éveiben is. Az is előfordult, hogy ügyeskedők gyári égetésű meszet kínáltak koloni mészként, annyira jó híre volt ez utóbbinak. Meszsze földön ismert volt a koloni lyukas hímzés is. A fehér gyolcsra fehér pamuttal készített technika a térségben a 19. század utolsó harmadában vert gyökeret. A lyukashímzés motívumkincsében viszont korábbi, reneszánsz és barokk elemek is fellelhetők. Termékeikkel a koloni asszonyok az egész környéket ellátták (Dodekné 1981).

A Zobor-vidéki falvak társadalmi szerkezetéről elsősorban Madar Ilona (Madar 1989) és Morvay Judit (Morvay 1957; Morvay 1980) vizsgálódásai alapján alkothatunk képet. Kutatásaikból kitűnik, hogy a zömében szűkhatáru favakban három alapvető társadalmi réteg alakulhatott ki:

1. az idegen munkaerőt is alkalmazó 'gazdák', 'nagygazdák',
2. a saját földjük megművelését részesek munkaerejével pótló, ám saját igaerővel is rendelkező 'csujosok' vagy 'csetertesek',
3. a 'földtelenek', 'nincstelenek', 'egyszerűk' rétege. Értelemszerűen a legszorosabb kapcsolat a két szélső rétegbe tartozóak között volt, hiszen a gazdák, nagygazdák munkaerőt elsősorban a földnélküli szegények soraiból nyerhettek. Ez utóbbiak, ha a közelben nem nyílt munkaalalom, elmentek távolabbra is 'hónapszámba' vagy részesmunkára dolgozni. Az efféle munkaalkalmakkal éltek egyébként a középső réteg legényei is, akik szintén rászorultak kiegészítő keresetre. Főleg az Alföldre, a Dunántúlra jártak, de az első világháború után Német- és Franciaországba is eljutottak. Akiknek nem volt kenderföldjük sem, azok elmentek távolabbra is (akár az Alsó-Vág mentére, Vágfarkasdra is) 'tilónyi', 'fonnyi'. Munkájukért az elvégzett munka nyolcadát kapták, amivel a családi szükségleteket ki tudták elégíteni.

Természetesen nemcsak a Zobor-vidékiek járták különféle okokból a szűkebb-tágabb térséget, hanem ide is érkeztek, akár távolabbi vidékekről származó vándorkereskedők, munkavállalók is (a szlovák aratómunkásokról fentebb már volt szó). Jelen témánk szempontjából figyelemre méltó a következő erdélyi adat. Ráduly János a kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadait felgyűjtve kíváncsi volt adatközlője életútjára is. Énekese elmondta neki, hogy 1912-ben, tizennégy éves korában édesapjával erdélyi lakhelyétől meglehetősen távol vállaltak munkát:

„Akkor vót, hogy ősszel elmentem édesapámmal s a nagyobbik testvéremmel Nyitra megyébe, ahol répát ástunk gróf Károlyi Lajosnak. Hat hétre vótunk ott, innen vagy kétszázan is jöttek a faluból, Makkfálváról is jöttek.”

(Ráduly 1979, 9)

Ráduly János is fölívja a figyelmet arra, hogy az ország különböző vidékeiről összesereglett munkások közösen eltöltött ideje milyen fontos hatással lehetett „a népköltészeti alkotások elterjedéséhez, népszerűsítéséhez”. A közös munkára Majlát Józsefné Ötvös Sára a következőképpen emlékezett vissza:

„Nyitra megyében mikor vótunk, egyszer-egyszer mozsikáltak esténként, s mi táncoltunk. De a legtöbb este inkább aludtunk, fáradtak vótunk, s feküdtünk le. A legtöbbször nappal énekeltünk. Az emberek ásták ki a répát, s mi leányokul s asszonyokul pucoltuk fel. Csomókba hányták a répát, s mű így pucoltuk: mikor éggel végeztünk, mentünk a másik csomóhoz. Úgy, ahogy dógoztunk, beszélgettük s közben énekeltünk, ment a dolog jól. Erősen szerették ott az erdélyi munkásokat: 'Úgy dógoznak, hogy ég utánuk a hely' – mondták rollunk. Víg nótákat énekeltünk a legtöbbet s bolondságokat. Keserveket nemigen énekeltünk, azok nem odavalók vótak.”

(Ráduly 1979, 9)

Arany A. László, szénakötözés közben

A Zobor-vidék folklór számos archaikus vonást is megőrzött. A népköltészetben – noha differenciáltan – éppúgy megfigyelhető ez, mint a naptári ünnepeken vagy az emberi élethez kapcsolódó szokásokon. A két világháború közötti gyűjtők (így a most feldolgozott kéziratos hagyaték számos megjegyzése is) már sorra figyelmeztetnek arra, hogy a balladák csak rendkívül töredékes állapotban maradtak fenn a szájhagyományban. Manga János ezzel kapcsolatban az alábbiakat írja:

„Szövegüket már rosszul, hiányosan tudják, legtöbbször az érthetlenségig csonkán. Dallamuk egészen egyszerű, a díszítéseknek minden nyoma nélkül. Pedig ennek a hiánynak nem a régi előadástílus eltűnése az oka, mert például a lakodalmas dallamok ma is őrzik ezt, annyira, hogy a fiatalok, a 20-30 évesek is pontosan ugyanazokkal a melizmákkal éneklik, mint a 60-80 évesek.”

(Manga 1938, 48)

Arany kéziratos hagyatékában található egy gépelt jegyzék, amely a Kovács Gergely által gyűjtött balladák felsorolását, valamint a gyűjtés helyét és az adatközlők neveit tartalmazza (lásd a Függelékben!). Valószínűleg Arany gépeltette ezt le, s az alábbi bevezető megjegyzés is tőle származhat:

„A Kovács Gergely balladái. Ezeket ő maga jegyezte le s nekünk újonnal le kell jegyeznünk fonétikusan. Kovács Gergely megjegyzi, hogy a balladákat már senki sem énekli s kevesen is tudják. Már az öregek sem szívesen éneklik és értéktelennek tartják.”

A balladák ismertségi szintjére Arany A. László a szlovákiai magyarok néprajzát összegző munkájában is kitér, és a fentebb idézett Mangához hasonló megállapításokra jut:

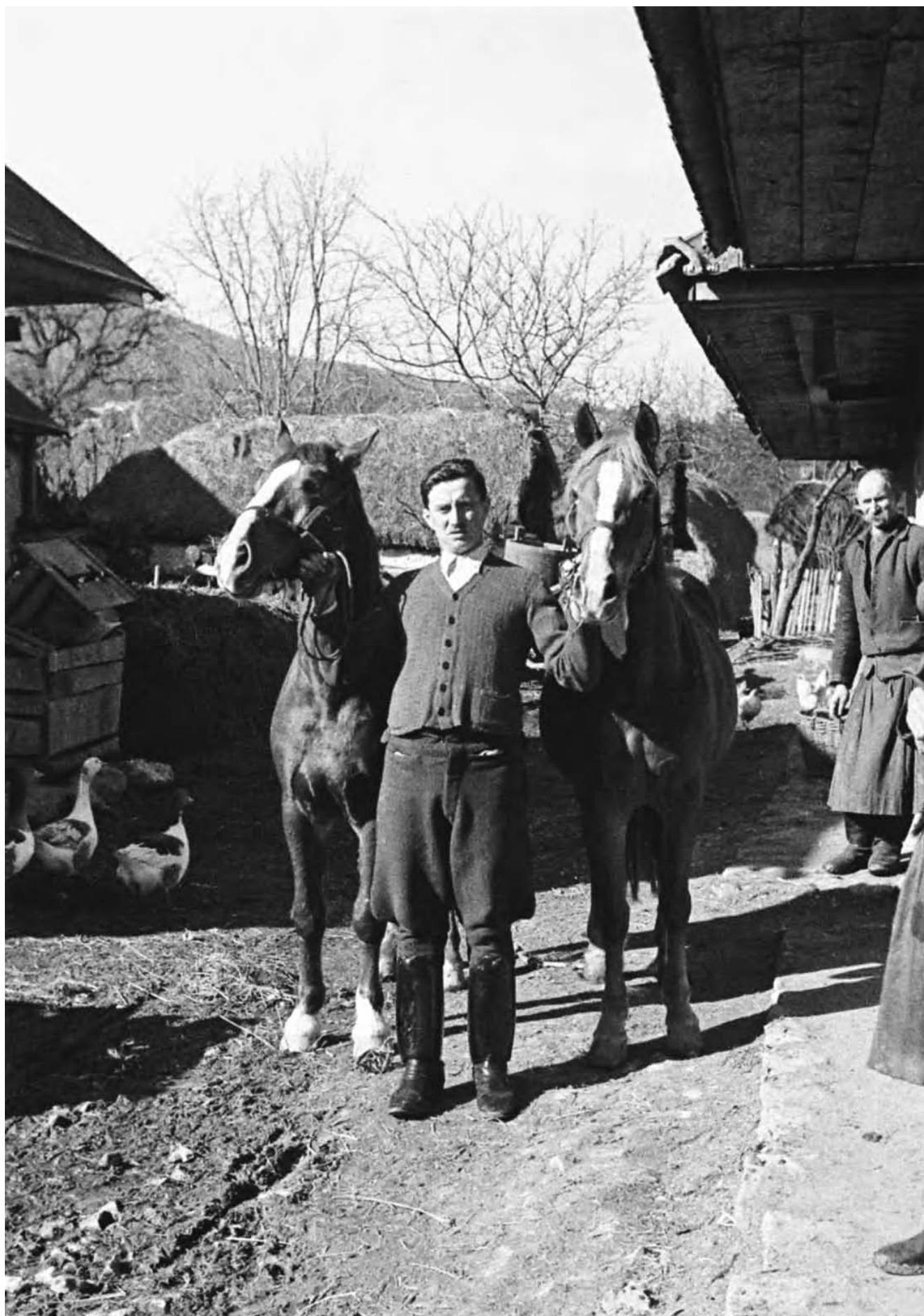
„A balladákat nem ismerik minden községben. Némely községben már alig egypáran ismerik őket, s ezek is inkább az öreg asszonyok. Többet ismernek a falu szegényei, zsellérei. Ezek, úgylátszik, általában többet éneklenek és szívesebben is. A gazdasszony, vagyis a módos gazda felesége nem szívesen vallja be énektudását. Legalábbis nem találja illendőnek idegen és a nyilvánosság előtt énekelni. Több balladának gyakran csak a töredékét ismerik a nótafák. Ilyenkor prózai befejező mondattal jelentik be a ballada tragikus kimenetelét.”

(Arany 1941, 8–9)

Az a tény, hogy a jó fél évszázadal korábbi figyelmeztetések ellenére a térség folklórja még ma is archaikusnak tűnik, azzal az alább még részletesebben adatolandó ténnyel magyarázható, hogy a térség néprajzi (és azon belül is első sorban folklorisztikai) kutatása viszonylag korán megindult. Számolnunk kell tehát egy erőteljes visszahatással! A kívülről érkező érdeklődés egyszersmind felértékelte a lokális néphagyomány, népköltészeti alkotások jelentőségét a helyi lakosság körében. Ezzel összefügg, hogy nagy múltra tekint vissza a Zobor-vidéken az ún. népművészeti mozgalom is, ami ugyancsak erősen visszahatott az „élő” szájhagyományra (vö. Méry 1987). A ma is rögzíthető „archaikus” jellegű népköltészeti alkotások, szokások esetében aztán nem minden esetben lehet egyértelműen eldönteni, hogy azok valójában milyen mértékben archaikusak. Amennyiben elfogadjuk a folklórjelenségeknek azt a fejlődési sémáját, miszerint a kezdeti fokon van a *szerves folklór*, majd ezt (a folklorisztikai érdeklődés kibontakozásával párhuzamosan) a *szervezett* vagy *másodlagos folklór*, végül pedig a *folklorizmus* követi, akkor úgy is fogalmazhatunk, hogy esetünkben sokszor problematikus megmondani, hogy egy adott népköltészeti jelenség, alkotás éppen melyik fejlődésbeli fázis részeként értelmezhető (vö. Liszka 2007b, 268).

2. Kutatástörténeti háttér

Amennyiben az Arany A. László hagyatékából előkerült balladák kutatástörténeti hátterét kívánjuk felvázolni, azt két nézőpontból célszerű megtenni: egyrészt az egyetemes magyar balladakutatás eredményeinek a tükrében, másrészt a szűkebb tájegység, illetve a gyűjtők személyének vonatkozásában.

Koloni gazda

*Földesi Ferencné Elgyütt Ilona Arany A. László fotóján.
Földesi Ilona az egyik zsérei adatközlő.*

2.1. A magyar balladakutatás vázlatos története

Noha szórványos előzmények voltak – például Erdélyi János nagyszabású vállalkozásának balladaközlései (Erdélyi 1846/48) –, a magyar rendszeres balladakutatás első jelentős mérföldköveként Kriza János székelyföldi gyűjtését, a *Vadrózsák* címen kiadott gyűjteményt szokás számon tartani (Kriza 1863). A megjelenés után kibontakozó, Arany János találó kifejezésével elhíresült *Vadrózsapör* egyszersmind a balladakutatás nemzetközi perspektíváit is tágította (vö. Alexics 1897; Kriza 1991, 197–205; Németh 1982). Egy évvel később jelenik meg Greguss Ágost több kiadást is megért, ma már klasszikusnak számító elméleti munkája a balladáról, ahol a műballadát és a népballadát együtt tárgyalja, megkísérelve azok közös és eltérő jegyeit is felsorakoztatni (harmadik kiadás: Greguss 1886). Noha az 1872-ben a Kisfaludy Társaság által útjára bocsátott Magyar Népköltési Gyűjtemény kifejezetten ballada-kötetet nem tartalmaz, számos darabjában találunk bőséges balladaközléseket is. Kálmány Lajos dél-alföldi anyaga csak később, a második világháború után került közlésre (Kálmány 1954). A 20. század elején Bartók Béla, Kodály Zoltán, Vikár Béla kiterjedt népzenei (s ezen belül ballada-) kutatásai, valamint anyagközlései érdemelnek figyelmet, majd a magyar néprajz első szintézisében, *A magyarság néprajzában* Solymossy Sándor összegzését (Solymossy é.n.), valamint az *Ethnographiában* ekkoriban megjelent résztanulmányait kell megemlíteni (pl.

Solymossy 1923/24). Nagyjából ebben az időbe születnek Gragger Róbert (1927), Nagy Ilona (1929) és Ortutay Gyula (1933; 1936) kapcsolódó munkái. Dános Erzsébet elsőként kísérelte meg a népmese-katalógusok mintájára egy ballada típuskatalógus elkészítését (Dános 1938). A második világháború után egyrészt újabb gyűjtések, gyűjteményes válogatások kerültek publikálásra (Ág–Sima 1979; Csanádi–Vargyas 1954; Kallós 1971; Kríza–Ortutay 1968; Ráduly 1979; Silling 1989; Vári Fábián 1991 stb.), másrészt egy-egy balladatípus monografikus igényű feldolgozására került sor (Kríza 1967; Kríza 1968; Kríza 1982; Lanzdorfer–Gülch 2003; Vargyas 1959 stb.), harmadrészt elkészült Vargyas Lajos jóvoltából a magyar népballada európai összefüggésrendszerbe ágyazott monografikus bemutatása (Vargyas 1976). A kérdéskör legutóbbi összefoglalását a magyar néprajz modern szintéziseiben, a *Magyar néprajzi lexikon* megfelelő szócikkeiben, valamint a *Magyar néprajz* folklorisztikai kötetében (Vargyas 1988) találja az érdeklődő (lásd még: Kríza 1991).

2.2. Arany A. László munkatársainak kutatásai

Annak ellenére, hogy a Zobor-vidék egyike a néprajzilag legjobban kutatott szlovákiai magyar tájegységeknek, érdekes módon mégis óriási űrök vannak a térség népi kultúrájának ismeretében. Így volt ez a legutóbbi időkig a népköltészet esetében is. Amit viszonylag jól (és régen) ismerünk, az a dallamhoz és népszokásokhoz kötött népköltészet (Erdélyi 1846/48, III: 148–150; Kelecsényi 1854; Atovich 1900; Kodály 1909; Manga 1940; Manga 1943; Czövek 2002 stb.). Erdélyi János írja a *Magyar népdalok és mondák* első kötetének bevezetőjében, hogy Kelecsényi Józseftől 16 Nyitra környéki népdalszöveget kapott a Kisfaludy Társaság (Erdélyi 1846/48, I: VIII). A századforduló környékéről Kodály Zoltán népzenei gyűjtéseit kell megemlíteni, köztük balladaközleményekkel (Kodály 1905). A két világháború közötti időszakból Manga János publikációit (Manga 1938; Manga 1943), majd a második világháború után néhány magyarországi kutató (Kríza Ildikó, Vikár László stb.) inkább szórványosnak tekinthető gyűjtéseit leszámítva, főleg Ág Tibor ezirányú mun-

Arany A. László felfestésével, Zagiba Ferencce

Templom előtt gyülekező zsérei menyecskék

kassága érdemel figyelmet (Ág–Sima 1979). A legnagyobb szenzációt talán a *Kőműves Kelemen balladájának* 1960-as évek eleji Zobor-vidéki fölbukkanása jelentette, hiszen ez a balladánk korábban³ csak a keleti magyar nyelvterületről, elsősorban Erdélyből és Moldvából volt ismert (Ág 1961a; Ág 1961b). E variáns látszólag azt bizonyítja, hogy egy, régebben az egész magyar nyelvterületen elterjedt balladatípusnak az egyébként is archaikus kultúrájú Zobor-vidéken megőrződött darabjáról van szó. A kérdés azonban ennél jóval bonyolultabb, s magam úgy látom, hogy ballada talán inkább másodlagos (pap, tanító, erdélyi idénymunkások, néprajzgyűjtők stb. által közvetített) előfordulásával lehet dolgunk, tehát a *szervezett* vagy *másodlagos folklór* kategóriájába sorolható (vö. Liszka 2007b, 268–269).

Az utóbbi időben három, részben, illetve teljes terjedelmükben balladákat közreadó népköltészeti/népzenei kiadvány is megjelent a térségből (Ág 2001; Szíjjártó 2001; Üрге 2004).

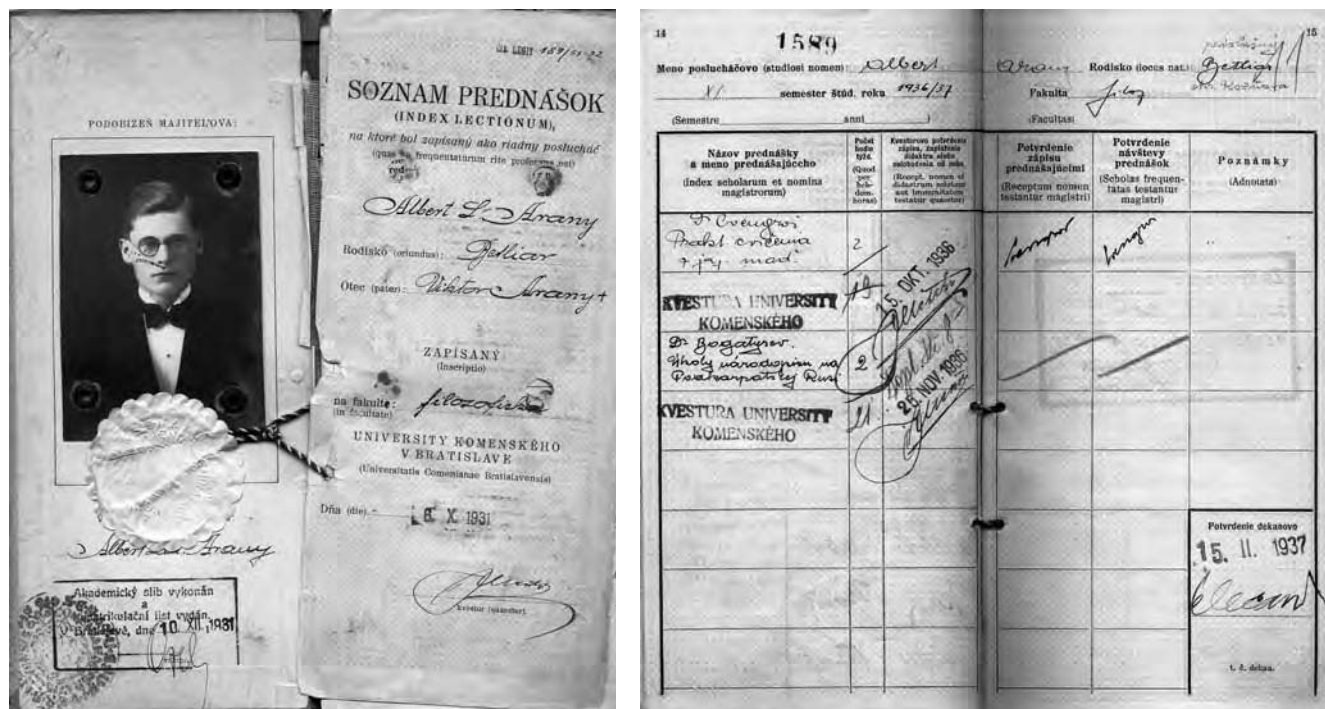
E rövid általános kutatástörténeti szemle után nézzük kötetünk anyagának keletkezési hátterét! Az első világháborút követően neves orosz strukturalista nyelvészek, néprajzkutatók emigráltak az akkori, viszonylagosan demokratikusabb berendezkedésű Csehszlovákiába, és komoly hatást fejtettek ki a csehszlovák tudományos életre. Elsősorban Roman Jakobson és Pjotr Bogatirjov nevét kell itt megemlíteni, hiszen utóbbi a pozsonyi egyetemen 1933–1939 között előadásokat tartott, s így feltehetően közvetlen, de legalábbis közvetett hatással lehetett Arany A. Lászlóra. Arany főleg a magyar és szlovák nyelvjáráskutatás, a történeti fonológia és a leíró nyelvtan köréből alkotott maradandót, talán a strukturalista nyelvészet jeles hazai képviselőjeként ismerheti a szakmai közönség. Csak érdekességgként jegyzem meg, hogy Arany egyik, fentebb már említett szellemi atyja az a két világháború között Prágában élt orosz emigráns strukturalista nyelvész, Roman Jakobson, aki a neves etnológus, Claude Lévi-Strauss indulása során is fontos szerepet játszott (Lévi-Strauss – Eribon 1996, 65–68). Noha Arany legfontosabb munkája a *Kolon nyelvjárásának fonológiai rendszere* mind a magyar mind az általános fonológia aspektusából számottevő, úttörő jelentőségű munkásságát a magyar nyelvészet a mai napig nem értékelte a maga súlyának megfelelően.

Még kevésbé közismert Arany A. László néprajzi tevékenysége. Egyetemi évei alatt, az 1936/37-es tanévben, leckekönyve tanúsága szerint Pozsonyban fölvette ugyan Bogatirjov (a bejegyzés szerint Bogatyrev), *A néprajz feladatai a Kárpátalján* (Úlohy národopisu na Podkarpatskej Rusy) című előadását, ám az előadó aláírása hiányzik az okmányból,⁴ kérdéses tehát a Bogatirjovval korábban feltételezett közvetlen kapcsolat megléte (vö. Simon 2007, 24).

Későbbi tevékenységére mindamellett kimutatható hatással volt Bogatirjov munkássága (Sándor 1989, 148–149, további irodalommal. Vö. Beneš 1969; Bogatirjov 1985; Melicherčík 1945; Vrhel 2007), ám egyéb, rendszeres néprajzi előképzettségéről, pláne magyar néprajzi felkészültségéről nincsen tudomásunk. 1938 előtt – mostani ismereteink szerint – nem is érdeklődött különösképpen a néprajz iránt. Kizárólag nyelvészettel, dialektológiai kutatásokkal foglalkozott, s néprajzi érdeklődése feltehetően az 1938-as határmódosítást követő szórványhelyzetbe kerüléssel élénkült meg. Nem tudhatjuk, mikor olvasta először Györffy István: *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* című röpiratát (Györffy 1939), de ez kimutatható hatással volt néprajzi tevékenységére. Szinte egyedül maradván az

3 A „felfedezés” persze azért nem volt akkora meglepetés, hiszen Franz Zagiba a már említett német nyelvű közleményében közreadja annak első strófáját (Zagiba 1954, 70–71), mégpedig ugyanattól az adatközlőtől (Földesi Ilonától) lejegyezve, akitől később, 1960-ban Ág Tibor is gyűjtött. Noha Zagiba a ballada kapcsán tesz utalást Arany A. László összefoglaló munkájára is (Zagiba 1954, 66), abban, a Zobor-vidéki balladaanyag felsorolásánál a Kőműves Kelemen balladára nem történik utalás (Arany 1941a, 8). Az Arany-hagyatékban megtalálható ugyan a ballada egy néhány sornyi töredéke, de azt sem Arany nem szánta/szánhatta közlésre, és rendkívül töredékes volta miatt mi sem tesszük azt. A problematikával a közeli jövőben egy külön tanulmányban kívánok majd foglalkozni.

4 Arany leckekönyve (*Soznam prednášok*) a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet Levéltárában fellelhető Arany A. László-hagyaték 1. dobozában 6. dossziéjában található. A leckekönyvet lásd a következő oldalon.

Arany A. László egyetemi leckekönyve

akkori szlovákiai magyar közegben, Györffy nyomdokain haladva kötelességének érezhette a „néprajzi értékek” magyar nemzeti műveltségbe történő beépítésének magára vállalását. Voltaképpen autodidaktaként, nyelvjárási kutatásainak mintegy folyamánként, nemzeti elhivatottságból kapcsolódott tehát be a néprajzi, pontosabban a folklorisztikai kutatómunkába, talán annak is inkább szervezési részébe. A pozsonyi Madách Gimnázium növendékeit, illetve magyar egyetemistákat maga köré gyűjtve egy önkéntes nyelvjárás- és néprajzgyűjtő csoportot hozott létre, szakmailag ő maga képezte őket tovább, közös terepkutatásokat végeztek stb. (Ág 2000, 83). Egyik növendéke, a későbbi nyelvész, Király Péter írja, hogy Arany – a szakmai előkészítés után – hallgatóit terepgyakorlatra is kivitte. Így jutottak el Pozsonypüspökibe, a Nyitra környéki Csitárba, Kolonba, Nyitragerencsérre, Pogrányba, Zsérére stb. Arany arra is biztatta növendékeit, hogy ki-ki szülőfalujában, illetve annak környékén folytasson népnyelvi, néprajzi kutatásokat. Király Péter a szülőfalujához közeli, kelet-szlovákiai Hardicsán végzett gyűjtést 1940 decemberében, aminek eredményeit aztán 1941 elején öntötte végső formába, majd a kéziratban maradt munkát 1992-ben adta közre (Király 1992, 143). Ugyanő 1941-ben Magyarbódön és Nagyszaláncon folytatott népnyelvi kutatómunkát (Király 1992, 147).

Mindennek részben eredményeként, részben további programadásként készült el Arany A. László vázlatos áttekintése a szlovákiai magyarok néprajzáról, amely 1941-ben látott napvilágot Pozsonyban (Arany 1941a). Ezzel szinte párhuzamosan született meg egy másik, néprajzi érdekeltségű szövege. Arany a pozsonyi Toldy-körben tartott egy előadást *Magyar népiség és hagyományörzés* címen,⁵ ami aztán a következő esztendőben, *Magyarság, népdal és népviselet* címen nyomtatásban is megjelent (Arany 1941b).

Általában elmondható, hogy Arany tudományos munkásságát a kimagasló szakmai műveltség, erudíció, az egzaktásra való törekvés, valamint a teoretikus kérdések iránti fogékonyság jellemzi. Vajon mennyire mondható ez el néprajzi tevékenységéről? Ebből a szempontból elemzésünk tárgya kizárólag *A szlovákiai magyarság néprajza*, illetve a Toldy-kör Irodalmi Évkönyvében *Magyarság, népdal és népviselet* címen megjelent előadása, illetve a kéziratok hagyatékban hagyott nyomok lehetnek.

5 A Toldy-Kör Irodalmi Évkönyve 1941. Szerk. Császár István. Bratislava–Pozsony 1941, 196

A szlovákiai magyarság néprajza két részből áll: a szűk négyoldalmi általános bevezetőből és a három területi egység (Pozsony környéke, Zobor-vidék és Kassa vidéke) alapján tagolt leíró részből.

Számomra ez a négy oldalas bevezető a legproblematiszabb. Szóhasználat, mondatfűzése a mai olvasó számára jó esetben is legfeljebb nehezen érthető. Mindamellett egyrészt Arany itt fogalmazza meg (nagyon helyesen!), hogy a népet a maga szerkezeti és szervezeti egységében, összefüggésrendszerében kezelendő (Bogatirjov hatása?), másrészt, hogy a szlovákiai magyar falvak kultúráját csak a szomszédos szlovákok (s tegyük hozzá: németek, ruszinok stb.) kultúrájának, néprajzában az ismeretében érthetjük meg, sőt egy félmondatából még az is kideríthető, hogy az 1918-as impériumváltás hatással volt a szlovákiai magyar falvak 1940-es évekbeli valóságára, a népi kultúra alakulására:

„A szlovákiai magyar falvak életközösségének néprajzi alkata és értéke szerves része az egységes magyar népi művelődésnek. Azonban mégis vannak sajátos valóságjegyei és fogalmi jegyei. Sajátos államjogi, földrajzi és szociális helyzetének következménye ez. Lényegi hatóként jelentkeznek még az idegen művelődési tényezők, az idegen népiség és a polgárisulás ténye (...) Ez a valóság és ennek felismerése sajátos módszertani és tárgyi feladatot ró a szlovákiai magyar néprajz margójára (...) Kötelező a két (szlovák–magyar) művelődési kör ismerete, a közvetlen szlovák környezet etnológiai megismerése.”

(Arany 1941a, 1)

Visszamenőleg viszont történelmietlenül kezeli tárgyát, hiszen minduntalan „ugoros jellegről”, „ugoros hagyományokról” beszél, mintha a magyar falvak kultúrája az utóbbi évezredben semmit nem változott volna, mintha egészen a 20. századik „híven őrizték volna” őseik örökségét, s ez a felbomlási (helyesebben: *változási*) folyamat csak éppen mostantól fenyegetne. Az is ellentmondásos, hogy miközben a városból érkező, polgári hatások bomlasztó erejét nehezményezi, éppen a város felől vár olyan vezető embereket, akik megmutatják majd a falunak a „helyes utat” (Arany 1941a, 3). Mindazonáltal nagyon helyesen jegyzi meg, hogy „a szakember kötelessége elsősorban mégis a valóságnak szigorúan tárgyilagos megismerés és rögzítése” (Arany 1941a, 1).

Ez az ellentmondásosság a Toldy-kör-beli előadását is jellemzi. Arany mondandójának egyik előképét egyértelműen Györffy István akkoriban megjelent (és több kiadást megért!) „röpiratában” találjuk meg (Györffy 1939. Vö. Kósa 2001, 166–170). Olyannyira, hogy egyrészt egész mondatokat, mondat szerkezeteket vesz át belőle anélkül, hogy hivatkozna rájuk. Csak egy példa:

„A XVIII. század végén II. József császár elnémetesítő törekvései ellen egyebek közt a magyar viselettel tüntettek”

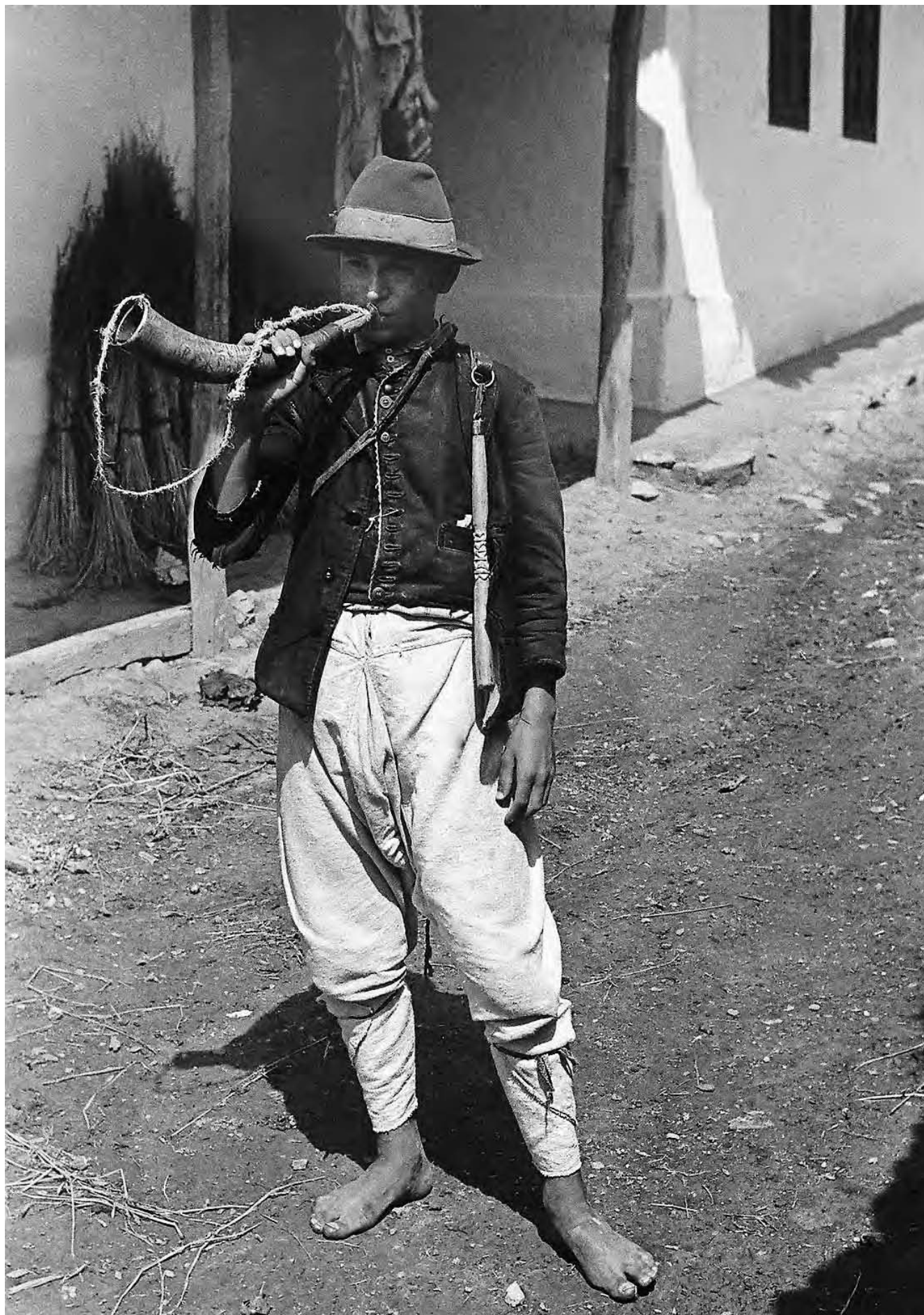
(Györffy 1939, 40)

„A XVIII. század végén II. József elnémetesítő törekvései ellen a magyar viselettel tüntettek”

(Arany 1941b, 37)

Másrészt a szóhasználat („a magyar ősiség legdrágább kincse”, a nép „a maga csodálatos teremő erejével”, „elfajulás” stb.),⁶ illetve a magyar népi kultúra keleti elemeinek a túlhangsúlyozása fogható föl Györffy István hatásaként (ez sem ellentmondásoktól mentes, hiszen Arany az egyik helyen úgy nyilatkozik, hogy „a népviselet egyes díszítő elemei is nem egyebek, mint vallási jelképek” – Arany 1941b, 39). Illetve még valamiben hasonlít Györffy István idézett munkájához: ahogy Györffy esetében is „egy művelődésszermény kifejtéséről” van szó (Kósa 2001, 166), ugyanúgy Aranyban ez az idézett előadása is az. Azt sem szabad elhallgatni persze, hogy míg Györffy például a Gyöngyösbokréta mozgalomról inkább pozitív értelemben nyilatkozik – nota bene: ezen nincs mit

6 Az „idegenlelkűségre” utaló és más hasonló, kirekesztő megjegyzései már-már hátborzongatóak, noha a korabeli szellemi és politikai élet kontextusában vizsgálva nem meglepőek. Ezek értelmezése talán inkább politológiai, esztétörténeti elemzés tárgya lehetne (Arany 1941b, 33, 37–38 stb.)

Legeltetésbe hívó legény, Zsére

csodálkozni, hiszen egyik szellemi atyja volt annak (Györffy 1939, 80–82), addig Arany értékelése egyértelműen kritikus. „Gyökerevesztett, hazug látványosságnak”, „népies magyarkodásnak” minősíti és elutasítja (Arany 1941b, 41–42). Mindenképpen előbbre mutató továbbá, és túllép Györffyn is (még ha az ő keleti elméletét igyekszik is a maga, strukturalista módszereivel igazolni), az a népi kultúra (jelen esetben konkrétan a népdal és a népviselet) szerkezeti egységének a hangsúlyozása:

„A városi, a vezetőrétegbeli ember nem látja teljes egészében a népviselet társadalmi és lélektani jelentőségét. Nem tudja, hogy a színes, változatos népviselet minden változatossága mellett sajátos művészi egységet alkot, amelynek megvan a maga sajátos szerkezete. Ez a szerkezet hagyományos és kötelező, mert összefügg a nép ősi műveltségével, hagyományos formaérzékével, egész lelkével. A motívumok, az egyes vonások, a készítés technikai módja lehetnek idegenek, nemzetközies, de a szerkezet, a keret, amelybe a nép őket beleépíti, ősi, hagyományos és sajátosan magyar. Néprajzi területünkön még senki nem állította rendszerbe a magyar és a szlovák népviseleteket. Ez azonban nemsokára megtörténik és akkor a közönség majd meglátja, milyen sajátos, szerkezetileg minden mástól eltérő a peremövezeti magyar népviselet...”

(Arany 1941b, 38)

Mivel az egész szöveg újra elolvasható a közelmúltban megjelent *Arany A. László Emlékkönyvben* (Tóth–Végh 2008, 249–258), tovább nem idézem. Ennyi is elég annak bizonyítására, hogy Arany a (magyar) népi kultúra sajátosságait nem egyes motívumok meglétével vagy éppenséggel hiányával magyarázta, hanem a motívumok, elemek összefüggésrendszerével, szerkezeti felépítésével, a funkcionális kérdések hangsúlyozásával: „A népviselet magyar volta nem annyira a motívumokban, a színben nyilvánul meg, hanem a szerkezetben, a formai felépítésben” (Arany 1941b, 38). Arany ezekben a passzusokban, szemléletmódjában nem nehéz felismerni Pjotr Bogatirjovnak a morva–szlovák népviselet funkciójáról írott tanulmányának a hatását (Bogatirjov 1937; magyarul: Bogatirjov 1985, 91–181).

Visszatérve a szlovákiai magyarság néprajzát összegző füzetéhez, Arany a Pozsony környéki falvak bemutatása során beismeri, hogy ezek „nem a szó szoros értelmében vett falvak”. Polgáriasult, nyugatias jellegű településekről van szó, korszerű gazdálkodással, polgáriasult anyagi kultúrával (Arany 1941a, 4). „Ami mégis közösségbe tömöríti e falvak lakóit, az a szellemi hagyomány, a sajátos és egységes rendszerű nyelvjárás” (Arany 1941a, 5). Utólag, több mint fél évszázad távlatából nehéz és veszélyes is kétségbe vonni az ilyen és hasonló megállapításokat, de mivel ebbe a csoportba sorolta a német többségű Dénesdet és Torcsot is, saját gyűjtési tapasztalataim alapján megkockáztathatom a kijelentést, hogy ezeket a többnyelvű faluközösségeket valami csakugyan egyben tartotta, ám ez nem feltétlenül a nyelv volt. A dénesdi magyarok és németek egészen a második világháború végéig teljes békében, egy faluközösségként éltek mindennapjaikat, egy templomba jártak, egy temetőbe temetkeztek, össze is házasodtak. Mészáros János nevű papjukat mind a magyarok, mind a németek egyformán szerették, s csak „*Mészáros bácsiként*” emlegették nagy szeretettel a Németországba elűldözött egykori dénesdi németek még 1996-ban is (vö. Liszka 1997).

A szerző a legnagyobb teret és figyelmet a zoboralji magyar nyelvsziget bemutatásának szenteli. Ezt a térséget ismeri a legjobban, s az ebben a szövegrészben leírt konkrétumok kéziratos forrásai azóta a már említett Arany-hagyatékból részint elő is kerültek. Mindezekből adódóan Arany itt kísérli meg legalább részben érvényesíteni a népi kultúra szerves egységéről megfogalmazott szempontjait. A zoboralji magyarok népi kultúráját a nyelvjárás, népköltészet, viselet, szokások, építkezés témaköreire összpontosítva jellemzi.

Közben kedvenc jelzője a „sajátos”, az „ugoros”, ami a kor szóhasználatát ismerve érthető, ám ma már tudjuk, hogy a Zobor-vidéki magyarok népi kultúrája, legalább is anyagi, gazdasági vetületeit tekintve (és nem csak abban!), szervesen illeszkedik a térség (szlovák) népi kultúrájának rendszerébe (lásd fentebb!). Talán túlzott szigorúság lenne Arany hibájaként felróni ezeknek az etnikumfeletti kulturális jelenségeknek a fel-nem-ismerését (noha épp ő hangsúlyozta a szlovák környezet etnológiai megismerésének a fontosságát), hiszen a népies kultúrák etnikus-interetnikus jegyeinek, kapcsolatainak kérdésköre azóta is élénk vita tárgya a szakemberek körében. Amit viszont sokkal

inkább problematikusnak látok az az, hogy Arany nem látszik figyelembe venni a Zobor-vidéken lezajlott korábbi néprajzi, elsősorban folklorisztikai gyűjtések eredményeit.

A Kassa vidéki szórványokról is meglehetősen szűkszavúan nyilatkozik, igaz, ezeket a falvakat akkor sem ismertük, és azóta sem ismerjük eléggé. Király Péter dolgozatát (Király 1992), a helyi textilművészetről, s annak szókincséről viszont kamatoztathatta volna (mert ő nyilván ismerte), ám ezt valamilyen okból kifolyólag mégsem tette meg.

Az elmondottakat, illetve a tanulságokat összefoglalva kijelenthetjük, hogy Arany A. László összegzése a szlovákiai magyarság néprajzáról, illetve előadása a népdal és népviselet kérdéseiről nem tekinthető tudományos műnek. Nemcsak azért, mert hiányzik belőlük a tudományos apparátus, hanem azért sem, mert a tudományos előzményeket sem vette figyelembe. Ez a tény már csak azért is meglepő, mert éppen kézíratos hagyatékának ismeretében láthatjuk, milyen alapos és szorgalmas olvasó volt. Olvasmányait jegyzetelte, számon tartotta. Pontosan nyomon követhető például, hogy ismerte, sőt ki is másoltatta Kodály Zoltánnak a térségben gyűjtött és az *Ethnographia* hasábjain közreadott balladáit. Nehezen képzelhető el az is, hogy ne tudott volna Manga Jánosnak a térségben végzett kutatásairól, s ne ismerte volna azok publikált eredményeit. *A szlovákiai magyarság néprajzában* viszont „mindössze” egy helyzetképet fest (úgy tűnik, hogy jórészt a saját tereptapasztalatai alapján), illetve néhány fontos szempontot vet föl (az interetnikus kapcsolatok vizsgálatának, a változásokra való odafigyelésnek a jelentőségét stb.). Mindebből adódóan elképzelhető, hogy egy

Putz Évát viseletbe öltöztetik a gyűjtésen

népszerűsítő előadás szövegéről van szó, amelyben Arany leginkább a problémára, a néprajzi gyűjtések fontosságára kívánta felhívni a figyelmet. A szóbanforgó másik, eredetileg bizonyíthatóan előadásként elhangzott szövegében (Arany 1941b) viszont valamivel tovább megy (a minden túlzásoktól mentesen példaképnek tekintett Györffy István felfogásán is!), és strukturalista-funkcionalista megközelítésből veszi szemügyre a magyar népzene és népviseletet. Ezeket a felismeréseit további néprajzi munkákban – tudomásom szerint – már nem fejtette ki, de a háttérből valószínűleg (finoman fogalmazva) érvényesítette őket tanítványa, Putz Éva koloni lakodalom-kötetének első, elméleti részében... (Putz 1943; Putz 1989. Vö. Sándor 1989)

Végezetül nézzük röviden a kéziratos hagyatékából, annak is a Zobor-vidéki népköltészeti anyagot tartalmazó lapokból kiolvasható kutatói habitust. Úgy tűnik, hogy a helyszínen kézzel lejegyzett szövegeknek az első változatait is tartalmazza sok esetben a gyűjtemény. Ezeket, vélhetően Arany (részben dialektológiai, részben verstani törvényszerűségeket figyelembe véve) némileg javította, majd legépelte vagy újragyűjtette (egyik megjegyzése Kovács Gergely gyűjtésével kapcsolatban: „*Kovács Gergely balladái. Ő maga jegyezte le nekünk, újjonnan le kell jegyeznünk fonétikusan...*”). Sok esetben több gépelt változat is keletkezett, amelyek további korrekciókon estek át, gyakran ezek után újragépelődtek. Arany eljárása mai szemmel nézve (sőt akkori szemmel nézve is!), tudományos szempontból nem tekinthető korrektnek.⁷ Magukból a javításokból is látszik, hogy sok esetben több énekestől származó variánsokat mosott egybe, s készített egy „jobb” változatot. Erről tanúskodik több széljegyzete is: „*Javítottam 1941. marc. 6-án Dobias Anna éneke szerint*”. Egy, írógéppel letisztázott, Pindes István által Prágában (katonakönyvbe?) lejegyzett ballada szövegének (Barna Jancsi) margójára két hasonló bejegyzés is került: „*A javítások Lauro Rozália éneke nyomán. 1942. marc. 10-én*”. Majd, ugyanaz a ballada: „*Csernyák Józsefné szerint javítva 1944. marc. 6-án*”.

Mindamellett Arany alapos szövegközlésre készülhetett, már ami a felgyűjtött balladák párhuzaimit illeti. Úgy tűnik, hogy az *Ethnographia* a rendelkezésére állt, annak nemcsak a Zobor-vidékre vonatkozó balladaközléseit ismerte. Széljegyzetei tanúsága szerint használta továbbá Dános Erzsébet katalógusát (Dános 1938), valamint az Ortutay Gyula által összeállított *Székely népballadák* című gyűjteményt (Ortutay 1936).

Tovább árnyalhatja Arany néprajzi tevékenységének megítélését az a fényképgyűjtemény, amely Lipcsey Gyula hagyatékából nemrégiben került a Fórum Kisebbségkutató Intézet gyűjteményébe. A több ezer, zömében fekete-fehér, kisebbrészt színes felvétel erőssége dokumentatív értéke. Gyengíti viszont, hogy a felvételeket rendkívül nehéz beazonosítani. Annyit biztonsággal lehet tudni, hogy zömük a Zobor-vidéken készült, mint ahogy azt is, hogy nagyjából mikor (1940-es évek első fele), pontosabb besorolásuk azonban általában már nehézségekbe ütközik. S az idő múlásával ez egyre inkább így lesz... A felvételeknek van egy másik aspektusa is, ami szintén értéküket növeli. Dokumentatív fontosságuk mellett fotoesztétikai jelentőségük sem elhanyagolható, amint fényesen igazolja ezt az e kötetben látható válogatásunk.⁸

7 Gragger Róbert Erdélyi János szerkesztési elveivel kapcsolatban jegyzi meg, hogy „szerkesztésnek akkoriban [a 19. század első felében. L.J. megj.] s még utána is sokáig azt a módszert nevezték, hogy tudományos cél helyett esztétikai hatásra törekedve, a sok szépségben és teljességben eltérő népies változatból egységes, mondhatni kánoni szöveget rakjanak össze”. Ezzel szemben, saját bevallása szerint Kriza János már a *Vadrózsák* 1863-as kiadásában „a gyűjtött népi szövegeken egy hajszálnyt, egy vonást sem változtatott” (Gragger 1927, 9).

8 A Fórum Kisebbségkutató Intézet *Üzenet a múltból* címen állította össze azt a mintegy félszáz nagyításból álló kiállítást, amely Arany A. László szociográfiai-néprajzi témájú fényképfelvételeit tartalmazza. A kiállítás kurátorai Nagy Myrtill és Végh László. A tárlat először Pozsonyban volt látható, 2008 őszén.

3. Megjegyzések a közlés szempontjaihoz

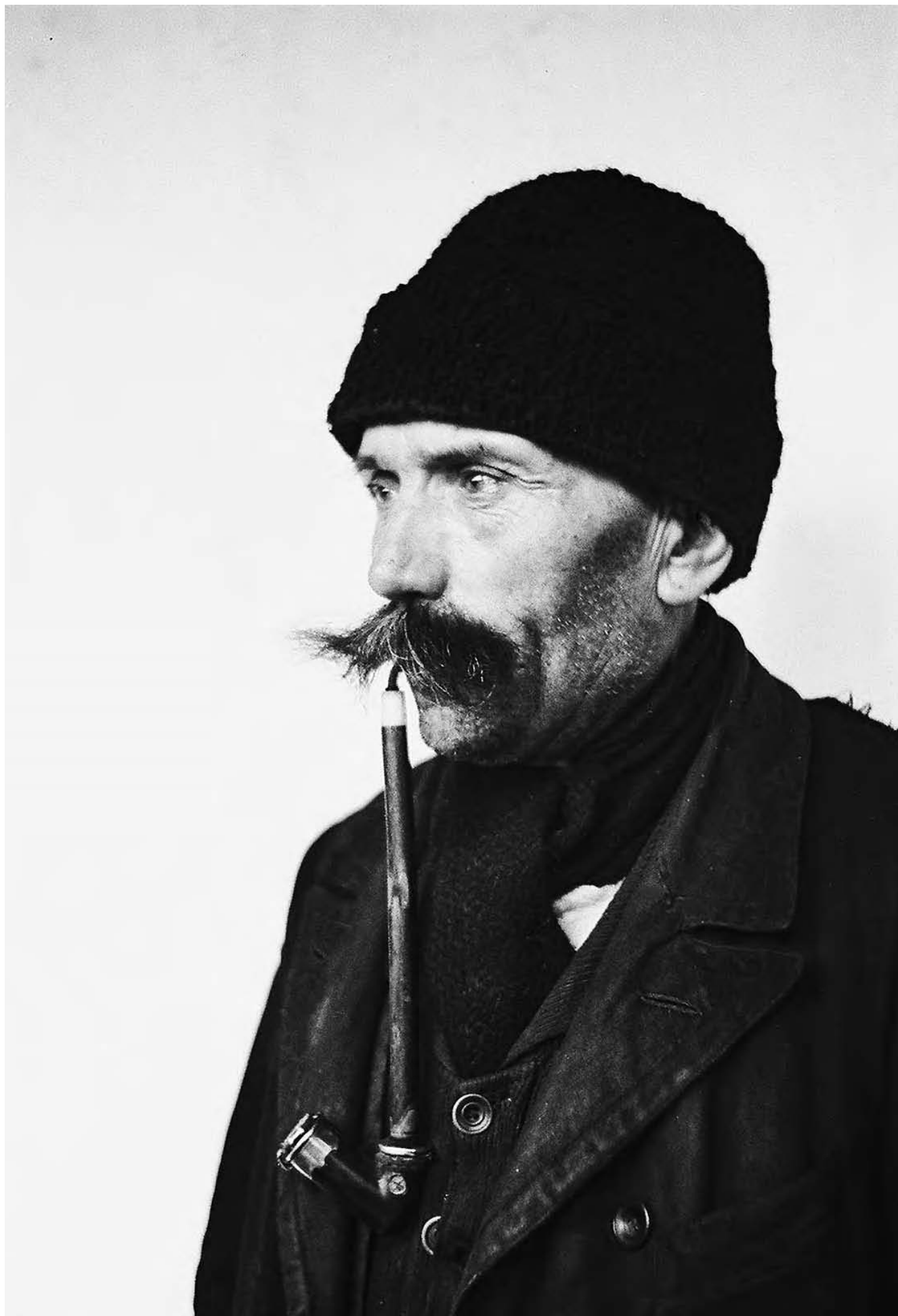
Greguss Ágost, noha leegyszerűsítő, ám mégis klasszikus meghatározása szerint a ballada „dráma dalban elbeszélve” (Greguss 1886, 190). A magyar és nemzetközi szakirodalom is ebben a szellemben (hol tágabban, hol szűkebben értelmezve a ballada fogalmát) definiálja (vö. Honti 1962). A kutatás általában az egy konfliktusból kialakult drámai szituációt emeli ki, amelyet, gyakran párbeszédekkel tagolt, epikus ének formájában adnak elő. Utaltam rá, az Arany A. László által részben összeállított gyűjtemény (számomra meglepő módon!), a fenti definíció(k) értelmében nem kizárólag balladákat tartalmaz, van köztük néhány balladaszerű, bizonyos drámai elemeket is magába foglaló, tragikus kifejeletet sejtető népdal, népies műdal, katonanóta stb. is. Egy 45 lapnyi terjedelmű kéziratkötegen, Arany A. László kézírásával és aláírásával a következő meghatározás szerepel:

A szlovákiai magyar néprajzkutatók balladagyűjteménye (45 lap). Pozsony 1943. okt. 9-én. Dr. Arany

A negyvenöt oldalnyi összeállítás ballada-, illetve népdal/műdal címeket, valamint azok első strófáját, első sorait tartalmazza, a kapcsolódó, Blanárovits Józseftől származó metszetekkel (ezeket a Függelékben, megjelölve, hogy melyik balladához szánták, mi is közreadjuk). Ez az anyag a pozsonyi Concordia Kiadó kéziratlapjaira van gépelve, s egyértelműen arra utal, hogy a tervezett kötet mintapéldánya, amolyan makettje kíván lenni. E gyűjtemény eklektikussága, valamint a kezdő strófák nehéz beazonosíthatósága miatt lemondunk arról a korábbi tervünkről, hogy mintegy az Aranyék által tervezett kötet rekonstrukcióját végezzük el. A hagyatékból kiválogattuk az összes balladát az összes variánsaival: ez képezi a kötet törzsanyagát. A hagyatéknál ugyanazon dossziéjában, ahol a megtervezett kötet lapjai találhatóak, van még vagy egy tucatnyi további metszet is, amelyekhez nincs szöveg hozzárendelve. Két eset lehetséges: Arany több metszetet készíttetett, s ezek közül annyit választott ki, amennyihez konkrét szöveget is társított, vagy egyszerűen – valamilyen külső oknál fogva – nem fejezte be a kötet előkészítését.

A kéziratgyűjtemény meglehetősen nehezen áttekinthető. A kéziratból nem minden esetben derül ki egyértelműen a gyűjtő személye. Legalább öt személy gyűjtéséről van szó (Arany A. László, Gács Böske, Kovács Gergely, Pindes István, Putz Éva), és nem is minden esetben a szájhagyomány nyomán végzett lejegyzésről (néhány szöveg, elsősorban a Pindes István által jegyzettek vélhetően ka-

tonakönyvből származnak. Vö. Tipary 2003). A gyűjteményhez három lista is tartozik: az egyik, talán Putz Éva kézírása, a legteljesebb, a gyűjtött szövegeket csoportosítva adja (lásd a Függelék 1. számú tételét!). A második, írógéppel letisztázott *A Nyitra vidéki balladák jegyzéke* című (lásd a Függelék 2. számú tételét!), összesen huszonhat ballada (illetve ballada-szerű népdal) címét, valamint – az előbbi felsoroláshoz hasonlóan – a gyűjtés helyére és a gyűjtőre vonatkozó információkat is tartalmaz. Néhány esetben az adott ballada több gyűjtőtől származó variánsaira is utalás történik, máskor a címhez nincsen sem gyűjtő, sem helyszín rendelve. Ennek alapján Kovács Gergely nevéhez tizennégy, Putz Éváéhoz kilenc, Pindes Istvánéhoz pedig hat szöveg társítható. A harmadik, ugyancsak gépírással jegyzék, *Kovács Gergely balladái* (lásd a Függelék 3. számú tételét) összesen harminchat szöveg címét tartalmazza, általában a gyűjtés helyszínére és az adatközlőkre (házsámra) történő utalással. Arany A. László néprajzi szintézisében viszonylag bő teret szentel a Zobor-vidéki balladáknak. Az alább idézendő passzusaiban szintén található egy, a felgyűjtött balladákra utaló jegyzék:

„A nyitravidéki nép szereti a ballada-szerű énekstílust, s ez bizonyos értelemben még ma is fejlődésben van. A régi állományt új dalokkal bővíti a nép. A ballada ösztönös szeretete okozza, hogy átvesznek minden balladás jellegű dalt, legyen az sláger vagy idegen nemzetek dala. Ezek természetesen átmennek a magyar zenei lélek kohóján, s megújulva jelennek meg. A Nyitra vidéken található balladák a magyar népi művelődés egységét bizonyítják. Nagyjából megtaláljuk itt a magyar népi művelődés balladaállományának legnagyobb részét. Néha mások a nevek, megváltozott a tárgy, s átszövődések is keletkeznek. Általában azonban megállapíthatjuk, hogy a szöveg és a dallam művésziessége szempontjából csak a székely és a többi peremövezeti népballadák vetekedhetnek a nyitravidékivel. Legismertebb, s már feldolgozott ballada a régebbi stílusú, kb. a XVI–XVII. századból származó Fehér Aszló és Sáfodor Péterné balladája. Az újabb keletű balladák közül eddig a következőket sikerült lejegyezni: Sóki bíró Ilona, Bálint vitéz, Farkas Julcsa, Horvát Jolán, Szócs Marcsó, Magyar János, Ispotályban. Ajk faluban..., Balás Sándor, Horvát Lidi, Bíró Katica, Aranyos Mariska, Szomorú hírt hoz az újság, Nagy Menyhébe..., Amott a magos hegyen..., Legény, legény... A vadász és a lyány. Találunk ezek között bujdosó, betyár- és vígballadát is. Amint látjuk, Petőfinek a néphez leszállt költeménye itt is megtalálható.⁹ Mint másutt, itt is érvényesült ezen a nép művészi formálása és átépítése. Strófákban is gazdagabb.”

(Arany 1941a, 8)

Megjegyzendő, hogy már a három (illetve Arany fenti közleményével együtt: négy) lista sem fedi teljesen egymást, továbbá a reánkmaradt kéziratos hagyatékban sincs meg az összes, a felsorolt jegyzékekben említett szöveg, illetve a hagyaték összes darabja sincs jegyzékekbe foglalva (egyik jegyzékben sem szerepel például *A falbaépített feleség* balladatípus fentebb említett töredékes változata).

Zagiba Ferenc, ahogy arra már történt utalás, szintén végzett népzenei gyűjtéseket ebben az időben Nyitra környékén. Munkájához ösztönzést a „Csehszlovák Állami Népdalintézet Szlovenszko Szakosztálya” által szervezett kutatási program, illetve kiadott kérdőív jelentett. A program elindítására még vélhetően a határmódosítások előtt került sor, ám eredményei csak később mutatkoztak (vö. Ág 2000, 90). Kutatási eredményeit, a Zobor-vidéki „népballadákat” csak a háború után, Ausztriában publikálta. Ebben a közleményében elmondja, hogy gyűjtést 1939–40-ben végezte, mégpedig Arany A. Lászlóval közösen: Aranyt elsősorban a balladák szövegei, Zagibát pedig azok melódiája érdekelte. Aranynak nagyon sok balladát már csak elbeszélt változatban sikerült feljegyeznie, mivel a dallamok nagyobbik része akkorra elfelejtődött. Zagiba az ezekhez a szövegekhez „tartozó” dallamok felkutatását tűzte ki célul. 37 esetben sikerült is neki, de a háborús viszonyok miatt nem tudta folytatni, illetve befejezni a kutatómunkát (Zagiba 1954, 63–65. A publikáció kritikáját lásd: Ág 2000). Mivel Franz Zagiba által végzett (utó)gyűjtés zeneileg megbízhatatlan, azért dön-

9 A *Legény, legény...* kezdetűről van szó, amely Petőfi Sándor: *Alku* című költeményének folklorizálódott változata. Bővebben lásd a Jegyzetekben a 25. számú típusnál!

töttünk úgy, hogy az egyes balladatípusokat (amennyiben lehetséges) kiegészítjük egy, zenei szempontból is értékelhető, megbízható, a térségben végzett (általában későbbi) gyűjtésből származó kottás variánssal. Gyakorlatilag tehát minden típus esetében először az Aranyék által gyűjtött variánsokat adjuk, majd uolsónak, ha van, valamilyen újabb gyűjtésből származó kottás változatot.

A kéziratos hagyatékban a nyelvjárási sajátosságok jelölése sem következetes, s mivel a jelen kiadvány nem dialektológiai érdekeltségű, ezért a zárt *ë* (a kották kivételével), továbbá *ā* és *ā* jelölésétől eltekintünk.

Pogrányi házudvar

Nyitra vidéki balladák

Régi (középkori) balladák

1. A székenbe esett lány

1.1. Sárkódor Péterné

Lyányom, ídész lyányom, Fodor Katalina,
mi dolog léssen a kerekallyú szoknyád?

Elő rövidgyik, hátó hosszabgyik,
elő rövidgyik, hátó hosszabgyik.

Anyám, édessanyám, Sárkódor Péterné,
a szabó szaptá úgy, a varó varta úgy.

Hej te kutya szabó, mér szaptad te rosszó,
Hej te kutya varó, mér vartad te rosszó.

Aszonygya a szabó, én nem szaptam rosszó,
Asszonygya a varó, nem vartam én rosszó.

Lyányom, édes lyányom, Fodor Katalina,
másoccor kérdezem, kerekallyú szoknyád.

Elő rövidgyik, hátó hosszabgyik,
elő rövidgyik, hátó hosszabgyik.

Anyám, édessanyám, Sár-Fodor Péterné,
a szabó szaptá úgy, a varó varta úgy.

Hej te kutya szabó, mér szaptad te rosszó,
Hej te kutya varó, mér vartad te rosszó.

Aszonygya a szabó, én nem szaptam rosszó,
Asszonygya a varó, nem vartam én rosszó.

Anyám, édesanyám, Sár-Fodor Péterné,
sem tyűröm tagadom, mer ki kelly vallanom.

Hét hónapis terhem Gyöngyvári Jánostúl,
Gyöngyvári Jánostúl, kedves szeretőmtő,
szerelmess mátkámtúl.

Ej te kutya cajha, megfogatlak tited,
megfogatlak tited, bezáratlak tited.

Koloni gyerekek

Kilenc nap se enned, se innod adatok,
a tizedik napon magam is ott lesszek.
Magam ott leszek a te halálodra.

Istenkém, Istenkém, küld el angyalkádat,
küld el angyalodat madárka kípibe.

Hagy írjak levelet Gyöngyvári Jánosnak,
Gyöngyvári Jánosnak, kedves szeretőmnek,
kedves szeretőmnek, szerelmes mátkámnak.

Ha ebíden íred, tedd az asztalára,
ha fekvé találod, tedd a vánkusára.

Ebídnél írte őt, asztalára tette,
Olvassa jeszt János nagy könyves szemekvel.

Szolgájim, szolgájim, hű kedves szolgájim,
fogjátok be gyorsan zabos paripájam.

Hat zabos paripám, ha kutya megeszi,
csak ílethe írtém Fodor Katalinát.

1.2. A szégyenbe esett lány

Mi Dorkám, mi Dorkám, mi annak az oka,
zöld selyem szoknyádnak hosszabb a hátulja.

Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta,
verje meg az isten, aki elrontotta.

Szabó jól kiszabta, varró jól megvarta,
Királyfi Miklóska volt annak az oka.

Istenkém, Istenkém küld el angyalodat,
küld el angyalodat madárka képében.

Hagy írjak levelet, hagy írjak levelet,
hagy írjak levelet Királyfi Miklósnak.

Ha ebédnél találod, tedd a tányérjára,
Ha pedig sétálva, tedd az ablakába.

Ebédnél találta, tányérjába tette,
Királyfi Miklóska mindjárt elolvasta.

..... ismeretlen anya,
hol van az én rózsám, Gondorvári Dorka.

Elment a folyóhoz fehér lábát mosni,
fehér lábát mosni, magát mutogatni.

Nincsen ott, nincsen ott, ismereten anya,
hol van az én rózsám, Gondorvári Dorka?

Elment a kiskertbe gyöngyvirágot szedni,
gyöngyvirágot szedni, gyöngykoszorút kötni.

Nincsen ott, nincsen ott, ismereten anya,
hol van az én rózsám, Gondorvári Dorka?

Mi haszna tagadom, ki kell már vallanom,
ebédlő szobában gyászokorsóján.

Bement a Királyfi ebédlő szobába,
Szíve fájdalmába kardot szúrt magába.

Vérem a véreddel egy patakon folyon,
testem a testeddel egy sírban nyugodjon.

1.3. Fodor Katalina

Jaj lányom, jaj lányom, Fodor Katalina
hugyan történt sorsod, kerekaljú szoknya.

Kerekalju szoknya elől rövidedik
elől rövidedik, hátul hosszabbodik.

Jaj anyám, anyám, asszony szülém anyám
szabo rosszul szabta, varro rosszul varrta.

Legényim, legényim, vitéz katonáim
fordíjjátok jóra könnyű futó kocsim.

Fogjátok, vigyétek Fodor Katalinát
Fodor Katalinát, azt a hires dámát.

Fogjátok, vigyétek azt a hires dámát
ja setét temlecbe, annak fenekire.
Istenkém, Istenkém, küdd el angyalkádot
küdd el angyalkádot madárka képibe.

Hogy írja cédulát Gyöngyvári Jánosnak
Gyöngyvári Jánosnak, az édes szivemnek.

Legényim, legényim, vitéz katonáim
fordíjjátok jóra könnyű futó kocsim.

A kutya megeszi hat zabos paripám
csak életben érjem Fodor Katalinát.

Pogrányi iskolás lányok

1.4.

Jaj hamar kocsisom
fogjál hat paripát
hogy hamar elvigyed azt a dámát.
A legmagoss hegyre, hegynek tetejibe,
három nap se ennyi, se innya ad neki.
Három harmad napra fejit vág le neki.

Istenkém, Istenkém küldd el én angyalkám,
hagy írjak, üzenjek kedves szeretőmnek
Gyöngyvári Jánosnak.
Ha ebédné találta, tegye tányírára,
ha fekvé találod, tedd a vánkusára.
Ebédné találta, tányérjára tette
a Gyöngyvári János mingyár elővette.
Jaj hamar kocsissom, fogjál nyóc paripát
hogy élve találjam

1.5.

Idorkám, Idorkám, mi történt te veled,
zöld selyem ruhádnak hosszabb a hátullya.
Szabó jó szapta, varró is jó varrta
verje meg az Isten aki ennek oka.
Verje meg, verje meg, veretlen ne hagyja

1.6. *Aranyos Mariska...*

Aranyos Mariska milelett tígédet,
hogy a szoknyád allya egyre rövidebb lett,
szabó rosszó szabta, varó rosszó varta,
verje meg az Isten, ki ennek az oka.
Verje meg, verje meg, veretlen ne haggya,
kilenc esztendeig a hideg kirázza.
Aranyos Mariska kiment a kiskerbe,
virágot szedeget rúzsás kötényibe.
Virágok, virágok csak nehezen nyillytok,
hogyha én meghalok, engem gyászollyatok.
Harangok, harangok ti szípen szóllyatok,
hogyha én meghalok, engem gyászollyatok.

1.7. Ennek a Bözsikének...

Ennek a Bözsikének dombon van a háza,
 elüő rövid hátó hosszú a szoknyája,
 elüő rövid hátúó jaj de nagyon hosszú,
 ennek a Bözsikének nem kill a gyöngykoszorú,
 ej Bözsi, Bözsi, ha bemegy a zsidó bódba
 azt kérdezi van-e piros pántlikája,
 azt mongya a nyálas zsidó legíny neki,
 hallja maga Bözsike fírhe akar mennyi
 ej Bözsi, Bözsi, ha bemegy a zsidó bódba,
 pirosítót kér pici pofájára,
 azt monygya a zsidó legíny neki,
 ej Bözsi, Bözsi maga legszebb akar lennyi.

1.8.

Ghymes (Nyitra)
Baka Jánosné és Fazekas Istvánné (40-50 év körül)
Gy.: Kodály Zoltán

Micsoda dolog az: a te rásaszoknyád
Elő rövidedik, hátó hosszabodik?

– Anyám, ídes anyám, Sár-Fodor Péterné
Szabó nem jó szabta, varró nem jó varrta.

Lányom, ídes lányom, Fodor Katalina,
Micsoda dolog az: a te rásaszoknyád,

Micsoda dolog az: a te rásaszoknyád
Elő rövidedik, hátó hosszabodik?

– Anyám, ídes anyám, Sár-Fodor Péterné
Sem tűröm-tagadom, el sem tagadhatom.
Bizony van énnekem héthónapos terhem
Hedervári Györgytő, Györgyvári Jánostó.

– Fogjátok, vigyétek ezt a híres kurvát
A setét temlőczbe, a setét temlőczbe.

Tizenharmad napig se innya, se jennyi,
Se innya, se jennyi ne adjatok neki.

Tizenharmad napra magam is elmegyek,
Magam is elmegyek az ő haláláre.

– Lányom, ídes lányom, Fodor Katalina,
ülő-e, vagy háló a setét temlőczbe?

– Anyám, ídes anyám, sem ílek, se halok,
Sem ílek, se halok, csak Istent imádok.

Az éjjel álmomban bizony azt álmodtam,
Térgyig veres köntös vót az én nyakamba.

Sárga czipellőim vótak az lábomba,
Kétágú korbácska vót az én kezembe.

– Lányom, ídes lányom, Fodor Katalina,
Te veres köntösöd a te piros víred.

Sárga czipellőid a te sárga színyed,
Kétágú korbácskad a te két hóhérod.

Istenem, istenem, küdd el angyalkádót,
Küdd el angyalkádót madarka képibe.

Hagy írjak czídulát Hedervári Györgynek,
Hedervári Györgynek, Györgyvári Jánosnak...

– Madarkám, madarkám, én ídes madarkám
Vidd e leveletem Hedervári Györgynek.

Hogyha oda elírsz, szállj az ablakjába,
Szállj az ablakjába, tedd a tányérjába.

– Szolgáim, szolgáim, én ídes szolgáim,
Fogjátok lovaim, hagy mennyek utána.

Hajcsad, kocsis, hajcsad hat zabos paripám,
Csak íletetbe írjem Fodor Katalinám.

Fene megeszi is hat zabos paripám,
Csak íletetbe írjem Fodor Katalinám.

– Kedves jó barátim, micsoda sereg ez,
Micsoda sereg ez, ez a setét sereg?

Fodor Katalinát most viszik vesztenyi,
Fodor Katalinát most viszik vesztenyi.

– Anyám, ídes anyám, Sár-Fodor Péterné,
Elöletted lányod, utána engemet. 1)

Egyiket temették napkeletje felől,
Másikat temették napnyugotja felől.

Egyiknek a sírján két szál rozmaring nyótt,
Másiknak a sírján két pár gilicze kótt.

1) „Ott meglőtte magát”, magyarázta az egyik énekes.

Pihenő asszonyok, Zsére

2. Halva talált menyasszony

2.1. Árok parti családny...

Árok parti családny, göndör hajú kislány,
 eszem a szivedet, mért vagy oly halavány,
 nem vagyok halavány, mind olyan az a lány,
 kinek a gyűrűjét más horgya az újján,
 Jó estét, jó estét, ismeretlen anyám
 hol van az Erzsi lány, hol van az én babám,
 nincs itthon, nincs itthon, kint van a patakon,
 lábát mosogattya. Szemét törülgeti...
 Nincsen ott, nincsen ott, ismeretlen anyám,
 hol van az Erzsi lány, hol van az én babám,
 hijába tagadom, de be kell vallanom,
 ben van a szobában, gyászos ravatalon,
 bemegy a vőlegény, láttya menyasszonyát
 elő vesz egy pisztolyt, s szíven lövi magát.

2.2. Kiment a kisasszony...

Kiment a kisasszony, arany székre ülnyi,
 vőlegény rízsire, arany inget varni,
 amint ott üldögél magában egyedül,
 egy szíp barna hintó elébe jött elő,
 itt van jegy gyűrő te drága kisasszony,
 amit ídes anyád este nekem adott,
 átkozott az apa százszorta az anya,
 ki egyetlen lányát kocsmába beissza,
 minek adott anyám ennek az úrfinak,
 mért nem adott inkább jó Török Jánosnak.
 pulykájím engem gyászolyatok,
 többé má nem láttok,

[itt egy rész hiányzik. A gyűjtő megjegyzése]

Isten hozott téged, rig nem látott anyám,
 hol van a Erzsébet szíp mátkám.

Gesztei legénykék

3. Anyai átok

3.1. Egy asszony a lányát...

Egy asszony a lányát nagyon megátkozta,
 mikor ment eskünni az Isten házába,
 először a vőfőny így kiáltott fel,
 jaj jaj anyámasszony sárgul a menyasszony,
 másodszor a vőfőnx így kiáltott fel,
 jaj jaj anyámasszony meghal a menyasszony,
 harmaccor a vőfőny így kiáltott fel,
 jaj jaj anyámasszony meghalt a menyasszony,
 negyedszer a vőfőny benyúlt a zsebibe,
 szíve fájdalmába kést szúrt a szivibe.

3.2. Egy asszony a lányát...

Zsére (Nyitra)
A fiatalság körében közismert
Gy.: Kodály Zoltán, 1915

Egy asz-szony a lá-nyát, Na-gyon mēg - át-koz-ta,
Mi - kor mēnt es-köny-nyi, Az Is - ten há-zá-ba.

Először a vőfil
Így kiáltotta fel:
Jajjaj anyámasszony,
Sárgul a mennyasszony!

Másodszor a vőfil
Így kiáltotta fel:
Jajjaj anyámasszony,
Beteg a mennyasszony!

Harmadszor a vőfil
Így kiáltotta fel:
Jajjaj anyámasszony,
Meghalt a mennyasszony!

Akkor a vőlegény
Benyút a zsebibe,
Szíve fájdalmába
Kést szúrt a szívébe.

Vírem a víreddel
Egy patakon folyon,
Testem a testeddel
Egy sirba nyugodjon!

Testem a testeddel
Egy sirba nyugodjon,
Lelkem a lelkeddel
Mennyországba jusson!

Ebédet vivő lány, Ghymes

4. A háromszoros magzatgyilkos

4.1.

Szabó Vilma kiment a kis kerbe,
Lefeküött a cidrusba tövébe.
Épen akkor mentem el mellette,
Kelj fel Vilma, keress a vármegyec.

Szabó Vilma nem vette tréfára,
Felugrott és elment a kocsmába.
Parancsol a kocsmárosné lyányának,
Tíz icce bort hozzon a Vilmának.

Szabó Vilma borát nem ihattya,
Kilenc csendőr az ajtót benyíttya.
Csendőr káplár elkijáttya magát,
Rajta fiúk, fogjátok meg Vilmát.
Szabó Vilmát hat csendőr kíséri,
Szeretője az ablakon nézi.
Ne nézz betyár gyászos életemet,
Mint te érted szenvedem ezeket.

Szabó Vilma valld be ja bűnödöt,
Hová tetted három szép gyermeket.
Egyet tettem cidrusfa tövébe,
Másik kettőt Tisza fenekére.

Szabó Vilma nem-e fáj a szíved,
Hogy megölted három szép gyermeked.
Dehogyan nem, talán meg is hasad,
halálomig csörgetem a vasat.

4.2. Horvát Lidi

Horvát Lidi kiment a kiskerbe
lefeüött a cidrusfa tövibe.
Egyet kettőt fittyentöttem rája
– Vigyáz Lidi, mer meglát valaki.

Horvát Lidit hat zsandár kíséri
szeretője az ablakbó nizi.
– Ne nyízd babám szomorón ezeket,
mer temiattad szenvedem iket.

Horvát Lidit hat zsandár kiérdezi
– Horvát Lidi nem-e fáj a szíved
hová tetted három szív gyermeked?

Zsérei asszony unokájával

– Egyet tettem cidrusfa tövibe,
kettőt pegyig Tisza fenekire.

Most készítik Kecskeméten aszt a fát,
amellyikre Horvát Lidit akasztják.
Fújjaja szíél fekete göndör haját,
más öleli Horvát Lidi babáját.

4.3. Horváth Lidi

Horváth Lidi kiment a kiskerbe,
lefelelt a rúzsafa levélre,
már messziről kiáltottam neki,
vigyázz Lidi, mert meglát valaki,
ott odalá veres az ég alja,
Horváth Lidi de szép piros alma,
nem jó íze van ez almának,
kit a Lidi választott magának
Horváth Lidi piros pántlikája,
nem lobog má többé a hajába,
ha jánya lesz jó lesz a hajába,
ha fia lesz pörge kalapjára,
Gyászba borult Nagyújrhelyi útca,
Horvát Lidit hajtyák vígig rajta,
Látod babám gyászos írtemet,
mind te érted szenvedem ezeket,
Horváth Lidit hat zsandár kíséri,
szeretője az ablakon nézi,
látod babám gyászos írtömet,
mind te érted szenvedem ezeket,
Horváth Lidi nem-i fáj a szíved,
hogy hat szép gyermeked megölted,
dehogyan nem fáj csakhogyan meg nem hasad,
hisz csak azé csergetem a vasat.

4.4. Szabó Vilma

Alsóbodok (Nyitra)

Bencz Ferencné Fehér Cecília, 1939

Gy.: Ág Tibor, 1974

Poco rubato ♩=108

Sza - bó Vil - ma ki - mēnt a kis - kert - be,
Le - fe - küdt a cid - rus - fa tö - vé - be.
Ép - pen ak - kor mēn - tem el mel - lēt - te,
Kelj fel Vil - ma, ke - rēs a vár - mē - gye.
1) 2)
5. 2.

Szabó Vilma nem vette tréfára,
Felugrott és elment a csárdába.
Parancsol a kocsmárosné lányának,
Tíz ice bort hozzon ki Vilmának.

Szabó Vilma borát nem ihatta,
Kilenc csendőr az ajtót nyitotta.
Csendőrkáplár elkiáltja magát:
– Jertek fiúk, fogjátok el Vilmát.

Szabó Vilmát hat zsandár kíséri,
Szeretője az ablakon nézi.
– Ne nézd rózsám gyászos életemet,
Mind te érted szenvedem ezeket.

Szabó Vilmát három csendőr vallassa,
Szeretője az ablakon hallgassa.
– Vald ki Vilma minden bűneidet,
Hová tetted, három gyermekidet?

– Az egyiket, diófa tövébe,
A másikat, a Tisza fenekére.
Harmadiknak most vagyok gyilkossa,
Jaj, istenem fel leszek akasztva.

– Szabó Vilma nem-e fáj a szíved?
Hogy megölte három szép gyermeked?
– Dehogynem fáj, talán meg is hasad,
Halálomig zörgetik a vasat.

5. A halálra táncoltatott lány

5.1. Sóki bíró lánya...

Jó jestét, jó jestét Sóki bíróé asszony,
itthun-i van a lyánya
az a kedves kisasszony?

Itthun van, itthun van
bent van a szobába,
jóízűen aluszik a páplános ágyába.

Mennyen ked, keccse föl,
külgye el a bálba.
Fehér selem szoknyáját hagy vegye magára,
piros bárson cipőjét, húzza föl lábára,
három aran gyűrűjét tegye föl az ujjára.

Föl is kelt, el is ment, el is ment a bálba,
piros bárson cipőjét fémhuzta a lábára.
Három aran gyűrűjét feltette újjára.

Cigányok, cigányok, eszt a nótát huzzátok,
sóki bíró Ilonát pihenni ne haggyátok

Ferikém, Ferikém eresz el pihennyi,
piros bárson cipőmbő víretem kiöntenyi.

Pihennyi nem lehet
Megányi nem szabad,
A huszonígy cigánynak megannyi nem szabad.

Angyalom, galambom
nem vettem én észre,
hog a kedves szeretőd
kést szúrt a szivedbe.

Átkozott az apa, ákozott az anya,
ki egyetlen lányát
elengedi a bálba.

Harangok, harangok, hangosan szóllyatok,
sóki bíró lányának hosszú verset húzzatok.

Vírem a víreddel egy patakba folyjon,
testem a testeddel egy sírba nyugoggyon,
lelkem a lelkeddel egy urat szolgállyon.

Leselkedő kislány

5.2.

Jóestét, jó estét
sóki bíróné asszony.
Itthun-i van a lyánya,
a szép tündérekisasszony?

Itthun van, itthun van,
bent van a szobába.
Jóízűn aluszik
A paplanyos ágyába.

Mennyen ked, keccse föl,
külgye el a bálba.
Fehér selem szoknyáját
hagy vegye magára,
piros bárson cipőjét
húzza föl a lábára,
három aran gyűrűt
tegye föl az újára.

Föl is kelt, el is ment,
el is ment a bálba.
Fehér selem szoknyáját
fölvette magára,
piros bárson cipőjét
fölhúzta a lábára,
három arany gyűrűt
föltette ujjára.

Cigányok, cigányok,
eszt a nótát húzzátok.
Sóki bíró Ilonát
pihennyi ne hagyatok.

Ferikém, Ferikém,
eressz el pihennyi,
piros bárson cipőmből
víretem kiöntenyi.

Pihennyi nem szabad,
megányi nem lehet.
A huszonnyig cigánnak
megányi nem szabad.

Angyalom, galambom,
nem vettem én aszt észre,
hogy a kedves szeretőd
kést szúrt a szívedbe.

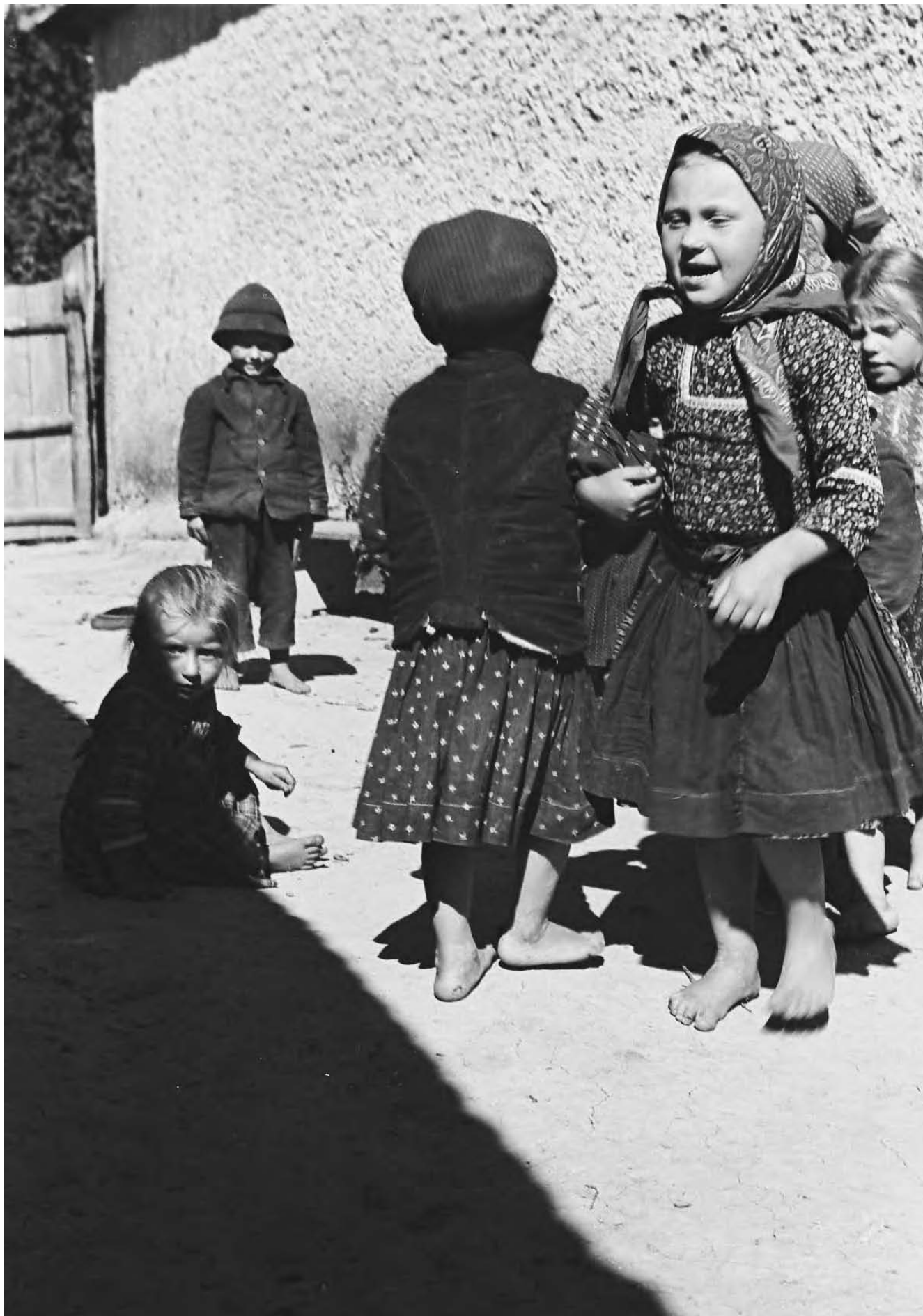
Átkozott az apa,
átkozott az anya,
ki egyetlen lányát
elengedi a bálba.

Harangok, harangok
hangosan szóllyatok,
Sóki bíró lányának
hosszú verset húzzatok.

Vírem a víreddel
egy patakba folyjék,
testem a testeddel
egy sírba nyúgoggyon,
lelkem a lelkeddel
egy urat szolgállyon

5.3. Ságibíró lyánya...

Jó estét, jó estét Sági biróné asszony,
mit csinál a lyánya a kedves galambom,
alszik már, nyugszik már gombos nyoszolyába,
mit tunna csinányi egy kislány magába.
Kelcse föl, kelcse föl, hagy jöjjön a bálba,
zöld selyem szoknyáját kösse derekára.
Húzzátok, Ságibeli hangászok,
ezt a nótát inekem reggelig húzzátok.
Gyere ki csak anygyalom, gyere csak mulatnyi,
ennek a muzsikának ma reggelig kell szónyi.
Gyere ki anygyalom, hagy mék ki pihennyi,
tiz forintos cipömbö víremet ki öntenyi.
Átkozott az apa, százsorta az anya,
ki egyetlen lányát a táncba bocsájtya,
este el bocsájtya, reggelig nem láttya,
reggel nyóc órakor má halva találtya.
Meghalt a Mariska el is van temetve,
te meg ronygy ember szenvedhetsz a börtönbe.
Szenvedni, szenvedni is akarok, azén kedves Mariská-
mé meghalnyi is akarok.

Iskolaudvaron játszó gyerekek, Ghymes

5.4.

Csomordányi szeretett egy lyánt, Sági Bíró Ilonát. Szeretője elakarta őt hannyi, fogadott muzsikásokat. Mekfogatta a menet a táncra, híjják el a Sági Bíró Ilonát. Mikor odamentek, a lányok nem akart elmenni. Kiszölly fell, húzd fel a selyemcipőd, tégy az ujjadra három aran gyűrőt, hogy szakallya le a Csomordányi szívit. Elmet a táncra, Csomordányi mingyár elvitte a táncba. „Húzzátok cigányok, ezt a nótát húzzátok, Sági Bíró Ilonát pihennyi ne haggyátok.” Tánccotak, mikor a három verset elhúzták, monta neki: „Eressz Csomordányi, haggy megyek kihülnyi, a selyem ruhám a testemhe tapadva.” Nem eresztette, akkor megint azt monta: „Húzzátok cigányok, Sági Bíró Ilonát pihennyi ne haggyátok.” Másodikszer megint monta Sági Bíró Ilona: „Eressz Csomordányi, haggy megyek kihülnyi, selyem cipőm teli alutt vízre, a selyem ruhám a testemhe tapadva, három aran gyűrőm ujjamra dagadva.” Nem mígy ma innét el, itt kölly most meghalnod. Ha jaz enyim nem lettő, másé ne legyé. Akkor megint monta: Húzzátok cigányok, azt a nótát húzzátok, Sági Bíró Ilonát pihennyi ne haggyátok. Tested a testemmel egy sírba nyugoggyék, lelked a lelkemmel egy Istent imággyék. Nem eresztette el, míg meg nem halt. Mire az anyja odaért, mindkettő meguott halva. Utollyára azt monta a lány, átkozott az anyja, átkozott az apa, ki jaz ő lyányát ily sokára haggya.

5.5. Jó estét, jó estét...

Poco rubato, quasi giusto ♩ = 92 Zsére (Nyitra)
Földesi Ferencné Elgyütt Ilona, 1907
Gy.: Ág Tibor, 1974

Jó es - tét, jó es - tét,
Só - ki bí - ró - né asz - szony.
Itt - hon - e van a lá - nya,
A szép tűn - dér kis - asz - szony?

1) 2) 3) 4) 5)
2. 3. 9. 3. 7 - 9. 11. 4 - 7. 4. 9.

– Itthon van, itthon van,
Bent van a szobában.
Jóízűen aluszik,
A paplanyos ágyába.

– Menjen be, keltse föl,
Küldje el a bálba,
Három aranygyűrűjét
Húzza föl az ujjára.
Fehér selem szoknyáját *)
Vegye föl magára.
Piros bárson cipőjét *)
Húzza föl a lábára.

El is ment, el is ment,
El is ment a bálba.
Fehér selem szoknyáját,
Fölvette magára.
Piros bárson cipőjét *)
Fölhúzta a lábára.

– Húzzátok cigányok!
Hosszú nótát húzzatok.
Sóki-bíró Ilonát,
Pihennyi ne hagyjátok.

– Ferikém, Ferikém,
Eressz el pihennyi,
Piros bárson cipőmből
Véremet kiönteni.
– Pihennyi nem szabad,
Megállnyi nem lehet.
A huszonnégy cigánnak,
Megállnyi nem szabad.

– Ferikém, megállok,
Mert mingyá meghalok,
A három szeretőtől
Búcsúzni akarok.

Sóki-Bíró Ilona
El van már temetve.
A három szeretője
Ott halt meg mellette.

Harangok, harangok,
Hosszú verset húzzatok.
Sóki-Bíró Ilona,
Nyugszik a temetőn.

– Vérem a véreddel,
Egy patakon folyon,
Testem a te testeddel,
Egy sírba nyugodjon.
Lelkem a te lelkeddel, *)
Mennyországba jusson.

*) Az énekes a dallam 3. 4. sorára énekelte.

6. A halálraítélt húga

6.1. Fehér Aszló

Lovat lopott Fehér Aszló
a fekete hegyek aló
ollyant csattant az ustora,
meghallotta hét vármegye
hét vármegye hadnagyostuó
főkapitány kaplarostuó,
hét vármegye hadnagyostuó,
főkapitány kaplarostuó.

Bevetették a temlecbe
a temlecnek közepibe
a temlecnek közepibe,
ott is a legsetítebbe.

Csak szalatt a Fehér Anna
a temlecnek rostílyára:
– Bátyám, bátyám Fehér Aszló,
kicsoda itt most a bíró.

– Hugom, hugom Fehér Anna,
Horvát Miklós itt a bíró.

Csak szalatt a Fehér Anna
Horvát Miklós ablakjára:
– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
eresztess ki Fehér Aszluót,
eresztess ki Fehér Aszluót,
hiszen az nékem bátyám uótt.

Adok neked tál aranyat,
tál aranyat, tál ezüstöt,
tál aranyat, tál ezüstöt,
csak eresz ki a bátyámat.

– Nem kell nekem tál aranyad,
tál aranyad, tál ezüstöd,
hállya velem egy iccakát,
kieresztem a bátyádat.

Csak szalatt a Fehér Anna,
a temlecnek rostílyára:

– Bátyám, bátyám Fehér Aszló
mit üzent itt most a bíró:
Nem kelly neki tál aranyam,
tál aranyam, tál ezüstöm,

hállyak ele egy iccaka,
kieresztyi a bátyámat.

– Hugom, hugom Fehér Anna,
ne hály vele egy iccaka,
szüzessíged elrontatod,
bátyád fejit leváगतod.

Nem fogatta Fehér Anna,
csak vele hát egy iccaka.

Amint fekűttek az ágyba,
Zörgís sett az udvarba.

– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
Mi zörög az udvarodban?

– Lovat visznek itatóba,
Abla csereg a szájába.

Elig várta Fehér Anna
Hogy piros hajnal hasanna.

Csak szalatt a Fehér Anna
a temlecnek rostílyára,
a temlecnek rostílyára:
Csak má nem uótt ott a bátyya.

Most szalatt a Fehér Anna,
Horvát Miklós ablakjára:

– Bíró, bíró, Horvát Miklós
hová tetted Fehér Aszlót!
hová tetted Fehér Aszlót,
hiszen az nekem bátyám uótt.

– Anna, Anna, Fehér Anna,
ne itt kerezsd a bátyádat,
zöld erdőbe sík mezőbe,
akasztuófa tetejiébe.

– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
nem átkozlak nagy átokval,
nem átkozlak nagy átokval,
nem is szídlak száz szítokval:

Borod, búzád ne teremjen,
szőlűötőkéd kiszáraggyon,
szőlűötőkéd kiszáraggyon,
víz előtted megáraggyon.

Víz előtted megáraggyon,
lovak lába megbotollyon,
lovak lába megbotollyon,
híd alattad beszakaggyon.

Mozsdó vized vírré vállyon,
törőközöd meglobággyon,
lángot vessen, nagyot vessen,
és az tited megígessen,
és úgy üssön meg a minkő,
mint a búzát a malomkő.

Cséplőgépes cséplés, Zsére

6.2. Lovat lopott Fehér László...

Poco rubato, quasi giusto ♩ = 92 Zsére (Nyitra)
Földesi Ferencné Elgyütt Ilona, 1907
Gy.: Ág Tibor, 1974

Jó es - tét, jó es - tét,
Só - ki bí - ró - né asz - szony.
Itt - hon - e van a lá - nya,
A szép tün - dér kis - asz - szony?

1) 2) 3) 4) 5)

2. 3. 9. 3. 7 - 9. 11. 4 - 7. 4. 9.

Hét vármegye hadnagyostó, *)
Hadnagy uram káplárostó.

Bevetették a tömlőcbe,
A tömlőcnek közepibe,
A tömlőcnek közepibe,
Ott is a legsetítebbe.

El is ment a Fehér Anna
A tömlőcnek ablakára:
– Bátyám, bátyám, Fehér László,
Ki ittent mostan a bíró?

– Hugom, hugom, Fehér Anna,
Horvát Miklós itt a bíró.
El is ment a Fehér Anna
Horvát Miklós udvarába.

– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
Szabadítsd ki Fehér Lászlót,
Szabadítsd ki Fehér Lászlót,
Hisz az nekem nagybátám ót.

Adok neked tál aranyat,
Tál aranyat, tál ezüstöt,
Tál aranyat, tál ezüstöt,
Csak ereszd ki a bátyámat.

– Anna, Anna Fehér Anna,
Nem köll nekem tál aranyad,
Tál aranyad, tál ezüstöd,
Hállyál velem eggy íccaka.

El is ment a Fehér Anna
A börtönnek ablakára:
– Bátyám, bátyám, Fehér László,
Mit üzen itt most a bíró.

Nem köll neki tál aranyam,
Tál aranyam, tál ezüstöm,
Hállyak vele eggy íccaka,
Kiereszti a bátyámat.

– Hugom, hugom, Fehér Anna,
Ne hál vele eggy íccaka,
Szűzessíged elvíteted,
Bátyád fejit levíteted.

Nem hallgatta Fehér Anna,
Csak vele hált eggy íccaka,
Amint feküdtek az ágyban,
Zörgís támadt az udvarban.

– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
Mi zörög az udvarodban?
– Lovat visznek itatóra,
Zabla csereg a szájában.

Alig várta Fehér Anna,
Hogy piros hajnal hasadna,
Szalad a börtönablakra,
De nem ott ott már a bátyja.

– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
Hova tetted Fehér Lászlót,
Hova tetted Fehér Lászlót,
Hisz az nekem nagybátyám ót.

– Anna, Anna, Fehér Anna,
Ne itt keresd a bátyádat,
Zöld erdőbe, sík mezőbe,
Akasztófa tetejibe.

– Bíró, bíró, Horvát Miklós,
Nem átkozlak nagy átokkal,
Nem átkozlak nagy átokkal,
Nem is szidlak nagy szitokkal.

Borod, búzád ne teremjen,
Szóllótókéd kiszáradjon,
Víz előtted megáradjon,
Híd alattad beszakadjon.
Mosdóvized viré vállyon, *)
Törülköződ lángot hányjon,

Lángot hányjon, nagyot vessen,
És az tited megígessen.
És úgy üssön meg a nenkő,
Mint a búzát a malomkő.

*) a dallam második felére.

Templomból jövő lányok, Zsére

7. Bagoly asszonyka

7.1.

Pusztá malomba, pusztá malomba
cserfa gerenda, cserfa gerenda,

azon üldögél, azon üldögél
egy bagolyasszony, egy bagolyasszony,
és ott sírdogál, és ott sírdogál,
egy bagolyasszony, egy bagolyasszony.

Mit sírsz, mit bánkocc, mit sírsz, mit bánkocc
te bagolyasszony, te bagolyasszony.

Hogyne bánkodnék, hogyne bánkodnék
otthon felettem vetett ágyamat
otthon felettem vetett ágyamat.
Abba felettem, abba felettem
János uramot, János uramot,
az mellett hattam, az mellett hattam
ringó bőcsömöt, ringó bőcsömöt,
abba felettem, abba felettem
ugró fijamot, ugró fijamot
az mellett hattam, az mellett hattam
karika kontyom, karika kontyom,

ha az itt óna, ha az itt óna
ollyat ugorník, mind egy paripa
s olyat perdóník mind egy karika.

Kérnyi ja vadász, mit sírsz, mit bánkócc
mit csvarksz itt te bagolyasszony.
Korhel az uram ekergetett engem
ideszalattam, ideszalattam
ne báncs hát engem
ne báncs hát engem.

7.2.

Pusztá malomba, pusztá malomba
cserfagerenda, cserfagerenda.
Azon üldögél, azon üldögél
egy bagoly asszony, egy bagoly asszony.

Mit sírsz te asszony, mit sírsz te asszony,
te bagoly asszony, te bagoly asszony.
Jaj hogyné sírnék, jaj hogyné sírnék,
otthon feledtem vetett ágyamat,
abba felettem Miska uramat.
Amellett hattam ringalló bőcsöm,
abba felettem János fiamat.
Amellett hattam hímes ládámot
abba felettem karika kontyom.
Ollyat ugorjon mint a paripa
és ollyat pördüllyön mint a karika.

7.3.

Pusztá malomba, pusztá malomba
cserfa gerenda.
Azon búsola, azon búsola
egy gólya asszony.
Min búsóc bánkóc, min búsóc bánkóc
te gólya jasszony.
Hogyné búsolnék, hogyné búsolnék,
otthon feledtem karika kontyom,
szép ringó bőcsöm, kedves szeretőm.

Kenderföldön, Zsére

7.4.

Ghymes (Nyitra)
Három fiatal lány (17-19)
Gy.: Kodály Zoltán, 1916

$\text{♩} = 62$ *

1)

Pusz - ta ma - lom - ba, Pusz - ta ma - lom - ba,

2)

Csér - fa gē - rēn - da, Csér - fa gē - rēn - da.

Var.

1) 2)

* 72-76-ig gyorsul

**

Azon üldögél
Egy bagoly asszony.

Mit sírsz, mit bánkódsz
Te bagoly asszony?

Jaj, hogyne sírnék,
Hogyne bánkódnék,

Otthon feledtem
Cifra nyoszolyám,

Abba feledtem
János uramot,

Az mellett hattam
Ringós bőcsómöt,

Abba feledtem
Imre fiamot,

Az mellett hattam
Pléhes ládámot,

Abba feledtem
Karika kontyom.

Ha *jaz* itt volna,
Ha *jaz* itt volna,
Olyat ugranék
Mint a paripa,

Ha *jaz* itt volna,
Ha *jaz* itt volna,
Olyat fordulnék
Mint a karika!

** A 2-10. strófa: soronként ismételve.

8. A csudahalott

/Dallam: mint a Fehér Aszló-é/

8.1. Szíp Ilona (Bálint vitéz)

– Fiam, fiam, Bálint vittíz
szived-i fáj, fejed-i fáj?
– Sem szivem fáj, sem fejem fáj,
meghalok szíp Ilonáié.
Ilonának szípsígejér,
sárga bodor gyöngyhajájír.

– Fiam, fiam, Bálint vittíz,
meg ne hajj szíp Ilonájé,
Ilonának szípsígejé,
sárga, bodor gyöngyhajájír.

– Csinatassa kő kiskertet,
ültetgessé virágokat.
majd együnnek a szíp leányok,
a szíplányok, szíp legínyek.
A szíplányok, szíp legínyek,
közöttük lessz szíp Ilona.

Csináltatott kő kiskertet
ültetgetett virágokat.
El is gyüttek a szíp lyányok.
a szíp lyányok, szíp legínyek.
A szíp lyányok, szíp legínyek,
Nem vót kösztök szíp Ilona.

– Fiam, fiam, Bálint vittíz
szived-i fáj, fejed-i fáj?
– Sem szivem fáj, sem fejem fáj,
meghalok szíp Ilonáié.
Ilonának szípsígeié,
sárga bodor gyöngyhajáié.

– Fiam, fiam, Bálint vittíz,
meg ne hajj szíp Ilonáié,
Ilonának szípsígeé,
sárga, bodor gyöngyhajáié.

– Csinátassá híres malmot,
örötessé apró gyöngyöt.
Majd elgyünnek a szíp lyányok
a szíplányok, szíp legínyek.
A szíplányok, szíp legínyek,
közöttük lessz szíp Ilona.

Ghymes kislányok

Csinátatott híres malmot,
Órótetett apró gyöngyöt.
El is gyűttek a szíp lányok.
a szíp lányok, szíp legínyek.
A szíp lányok, szíp legínyek,
Nem vót kösztök szíp Ilona.

– Fiam, fiam, Bálint vittíz,
szived-i fáj, fejed-i fáj?
– Sem szivem fáj, sem fejem fáj,
meghalok szíp Ilonáié.
Ilonának szípsígeié,
sárga bodor gyöngyhajáié.

– Fiam, fiam, Bálint vittíz,
meg ne hajj szíp Ilonáié,
Ilonának szípsígeié,
sárga, bodor gyöngyhajáié.
– Csinatassá hírharangot,
Húzasd meg a halálodra.
Majd egyűnnek a szíp lányok,
a szíplányok, szíp legínyek.
A szíplányok, szíp legínyek,
közöttük lessz szíp Ilona.

Csináltatott hírharangot,
Meghúzatta halálára.
Mind elgyűttek a szíp lányok.
a szíp lányok, szíp legínyek.
A szíp lányok, szíp legínyek,
közöttük vót szíp Ilona.

– Lányok, lányok, lánypajtássim,
Velem felnőtt jóbarátyim,
sohasem láttam ily halottat,
mint Bálint vitéz halálát.

A szeme nyízóllen,
a lába ugróllen,
a keze kapóllen,
szája mosolgóllen.

8.2. Fiam, fiam Bálind vitéz...

Zsére (Nyitra)

Földesi Ferencné Elgyütt Ilona, 1907

Gy.: Ág Tibor, 1960

Parlando rubato ♩ = 88

Fi - am, fi - am, Bá - lind vi - téz,
 2)
 Fe - jed i - fáj, vagy szí - ved - fáj?
 1)
 Sēm fe - jēm fáj, sēm szí - vem fáj,
 Még - ha - lok szíp I - lo - na - jér.

1) 2)
 2. 4. 6. 7.

Ilonának szípsígejé,
 Sárga-bodor gyöngyhajájé.
 – Fiam, fiam, Bálind vitéz,
 Ne halj meg szép Ilonajér,
 Ilonának szépségejér,
 Sárga-bodor gyöngyhajájér.

*)

Csináltassál híres gyöngyöt,
 Mind eljönnek a szíp lányok,
 Szíp legínyek, szíp lejányok,
 És köztük lesz szíp Ilona.

Csináltatott híres gyöngyöt,
 Mind eljöttek a szíp lányok,
 Szíp legínyek, szíp lejányok,
 Nem őt köztük szíp Ilona.

– Fiam, fiam, Bálind vitéz,
 Fejed-i fáj, vagy szíved fáj?
 – Sem fejem fáj, sem szívem fáj,

Meghalok szíp Ilonajér,
Ilonának szépségejér, *)
Sárga-bodor gyöngyhajajér.

– Fiam, fiam, Bálind vitéz,
Ne halj meg szíp Ilonajér,
Ilonának szépségejér,
Sárga-bodor gyöngyhajajér.

– Csináltassál híres kertet,
Ültess bele virágokat,
Mind eljönnek a szíp lányok,
Szíp legínyek, szíp leányok, **)
És köztük lesz szíp Ilona.

Csináltatott híres kertet,
Ültetett bele virágokat,
Mind eljöttek a szíp lányok,
Szíp legínyek, szíp leányok, **)
Nem ők köztök szíp Ilona.

– Fiam, fiam, Bálind vitéz,
Fejed-i fáj, vagy szíved fáj?
– Sem fejem fáj, sem szívem fáj,
Meghalok szíp Ilonajér,
Ilonának szépségejér, *)
Sárga-bodor gyöngyhajajér.

– Fiam, fiam Bálind vitéz,
Ne halj meg szíp Ilonajér,
Ilonának szépségejér,
Sárga-bodor gyöngyhajajér.
Csináltassál hírharangot,
Húzasd meg a halálodra,
Mind eljönnek a szíp lányok,
Szíp legínyek, szíp leányok, **)
És köztük lesz szíp Ilona.

Csináltatott hírharangot,
Mehúzatta halálára,
Mind eljöttek a szíp lányok,
Szíp legínyek, szíp leányok, **)
És köztük ők szíp Iloana.

Megcsókolta, megölelte,
És magához befogadta,
És soha többé
El nem bocsátotta.

Mëg - csó - kol - ta, mëg - ö - lel - te,

Ës ma - gá - hoz bë - fo - gad - ta,

Ës so - ha töb - bé, el nem bo - csáj - tot - ta.

*) a 3.és 4. dallamsorra

**) a 3. dallamsorra

9. Révészek nótája

9.1.

Hej rívisz, rívisz, rívisz,
Ifjú magyar rívisz,
Vigy át a nagy hajuon.
Uramrió maratt
Egy láda kincsem
Az is neked adom.

Nem kell kedvemnek,
Sziép szerelmemnek,
Bánat a szivemnek.
Hej rívisz, rívisz, rívisz,
Ifjú magyar rívisz,
Uramruó maradt
Egy piros pejluó,
Azt is neked adom.
Nem kell kedvemnek,
Sziép szerelmemnek,
Bánat a szivemnek.

Hej rívisz, rívisz, rívisz,
Ifjú magyar rívisz,
Uramruó maradt
Hajadon lyányom,
Azt is neked adom.

Az kell a kedvemnek,
Sziép szerelmemnek,
Öröm a szivemnek.

9.2.

Haj rívisz, magyar ifjú rívisz
vigy át a nagy hajuón.
Uramruó maratt egy láda kincsem
azt is neked adom.
Nem kell kedvemnek,
szíp szerelmemnek.

Haj rívisz, magyar ifjú rívisz
vigy át a nagy hajuón.
Uramruó maratt egy víkony pejló
azt is neked adom.
Nem kell kedvemnek,
szíp szerelmemnek.

Haj rívész, magyar ifjú rívész
vigy át a nagy hajuón.
Uramruó maratt hajadon lányom
azt is neked adom.
Az kell szívemnek,
szép szerelmemnek,
öröm a szívemnek.

Asszony gyermekekkel, Ghymes

9.3.

Kolon (Nyitra)
64 éves asszony
Gy.: Vikár László, 1956

Poco rubato

1. Haj,ré-vész, ré-vész, Magyar if-ju ré-vész, Víg- ál - tal a ha-jón.

Ne - ked a-dom ne-ked, Bi-zony neked a - dom Szép selem ken-dő-met.
Nem köll ked-vennek, Én sze - relmemnek, Bá - na-ta szí-vennek.

Hej, révész, révész,
Magyar ifju révész,
Vigy által a hajón.
Neked adom, neked
Szép gyöngy koszorúmat,
Szép gyöngy koszorúmat.
Nem köll kedvemnek,
Én szerelmemnek,
Bánata szivemnek.

Hej, révész, révész,
Magyar ifju révész,
Vigy által a hajón.
Neked adom, neked
Szép leány magamot,
Szép leány magamot.
Ez köll kedvemnek,
Én szerelmemnek,
Öröm a szivemnek.

Kaszálásba induló házaspár, háttérben a zsérei templom

10. Házasuló királyfi

10.1.

Eccer egy királyfi
mit gundót magába?
Ihalvari, csihalvari,
mit gundót magába.

Fölöltözött szípen
kocsisi ruhába.
Ihalvari, csihalvari,
kocsisi ruhába.

Elment mekkíretnyi
a gazag bíró lányát.
Ihalvari, csihalvari,
a gazdag bíró lányát.

Jójestét, jójestét
gazdag bíró lyánya.
Ihalvari, csihalvari,
gazdag bíró lyánya.

Kerüllyön előre,
üllyön le a székre.
Ihalvari, csihalvari,
üllyön le a székre.

Én nem azért gyüttem,
hogy én itt leüllyek.
Ihalvari, csihalvari,
hogy én itt leüllyek.

Hanem azért gyüttem,
jössz-e hozzám, vas sem?
Ihalvari, csihalvari,
jössz-e hozzám, vas sem?

Nem megyek, nem megyek,
mert én gazdag vagyok.
Mert én gazdag kislyány vagyok,
gazdat is akarok.

Szomszédunkba van egy
kosarfonó lyánya.
Ihalvari, csihalvari,
kosarfonó lyánya.

El is ment, el is ment
a kosárkötőhő.
Ihalvari, csihalvari,
a kosárkötőhő.

Jójestét, jójestét
kosárkötő lyánya.
Ihalvari, csihalvari,
kosárkötő lyánya.

Kerüllyön előre
üllyön kanapéra.
Ihalvari, csihalvari,
üllyön kanapéra.

Én nem azért gyüttem,
hogy én itt leüllyek.
Ihalvari, csihalvari,
hogy én itt leüllyek.

Hanem azért gyüttem,
jössz-e hozzám, vas sem?
Ihalvari, csihalvari,
jössz-e hozzám, vas sem?

Elmegyek, elmegyek,
mert én szegíny vagyok.
Mert én szegíny kislyány vagyok,
szegínyt is akarok.

Akkor a királyfi
mit gundót magába?
Ihalvari, csihalvari,
mit gundót magába.

Koloni menyasszony és vőlegény

10.2.

Ghymes (Nyitra)

Molnár Erzsébet, 1898

Gy.: Hodek Mária, Szombath Károly, 1973

Tempo giusto $\text{♩} = 132$

1)

Egy - szer egy ki - ráj - fi,

Mit gon - dolt ma - gá - ba,

2)

I - hor - vá - ri, ci - hor - vá - ri,

Mit gon - dolt ma - gá - ba.

1) 2)

2. 7. 8. 10. 13 - 15. 18 - 24.

Felöltözött szépen
Kocsisi ruhába,
Ihorvári, cihorvári,
Kocsisi ruhába.

Elment házasonnyi,
Gazda kislyánt kérnyi,
Ihorvári, cihorvári,
Gazda kislyánt kérnyi.

– Jó estét, jó estét,
Gazda bíró lánya,
Ihorvári, cihorvári,
Gazda bíró lánya.

– Adjon Isten, adjon,
Kocsisi ruhába,
Ihorvári cihorvári,
Kocsisi ruhába.

Kerüllyön előre,
Üllyön le a székre,
Ihorvári, cihorvári,
Üllyön le a székre.

– De nem azér jöttem,
Hogy én itt leüllyek,
Hanem azér jöttem,
Jösz-e hozzán, vagy sem. *)
Ihorvári, cihorvári,
Jösz-e hozzám, vagy sem.

– Nem megyek, nem megyek,
Mer én gazda vagyok,
Mer én gazda vagyok,
Gazda legényt várok.

Van a szomszédunkba
Kosárkötő lánya,
Ihorvári, cihorvári,
Kosárkötő lánya.

– Jó estét, jó estét,
Kosárkötő lánya,
– Adjon Isten, adjon,
Kocsisi ruhába.

Isten hozta nálunk
Kocsisi ruhába,
Ihorvári, cihorvári,
Kocsisi ruhába.

Kerüllyön előre,
Üllyön kanapére,
Ihorvári cihorvári,
Üllyön kanapére.
– De nem azér jöttem,
Hogy én itt leüllyek,
Hnem azér jöttem,
Jösz-e hozzám, vagy sem.

– Elmegyek, elmegyek,
Mer én szegén vagyok,
Mer én szegén vagyok,
Szegén legént várok.

Elment a kiráífi,
Felöltözött szépen,
Felöltözött szépen
Kiráíji ruhába.

– Jó estét, jó estét,
Gazdas bíró lánya,
Ihorvári cihorvári,
Gazda bíró lánya.

– Kerüllyön előre,
Üllyön kanapére,
Ihorvári, cihorvári,
Üllyön kanapére.

– De nem azér jöttem,
Hogy én itt leüllyek,
Hanem azér jöttem,
Jösz-e hozzám, vagy sem?

– Elmegyek, elmegyek,
Mer én gazda vagyok,
Mer én gazda vagyok,
Gazda legént várok.
Ihorvári, cihorvári,
Gazda legént várok.

– Nem kellyesz, nem kellyesz,
Lyányok gúnyolója,
Kellyesz te ördögnek,
Annak is a vínnek.

– Jó estét, jó estét,
Kosárkötő lánya.
– Adjon Isten, hozta
Kiráji ruhába.

Kerüllyön előre,
Üllyön le a székre,
Ihorvári, cihorvári,
Üllyön le a székre.

– De nem azér jöttem,
Hogy én itt leüllyek,
Hanem azér jöttem,
Jösz-e hozzám vagy sem,
Ihorvári, cihorvári,
Jösz-e hozzám, vagy sem?

– Nem megyek, nem megyek,
Mer én szegén vagyok,
Mer én szegén vagyok,
Szegén legént várok.

Tegnap este épen
Megírtam egynek,
Egy kocsislegénynek,
Ihorvári, cihorvári,
Egy kocsislegénynek.

– Én vagyok az, nem más,
Csókojjuk meg egymást,
Ihorvári, cihorvári,
Csókojjuk meg egymást.

Gyerekek az iskolaudvaron, Ghymes

18–20. századi ponyvaballadák

11. Templomkerülő

11.1. Bíró Katica

Vasárnap hajnalba, kiugrott a napocska,
 séj, húj kiugrott a napocska.
 A Bíró Katica úgy ballag a templomba,
 séj, húj úgy ballag a templomba.
 Meglátta a mátkáját, nem volt neki bukrítája,
 séj, húj, nem volt neki bukrítája.
 Beugrott a kiskerbe, három bukrítát kötött,
 séj, húj, három bukrítát kötött.
 Mikor az elsőt kötötte, pap a misét elkeszte,
 séj, húj, pap a misét elkeszte.
 Másogyikat kötötte, pap az Urat mutatta,
 séj, húj pap az Urat mutatta.
 Harmagyikat kötötte, pap a misét eltette,
 séj, húj pap a misét eltette.
 Odament az ördög szeretője kípibe,
 séj, húj szeretője kípibe.
 Ugorj Kacsó a köre, körö a sarkanytúre,
 séj, húj sarkanytúre a lóra.
 Elmegyünk mink messzire, messzire a mezőre,
 séj, húj, messzire a mezőre.
 Ahol nem volt sem apád,
 séj, húj, semmiféle nemzeded.
 Nyizsd ki kapus a kaput,
 hozunk testet és lelket,
 egy a kaput nyitva, másik az asztal terítyi,
 harmagyik a poharat tótyi,
 mikor az elsővel megitta,
 elhervatt az arcája,
 séj, húj, elhervatt az arcája.
 A másikval megitta,
 séj, húj lángot vetett a szája,
 harmagyikat megitta, elesett minden tagja,
 séj, húj elesett minden tagja.
 Van otthon egy öcsém, annak megüzenhetném,
 hogy azt máskép tanácsák, imátkoznyi tanácsák.

11.2. Bíró Katica

Vasárnap hajnalba kiugrott a napocska,
 sej, haj kiugrott a napocska,
 a Bíró Katica úgy ballag a templomba,
 sej, húj úgy ballag a templomba,

megláttya a mátkáját, hogy nincs neki bukríta,
sej, húj, hogy nincs neki bukríta,
beugrott a kiskerbe három rúzsát szakajt le,
sej, húj, három rúzsát szakajtott,
az egyiket kötötte pap a misét elkezte,
sej, húj, pap a misét elkezte,
másikat kötötte pap az Urat mutatta,
sej, húj, pap az Urat mutatta,
harmagyikat kötötte, pap a misét eltette,
ugorj Kacskó a köre, körö a sarkanytúre,
sej, húj körö a sarkanytúre,
elmegyünk mink messzire, messzire a mezőre,
sej, húj, messzire a mezőre,
kimentek a mezőre, mezőre, szőlőbe,
sej, húj mezőre a szőlőbe,
szőlőbe a pincébe, leúnek a pincébe.

sej húj leúnek a pincébe,
a pincébe bort inni sej húj a pincébe bort inni,
az első poharat issza, elhervad az arcaja,
sej, húj, elhervad az arcaja,
másik poharat issza, leesik a jobb karja,
sej, húj leesik a jobb karja,
harmagyikat megissza, leesik minden tagja,
sej, húj leesik minden tagja.

Szegényasszony, Zsére

12. A kiirtott kocsmároscsalád

12.1.

Jaj de hosszú, jaj de sáros az az út,
amelyiken kilenc betyár elindult.
Kilenc betyár, kilenc felé elidult,
kocsmárosné udvarába befordult.

Kocsmárosné adjon isten jó estét,
adjon isten az uraknak szerencsét.
Ne kívánjon az uraknak szerencsét,
még az éjjel szívében lesz a nagykés.

Kocsmárosné kiszaladt a kiskertbe,
föltekintett a csillagos nagy égre.
Jaj istenem itt kell nékem meghalni,
hároméves kis árvámat itt hagyni.

Eregy lányom, menjél le a picébe,
hozzá fel bort az aranyos icébe.
Nem kell nekünk sem iccéje, sem bora,
még az éjjel lánya vérét megláttya.

Harangoznak már féltizenkettőre,
kocsmárosnét viszik a temetőbe.
Kocsmárosnét és az eladó lányát,
mellette a hároméves kis árvát.

12.2.

Tempo giusto ♩ = 152

Béd (Nyitra)
 özv. Fülöp Imréné Gaál Mónika, 1911
 Gy.: Ág Tibor, 1976

1)

Jaj, dē hosz - szú, jaj, dē sá - ros ëz az út,

2)

A - mē - lyi - kën ki - lënc bë - tyár ël - in - dult.

2)

Ki - lënc bë - tyár, ki - lënc fë - lé ël - in - dult,

Kocs - má - ros - né ud - va - rá - ba bë - for - dult.

1) 2)

2. 4. 5. 2 - 5.

– Kocsmárosné, adjon Isten jó estét,
 – Adjon Isten az uraknak szerencsét.
 – Ne kíváncson az uraknak szerencsét,
 Még az éjjel szívébe lesz a nagykés.

– Mari lányom, eredj le a pincébe,
 Hozzá fel bort az aranyos iccébe.
 – Nem kell nékem sem iccéje, se bora,
 Még az éjjel lánmy vérit meglátja.

Kocsmárosné kísértált a kiskertbe,
 Föltekintett a csillagos egekre.
 – Jaj, istenem, hogy kell azt megérni,
 Hároméves kis árvámat itt hagyni.

Hargoznak már féltizenkettőre,
 Kocsmárosnét viszik a temetőbe.
 Kocsmárosnét, meg az eladó lányát,
 Mellette megy hároméves kis árva.

Lagzisok tánca, Zsére

13. A gróf és az apáca

13.1.

Amott a magas hegyen, a völgyön nyíztem át,
ott láttam három grófot, ki csónakon halász.
A legeslegifjabb gróf, ki csónak szélén állt,
arany serlegből kínált vidámító borát.
Nem kell nekem a bora, isz úgy se ihatom,
mert én szegény kislány, s te gazdag gróf vagyol.
Ekkor a gróf legíny zsebibe nyút, kivett egy karikát,
nesze te szíp leány, szerelmem zálogát.
Nem kell nekem a gyűrűd, isz úgy sem horhatom,
mert én szegény kislyány, s te gazdag gróf vagyol.
Ekkor a gróf legíny zárda előtt
megnyomta a csengőt, hun van az új apáca, ki most ide bejött.
Ide be nem jött senki, kimennyi sem lehet,
rátok gyojtom a szent zárdát, ha be nem engedtek.
Ekkor az új apáca, ki talpig fehérbe,
rövidre vágott hajjal, ki föl van szentelve.
Ekkor a gróf legíny zsebibe nyúlt,
s kivette pisztolyát,
agyon lőtte a lyánt,
s utána önmagát.

13.2. A gróf és az apáca

Amott a hettetón áll egy piross barna lyány,
onnan lát három gróffit, a csónakon halász.
A legeslegifjabb a csónak szílin áll,
aranyos sörlegéből kínálja piros borát.
Nem kelly nekem a bora, hisz usse ihatom,
én egy szegín kislyánka, te gazdag gróf vagyol.
Este a zárda előtt meghúszták a csengőt,
hol az új apáca, ki máma idejött?
Nem gyött ide máma senki, ki sem küldhetyük,
– Rátokgyojtom a zárdát, ha ki nem külditek.
S ekkor kilíp zárdából sej egy piross barna lyány,
haja rövidre vágva és kész apáca már.
Lehúz a gróf az ujjáró egy aran karikát,
– Nesze fogadd e gyűrőt, szerelmem zálogát.
– Nem kölly nekem a gyűrő, hisz uty sem horthatom,
mert zárdábo kölly marannom, azt is jól tudom.
S kihúzza ja gróf a zsebéből, sej a pisztolat,
szíven lövi a kislyánt, azután önmagát.

Asszonyok gyerekekkel a kacsaisztatónál, Zsérc

14. Az öngyilkos szeretőgyilkos

14.1. Menyhe felett...

Menyhe felett van egy házi nagy erdő,
piros vírvel van kifestve a mező,
fújja a szél, mindig csak azt lengetyi,
érted babám de sokat kell szenvedni.
De a Jolán szülei nem engegyik,
szívem Jolán ha nem hannak szeretnyi,
meglátod, hogy mit fogok cselekenni.
Szabó Gyula egy vasárnap dülután,
Jolánkávol sétágotott az utcán,
és őtet a zód erdőbe vezetyi,
hogy ottan majd virágot fognak szennyi.
Oldalomon revorverom, de fínyes,
abbó nekem három golyó elég lesz,
egyed lövök Jolánkának szívibe,
másik kettőt Szabó Gyula testyibe.
Másnap reggel esze-vissza kerestik,
de má akkó megtaláta az erdész,
megtaláta az erdész a kapuba,
a két holttest egymásra vót buróva.
Kilenc kislyány felöltözött fehérbe,
most viszik Jolánt a temetőbe,
kilenc legíny húzza a nagy harangot,
most temetyik az elhervatt virágot.
Apák anyák tanójakok most ebbő,
hogy mi lett az igazi szerelembő,
hogy ne nyízzítek azt a nagy gazdagságot,
inkább azt a szívbőli bódogságot.

14.2. Horvát Jolán

Szabó Gyula Horvát Jolánt szeretnyi,
de az anya nem engegyi elvenyi.
Megaj Jolan mit fogunk cselekenni,
ha az anyád nem engedett elvenni.

Szabó Gyula egy vasárnap dillután
találkozot Jolankával az uccán.
Gyere Jolán kimegyünk az erdőbe
maj meglátod virágot fogunk szennyi.

Horvát Jolán el is ment az erdőre,
de nem azír, hogy ő virágot szeggyen.
Hanem azír, hogy ne legyen a másé
mind a ketten itt halunk meg egymásé.

Horvát Jolán letérdelt eléje,
hogy ne öllje meg őtet a mezőbe.
De a gyilkos nem hallgatott szavára,
fölthözzvágta, rálípett a nyakára.

A nyakáról a fejit is levágta,
a karjait összevissza vagdalta.
Beretvával meccette ki a szívit,
úgy kültte a másvilágra szegínkit.

Ezernyócszáz kilencvenegyik évbe
kilenc kislány öltözött feketiébe.
Gyászkoszorót kötöttek a fejekre
úgy kisírték Jolant a temetőbe.

Budapest híres város, nagy erdő
vírrel van kicsepegetve a mezző.
Essik esső, fűjjaja szíl szüntelen
látod babám, mire visz a szerelem.

14.3. Szabó Gyula egy vasárnap délután...

Zsére (Nyitra)
Nagy Béláné Elgyütt Erzsébet (37)
Gy.: Szíjjártó Jenő, 1956

Tempo giusto

Sza - bó Gyu - la Hor - vát Jo - lánt sze - re - ti,
De az any - ja nem en - ge - di el - ven - ni.
Meg - állj Jo - lán, mit fo - gunk cse - le - ked - ni,
Ha az a - nyád nem hagy té - ged el - ven - ni.

Szabó Gyula egy vasárnap délután,
Találkozott Jolánkával az utcán.
– Gyere Jolán, elmegyünk (kimegyünk) az erdőbe,
Majd meglátod, virágot fogunk szedni

Horvát Jolán el is ment az erdőbe,
De nem azért, hogy ott virágot szedjen.
Hanem azért, hogy ne legyen a másé,
Mind a ketten ott haltak meg egymásér(t).

Horvát Jolán letérdepelt eléje,
Hogy ne öllye meg őtet a mezőbe.
De a gyilkos nem hallgatott szavára,
Földhöz vágta, rálépett a nyakára.

A nyakáról a fejét is levágta,
A karjait össze-vissza vagdosta.
Borotvával metszette ki a szívet,
Úgy küldte el másvilágra szegénykét.

Ezernyócsáz kilencvenedik évben,
Kilenc kislány öltözzött feketébe.
Gyászkoszorút kötöttek a fejükre,
Úgy kísérték Jolánt a temetőbe.

Budapesti híres város, nagy erdő,
Vérrel van kicsepegtetve a mező.
Esik eső, fújja a szél szüntelen,
Látod babám, mire visz a szerelem.

Apák, anyák tanuljatok ti erről,
Mit érhet egy igazi szerető.
Ne nézzétek azt a nagy gazdagságot,
Hanem azt a szívbeli boldogságot.

Lakodalomba készülődő lányok, Kolon

15. Vadász és lánya

15.1. A vadász és a leány

Hová mígy te kislány? – így mondá ő
Hová mígy te kisleány
tán virágot szőnnyi már
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Nem virágot szödök én – így mondá ő
Nem virágot szödök én
jágerlegínyt várok én
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Jer közelebb te vadász – így mondá ő
Jer közelebb te vadász
hágy ölellyük meg egymást
ebbe az erdőben, ebbe a sűrőbe.

Nem löhet lovám miatt – így mondá ő
Nem löhet lovám miatt
mon mög kislány, hogy ki vagy
ebbe az erdőben, ebbe a sűrőbe.

Közsd a lovád a fához – így mondá ő
Közsd a lovád a fához
jer közelebb bábádhóu
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Nem lehet kutyám miatt – így mondá ő
Nem lehet a kutyám miatt
mon mög kislány, hogy ki vagy
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Hádd a kutyát ugátnyi – így mondá ő
Hádd a kutyát ugátnyi
jer babáddal mulatnyi
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Nem löhet subám miatt – így mondá ő
Nem löhet subám miatt
mon mög kislány, hogy ki vagy
ebben az erdőben, ebbe a sűrőben.

Hozd a subád mágáddal – így mondá ő
Hozd a subád mágáddal
betákározunk azzal
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Látom lányom, hogy vák vágy – így mondá ő
Látom lányom, hogy vák vágy
én apád, te lányom vagy
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

Löjünk egymás szivibe – így mondá ő
löjünk egymás szivibe
ne tuggyának felöle
ebbe az erdőben, ebbe a sűrőbe.

Puska lövés hallácik – így mondá ő
Puska lövés hallácik
jáger lánya haldoklik
ebben az erdőben, ebben a sűrőben.

15.2. Hová mégy te kislány...

Zsére (Nyitra)

özv. Földesi Ferencné Elgyütt Ilona, 1907

Gy.: Ág Tibor, 1987

Poco rubato ♩ = cca 120

Ho - vá mégy te kis - lë - ány, O - lyan ko - rán?

Ho - vá mégy te kis - lë - ány, Vi - rá - go - kat szëd - ni már,

Eb - bën az er - dő - bën, eb - bën a sű - rű - bën.

1)

– Nem virágot szedek én,
Így mondá ő,
Nem virágot szedek én,
Drága legént várok én
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

– Jöjj közelebb te vadász,
Így mondá ő,
Jöjj közelebb, te vadász,
Hagy öleljük meg egymást,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

– Nem lehet lovam miatt,
Így mondá ő,
Nem lehet lovam miatt,
Mondd meg kislány, hogy ki vagy?
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

– Kösd a lovad a fához,
Így mondá ő,
Kösd a lovad a fához,
Jer közelebb babádhoz,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Nem lehet kutyám miatt,
Így mondá ő,
Nem lehet kutyám miatt,
Mondd meg kislány, hogy ki vagy?
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.
Hadd a kutyát ugatnyi,
Így mondá ő,
Hadd a kutyát ugatnyi,
Jer babáddal mulatnyi,
Ebben az erdőben
Ebben az sűrűben.

Nem lehet subám miatt,
Így mondá ő,
Nem lehet subám miatt,
Mondd meg kislány, hogy ki vagy?
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Hozd a subát magaddal,
Így mondá ő,
Hozd a subát magaddal,
Betakaródzunk azzal,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Látom lányom, hogy vak vagy,
Így mondá ő,
Látom lányom, hogy vak vagy,
Én apád, te lányom vagy,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Lóljunk egymás szívébe,
Így mondá ő,
Lóljunk egymás szívébe,
Ne tudjanak felőle,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Puskalövés hallatszik,
Így mondá ő,
Puskalövés hallatszik,
Jáger lyánya haldoklik
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Kövekkel játszó gesztei kislelők

Betyárballadák

16. Lova lába megbotlott...

16.1.

Harangoznak hajnali négy órára,
Csali Pista nyerget tesz a lovára.
Szénát, zabot felpakolt már hat napra,
kis pej lova büszkén ugrál alatta.

Esik eső, jaj de szépen csöpörög,
Csali Pista a kocsmába kesereg.
Kocsmárosné bort hozzon az asztalra,
legszebb lányát alícса ki a posztra.

Édes anyám én a posztra nem állok,
mert elfognak engemet a zsandárok.
Csali Pista nem vette ezt tréfára
felugrott a kisperjlova hátára.

Kisperjlova elvitte őt messzire,
egészen a Bakony erdő szélire.
Kisperjlova megbotlott egy fenyőbe,
Csali Pistát így fogták el örökre.

Csali Pistát feltették a kocsiba,
búsan kérdi hol az ő kis pej lova.
Azt feleli a zsandár kapitány,
Csali Pista, nem ülsz többé paripán.

Megüzenem én a feleségemnek,
jól tanítsa az én árva gyermekem.
Ne tanítsa csikósnak vagy gulyásnak,
ezt az egyet tanítsa ki betyárnak.
Ne tanítsa csikósnak vagy gulyásnak,
ezt az egyet tanítsa ki betyárnak.

16.2. Német János

Esik eső szép csendesen csepereg,
Német János a csárdában kesereg.
Kocsmáros úr bor hozzon az asztalra,
legszebb lányát álíjja ki sztrázsára.

Édesanyám nem állok én sztrázsára,
mert a csendörök gyönnék hamartyába.
Német János nem vette ezt tréfára,
fölpattant a deres lova hátára.

Deres lova el is vitte messzire,
egészen a Bakonyerdő szélire.
Lova lába megbotlott egy fenyőbe,
ott fogták el Német Jánost örökre.

Megüzenném én a feleségemnek,
gondját viselje a négy gyermekemnek.
Sem csikósna sem gulyásna neaggya,
mert az csak a betyárságot tanulja.

16.3. Csali Pista

Harangoznak hajnali négy orara
Csali Pista nyerget vet a lovára
szénát szabot föl pakolt vagy hat napra
kis pej lova busan ugrál alatta.

Esik eső jaj de szépen csöpörög
Csali Pista a kocsmába kesereg
kocsmárosné bort hozzon az asztalra
legszebb lányát alítsa ki a poztra.

Édes anyám én a poztra nem alók
ot vannak a felfegyverzet zsandarok
Csali Pista nem vette ezt tréfara
fölugrot a kispajlova hattára
kispajlova elvite ött messzire
egészen a bakony erdő szelére.
Lova laba bebotlott egy fenyőbe
ot fokták el Csali Pistát örökre.

Csali Pistát föltették a kocsira
busan kérdi hol az ő kispajlova
azt felejté ra a csendör kapitan
Csali Pista nem ülsz többé paripan.

Meg üzenem én a feleségemnek
jól tanítsa az én arva gyermekem
Netanítsa csikosna vagy gújánna
azt az egyet tanítsa ki zshivannak.

16.4.

Béd (Nyitra)
Fülöp Imréné Gaál Mónika, 1911
Gy.: Ág Tibor, 1962

Poco rubato ♩=102

E - sik e - ső, szép csen - dē - sēn csē - pē - rēg,
Né - mēt Já - nos a csár - dá - ba kē - sē - rēg.
Kocs - má - ros - né bort hoz - zon az asz - tal - ra,
Lēg - szébb lá - nyát ál - lít - sa ki sztrá - zsá - ra.

– Édesanyám én a sztázsán nem állok,
Mer már jönnek amonnét a zsandárok.
Német János nem vette ezt tréfára,
Felugrott a deres lova hátára.

Deres lova el is vitte messzire,
Egészen a Bakony erdő szélére.
Lova lába megbotlott egy fenyőbe,
Ott fogták el Német Jánost örökre.

Megüzenem én a feleségemnek,
Gondját viselje a négy gyermekemnek.
Sem csikósna, sem gujásna ne adja,
Mer ott csak a betyárságot tanulja.

Gesztei férfiak

17. A betyár utazólevele

17.1. Tisza partján elaludtam...

Tisza partján elaludtam,
jaj de szomorút álmodtam,
megálmodtam azt az egyet,
babám nem leszek a tied.

Mikor aztán felébrettem,
kilenc csendőr ált felettem,
mind a kilenc azt kérdezi,
hol az utazó levelem.

Megáj csendőr meg mutatom,
csak a lajbim kigombolom,
csak a lajbim kigombolom,
kiveszem a levorverom.

Jaj Istenem micsináljak,
szaladjak e vagy meg áljak,
ha szaladok úgy meglőnek,
ha meg álok meg kötöznek.

meg is áltam meg kötöztek,
a sötét börtönbe tettek,
jaj Istenem, hol az idő,
hol van még a két esztendő.

17.2.

Nyitragerencsér (Nyitra)
Czakó Rozália, 1907
Gy.: Sebő József, 1976

Tempo giusto ♩ = 120 körül

Ti - sza part - ján el - a - lud - tam,
Jaj, de szo - mo - rút ál - mod - tam,
Meg - ál - mod - tam azt az ë - gyët,
Hogy a ba - bám már nëm szë - rët.

Mikor aztán felébredtem,
Kilenc csendőr állt felettem.
Azt kérdezik, mi a nevem,
Hol az utazólevelem.

Megállj csendőr megmutatom,
Csak a lajbim kigombolom.
Csak a lajbim kigombolom,
Keresem a leververem.

Jaj, Istenem, mit csináljak,
Szaladjak-e, vagy megálljak.
Ha szaladok, fejbőlőnek,
Ha megállok, megkötöznek.

Zsérei asszony kisgyerekekkel

Új balladák

18. Bárólány és juhász

18.1.

Ara alatt a nagy Szendi határba,
kivirágzott egy nagy nyárfa bújába,
juhászlegény furujál az aljába.
Éfőj után egyet ütött az óra,
még akkor is szépen fűjt a furuja.
Furuja szó fölhallatszik a kastélyba,
ébren van a Szendy báró leánya,
nyitva van a háló szoba ablaka,
kis Mariska bussan kacsint ki rajta.
Kis Mariska fel-fel sóhajt magába,
mért is lettem Szendy báró leánya,
mért nem lettem juhász bojtár babája.
Kis Mariska juhásznénak nem való,
gyöngye lábát felszurkálja a talló.

18.2

Királyi (Nyitra)

Sztranyák Józsefné Szklenár Katalin, 1917

Gy.: Ág Tibor, 1976

Poco rubato ♩=112

Ar - ra a - lá az end - rő - di ha - tár - ba,
 Ö - reg nyár - fa ki - vi - rág - zott ma - gá - ba,
 Ö - reg nyár - fa ki - vi - rág - zott ma - gá - ba,
 Ju - hász lő - gény fu - ru - já - zik a - lat - ta.

Éjfél után kettőt ütött az óra,
 De még mindig szépen szól a furuja.
 Furujaszó felhangzik a kastéjba,
 Kinyílik a hálószoa ablaka.

Kinyílik a hálószoa ablaka,
 Kökényszemű báró lány néz ki rajta.
 Szép Mariska juhásznénak nem való,
 Gyenge lábát fölböködi a tarló.

Szendró báró ha felül a lovára,
 Végig vágat az endródi határba.
 Megkérdezi legöregebb juhászát,
 Nem-e látta Szendró báró leányát.

– Nem láttam én báró uram, ha mondom,
 Két hét óta, juhászlegényt se láttam.
 Véle ment el a nagyságos kisasszony,
 Két hét óta egyikőket se látom.

Szendró báró hintót küld a lányáér,
 Kilenc csendőrt meg a juhász legényér.
 Elöl jön a kis Mariska hintóba,
 Utána a juhász legény békjőba.

Arra alá azt a nagy fát faragják,
Amejre a a juhász legényt akasszák.
Fújja a szél gyolcsingének bő ujját,
Más öleli juhász legény babáját.

Szép Endrődön végimenni nem merek,
Mind azt mondják, fekete gyászt viselek.
Fekete gyász, de fehér a zsebkendőm,
Juhász legény volt az első szeretőm.

Pihenő tehénpásztor

19. A meggyilkolt fonólány

19.1. Szócs Marcsó

Este van, este van hatot ütött az óra,
minden eladó lány kiszüöl a fonóba,
a szegény Szücs Marcsó is elindót vóna,
ha ja csillagos ég be nem burót vóna.
Beburót, beburót be is sötítédett,
mivel az én szívem is el keseredett
tik menyhei lányok rollyam tanuliyatok,
ha fonóba mentek, guzsalt ne horgyatok,
mert ha guzsalt viztek, jól meggundollyátok,
este nyuóc órakko el áll a szavatok.

Vírem a víreddel egy patakba folyon,
egy patakba folyon, testem a testeddel
egy sírba nyugoggyon, lelkem a lelkeddel
egy urat szolgáljon, szívem a szívedért sohase ne fájjon.
Hogy a te szíved más legínyre ne fájjon,
ráhánnyák a földet a koporsójára,
hogy minden szüz lejány vigyázzon magára.

19.2.

Menyhe (Nyitra)
Kostyál Péterné Fülöp Ágnes, 1895
Gy.: Ág Tibor, 1975

Rubato 1)

Ti tor - nó - ci lá - nyok, pél - dát mon - dok nek - tők,
Ha fo - nó - ba mën - tők, gu - zsát nē vi - gyē - tők.
Mēr' ha gu - zsát visz - tők, tik is majd úgy jár - tok,
Szēr - dán nyolc ó - ra - kor ől - áll a sza - va - tok.

1)
2 - 4.

Este van, este van, be is sötítédett,
Mivel az én szívem el is keseredett:
Sírtam már eleget, nem sírok már többet,
A ti fonótokban be sem lípek többet.
A szegín Szócs Marcsa gyászos koporsója,
A tornóci hegyen, ott lesz nyúgodalma.
Ráhúzzák a földet gyászkoporsójára,
Hogy minden szűz leány vigyázzon magára.

Testem a testeddel egy sírba nyúgodjon,
Vírem a víreddel egy patakon folyjon. ,
Lelkem a lelkeddel egy urat szolgáljon.

(a dallam 3. sorára)
(a dallam 3. sorára)
(a dallam 4. sorára)

Gesztei lányok

20. Vén férj gyilkosa

20.1. Szíp Ilona

Elment, elment a vinyember
 lány kírúbe, lány nyízúbe
 lány kírúbe, lány nyízúbe.
 Kíri, kíri ő fijának,
 haza viszi ő magának
 haza viszi ő magának.

Kérgyi túle szíp Ilona,
 szíp-i vagyok te viny ember
 szíp-i vagyok te viny ember?
 Szíp vagy, szíp vagy Szíp Ilona
 mind kőkerbe kinyílt rózsza
 mind kőkerbe kinyílt rózsza.

Ha szél fújja ingadozik,
 eső esik illatozik
 eső esik illatozik.
 Kérgyi túle a viny ember
 szíp-i vagyok Szíp Ilona
 szíp-i vagyok Szíp Ilona?

Szíp vagy szíp vagy te viny ember
 mind erdőbe rothat tőke
 ha a szél fújja ingadozik
 eső esik rohadzik
 eső esik rohadzik.
 Elment, elment Szíp Ilona
 lyánkák közé jádzogetnyi
 lyánkák közé jádzogetnyi
 utána mén a vinyember
 haza hajtya Szíp Ilonát
 haza hajtya Szíp Ilonát.
 Haza, haza Szíp Ilona,
 ha nem azír vettelek el,
 lyánkák közé jádzogetnyi
 lyánkák közé jádzogetnyi
 ha nem azí vettelek el
 koszos fejem fűsögetnyi
 rühös hátam vakargatnyi.

20.2.

Menyhe (Nyitra)

özv. Fülöp Ferencné Kostyál Anna, 1901

Gy.: Ág Tibor, 1980

Tempo giusto ♩ = 104

El - mēnt, el - mēnt, a vīny em - bēr,

El - mēnt, el - mēnt a vīny em - bēr,

Lány - kí - rő - bē, lány - ní - ző - bē,

Lány - kí - rő - bē, lány - ní - ző - bē.

Kéri, kéri a fiának,
Kéri, kéri a fiának.
Hazaviszi önmagának,
Hazaviszi önmagának.

Én nem azér vettelek el,
Én nem azér vettelek el.
Hanem azír vettelek el,
Hanem azír vettelek el.

Koszorújem fésűlgetnyi,
Koszorújem fésűlgetnyi.
Rühös hátam vakargatnyi,
Rühös hátam vakargatnyi.

Libapásztorlány, Zsére

21. A gyilkos feladja magát

21.1. Barna Jancsi

Barna Jancsit ara kéri babája,
édes anyját küldje el más világra.
Édes anyja kifekütt a zöld gyepre
Barna Jancsi nagy kést szúrt a szívébe.

Véres lett a Barna Jancsi nadrágja,
majd kimossa szeretője, babája.
Mosd ki babám ingem, gatyám fehérre,
holnap megyek a főbiztos úr elébe.

Főbiztos úr agyon Isten jonapot,
agyon Isten Barna Jancsi, mi bajod?
Főbiztos úr szívem nyomja a bánat,
egy kislányér megöltem az anyámat.

Kar volt néked Barna Jancsi azt tennyi,
egy kislányér az anyádat megölni.
Főbiztos úr rég volt az ellenségem,
ez a kislány nem lehet feleségem.

//Ilavaba most faragják azt a fát,
amejre majd Barna Jancsit akasszák//
Fúja a szél ingét, vászon ruháját,
más öleli az ő kedves babáját.
Más öleli, más is ül az ölébe,
más kacsingat világos két szemébe.

Kinek nincsen szeretője, babája,
menyen el a zöld erdőnek bújába,
írja föl a falevélnek sorába,
hogy nincs néki szeretője, babája.

21.2.

Lédec (Bars)
Székely Ferencné Dubaj Mária (1892)
Gy.: Ág Tibor, 1969

Rubato

1. Bar-na Jan-csit ar-ra ké-ri ba-bá - ja,
Kí-sér - je el any-ját a más - vi-lág - ra,
É - des - any - ja ki - fe - küdt a zöld gyép - rē,
Bar - na Jan - csi kést nyo-mott a szi-vé - bē.

Var.
1)

Véres lett a Barna Jancsi gatyája,
Majd kimossa az ő kedves babája,
Mosd ki, babám, ingem, gatyám fehérre,
Holnap megyek csendbiztos úr elébe.

Csendbiztos úr, adjon Isten jó napot!
Adjon Isten, édes fiam, mi bajod?
Csendbiztos úr, szívem nyomja a bánat,
Egy kislányér megöltem az anyámat.

Kár volt néked Barna Jancsi azt tenni,
Egy kislányér az anyádat megölni.
Csendbiztos úr, régen volt ellenségem,
Ez a kislány nem lehet feleségem.

Túlországon most faragják azt a fát,
Amellikre Barna Jancsit akasztják,
Fújja ja szél fehér ingit, gatyáját,
Más öleli Barna Jancsi babáját.

Zsérei menyecske

22. Verekedés fog itt lenni

22.1.

Bakony erdő gyászba van
Bakony erdő gyászba van
Rózsa Sándor fogva van
Rózsa Sándor fogva van.

Még csütörtök délbe
még csütörtök délbe
fűtyölve ment pincébe
fűtyölve ment pincébe.

Idesannya utána
idesannya utána
Sándor fiam jö haza
Sándor fiam jö haza.

Idesanyám nem megyek
idesanyám nem megyek
Piros vízbe fürödök
piros vízbe fürödök.

22.2.

Bakony erdő gyászba van
Rózsa Sándor fogva van.
Még csütörtök délbe
vígán ment a főtéren.
Édes annya utána,
Sándor fiam jö vissza.
Édes anyám nem megyek,
Bakony erdőbe megyek,
ott van az én szállásom
kilenc betyár pajtásom.
Édes anyám kedvessem,
van-e ingem szennyesen,
küldök párat víressen,
édes annya septyibe
Sándor fiam ölibe.

Az udvaron játszó kislány, Zsére

23. A cséplőgépbe esett lány

23.1. Farkas Julcsa

Ezernyóccázkilencvenhatogik évbe
mi történt a borocskai szőlősbe.
Farkas Julcsa fölát a gépasztalra,
véletlenül belejesett a dobba.

Mikor eszt a barátnője meglátta,
a két kezét feje fölé kapsóta.
Gépészuram, állyon meg a masina,
mer barátnóm belejesett a dobba.

Mikor eszt a gépészuram meglátta,
a masinát mingyá leállította.
De már a est össze-vissza roncsolva,
a jó Isten lessz annak az orvossa.

Nyis ki, anyám, gyászra festett kapudat,
most hozzák az összetörött lányodat.
Piros vire úgy folyik mint a patak,
édesanya árva szive meghasad.

23.2.

Mi történt a verebélyi pusztába,
egy kislejány felállott az asztalra,
és onnan őt a masina bekapta.
Ídes lányom sose gundótam vóna,
hogy tígedet össze tör a masina,
nem hallgattá, ídesanyád szavára,
így esté be a masina dobjába.
Nyisd ki anyám zódre festett kapudat,
hozzuk már az essze törött lyányodat,
nem hallgattá ídesanyád szavára,
essze törött tígedet a masina.

23.3.

Zsére (Nyitra)

Nagy Béláné Elgyütt Erzsébet (1919)

Gy.: Ág Tibor, 1975

Poco rubato

1. E-zer - nyolc-száz - ki-lenc - ve - ne - dik év - be,
Mi tör - tént a ba-racs-ka - i sző-lő - ben,
Far-kas Jul - csa fel - állt a dob - asz - tal - ra,
Vé - let - le - nül be - le - e - sett a dob - ba.

1)
2.

Mikor eztet barátnője meglátta,
A két kezét feje fölé kapcsolta.
Gépész uram álljon meg a masina,
Mer barátnóm belejesett a dobba.

Mikor eztet gépész uram hallotta,
A masinát mingyá megállította.
Piros vére úgy folyott mint a patak,
Édesanyja gyenge szive meghasadt.

Feltették a sebes gyászos kocsira,
Elvitték az édesanyja házába.
Piros vére úgy folyott mint a patak,
Édesanyja gyenge szive meghasadt.

Lovát szőrén megülő legényke, Ghymes

24. A beteg asszony

24.1.

Sári lányom nagy beteg,
nagy beteg,
nem eheti a levet,
a levet.
Vizet inna, vize sincs,
vize nincs,
kútra kúnnyi senkit sincs,
senkit sincs.

Van néki egy vinnanya,
vinnanya,
aszt elküldi ja kútra,
ja kútra.
Hogy míg az anya odajár,
odajár,
barna legíny véle hált.

Anyám, anyám be jó ked,
be jó ked,
be jó vizet hozott ked,
hozott ked.
Ha még egyszer elmín ked,
elmín ked,
tovább oda legyün ked,
legyün ked.

Ides lányom ki járt itt,
ki járt itt,
ki pipája maratt itt,
maratt itt?
Egy vadorló, egy szegíny,
egy szegíny,
kíregetett itt szegíny,
itt szegíny.

Hát az ágyat mi lelte,
mi lelte,
hogy így szétvan döncőve,
döncőve?
Cica játszott farkával,
farkával,
én meg az én babámval,
babámval.

24.2.

Zsére (Nyitra)

Bús Etel (75)

Gy.: Szíjjártó Jenő, 1956

Tempo giusto

Ez a kis - lány de be - teg, de be - teg,

Nem e - he - tyi a te - jet, a te - jet.

Vi - zet in - na, vi - ze sincs, vi - ze sincs,

Kút - ra küld - ne, sen - ki sincs, sen - ki sincs.

Van neki egy vín anyja, vín anyja,
Azt elküldi a kútra, a kútra.
Míg az anyja oda van, soká van,
Egy mézáros vele van, vele van.

Ídes lányom, ki volt itt, ki volt itt,
Ki pipája maradt itt, maradt itt?
Egy vándorló, egy legény, egy legény,
Szállást keresett szegény, a szegény.

Hát az ágyat mi lelte, mi lelte?
Hogy le van úgy döncölve, döncölve,
Cica játszott farkával, farkával,
Én meg az én kedves babikámval.

Gesztei család

25. Megégett a cserény

25.1.

Leéget a jászberényi cserjés.
Benneégett szegény juhaszlegény.
Benne égett nyaja és kutyaja,
juhaszbotja és cifra subaja.

Barna kislyany kerüli j a cserjést,
keresi j a szegény juhaszlegényt.
Barna kislyany hijaba keresed,
mert meghalt mar, ki téged szeretett.

Mutassatok meg nékem a sírjat,
hagy öntözöm könyveimmal hantyat.
Hagy teremjen rózsát, nefelejcsét,
mert ő j engem igazan szeretett.

Atkozott lígy jászberényi pusztá.
Az én labam többé nem tapossa.
A zód füve nyöjjön be lapossa,
az én labam többé nem tapossa.

25.2. Leginy, leginy, szeginy juhaszleginy...

Leginy, leginy, szeginy juhaszleginy
Tele pénzzel az a kövér ersziny.
Megveszem a szegínysíged tölled,
Rajadasul add a szeretödet.

Ha az a pínz csak foglaló lenne,
Ezer arany borravaó lenne,
A világot odajadnad nékem
Szeretömet ússem annam néked.

Mer az a pínz csak hamar elfogyna,
se pénzem, sem szeretöm nem volna.
Akkor lenník igazan csak arva,
Az alföldön betyár a csardaba.

Leéget a jászberényi cserjés
benneégett szegény juhaszlegény.
Benneégett nyaja és kutyaja
juhasz bottya és cifra bundaja.

Mutassatok meg nekem a sírjat,
hagy öntözöm könyveimmal hantyat.
Hagy teremjen rózsát, nefelejcsét,
mert ő jengem igazan szeretett.

Atkozott lígy jaszberényi pusztá,
az én labam többé nem tapossa.
A ződ földve nyüjjön be lapossa,
az én labam többé nem tapossa.
A zöld földve nyüjjön be lapossa.

25.3. Oda fen a hegyek oldalában...

Oda fen a hegyek oldalában
ül két juhász fekete subában.
Egyik beszél pénzes erszényéről
a másik beszél szép szeretőjéről.

Szegény legény szegény juhász legény
tele pénzzel ez a kövér erszény.
Megveszem a szegénységet tőled
ráadásul ad a szeretőmet.

De az a pénz volna csak foglaló
ezer anyi még a bora való,
akor lenék csak igazán szegény
szegény legény, alföldi juhász legény.

De az a pénz volna csak foglaló
ezer anyi meg a bora való
a világot adnám ráadásul,
szép szeretőm mégsem adnám másnak.

De az a pénz csak hamar elfogyna
sem szeretőm sem pénzem nem volna.
Akor lennék csak igazán szegény
szegény legény, alföldi juhász legény.

Suba subaszép fekete suba,
hat ökörér nem adnám én oda,
mert az ökör csak járomba való,
de a suba szép kislány takaró.

25.4.

Amott a hegy túlsó oldalában,
Ül két legény fekete ruhába,
Amint ottad ketten üldögélnek,
Azt mondja a gazdag a szegénynek.

Legény, legény, szegény juhászlegény,
Teli pénzzel ez a kövér erszény,
Megveszem a szegénységet tőled,
A szeretőd odaadod nékem.

Zsére (Nyitra)

Benczné Kupecsek Veronika (1924)

Gy.: Ág Tibor, Nagy Iván, Pelle Andrea,
Huszár Ágnes, 2002

Rubato

1) _____

3. Ha az a pénz csak fog - la - ló vol - na,

E - zer any - nyi még a bor - ra - va - ló,

2) _____

A vi - lá-god o - da - ad - nád ér - te,

Sze-re - tő-met úgy - sém ad - nám ér - te.

1) 2)

2., 6. 6., 7.

Zsérei temető

26. Bányatragédia

26.1.

Szomorú hírt hoz az újság messzirő
Amerika leghátósó ríszirő.
Leszakatt a kőszinbánya teteje,
száztíz magyar a halálát ott lelte.
Száztíz magyar hogy elhatta faluját,
otthon hatta ídesannyát és apját.
Felesége, gyermekei siratták,
ugy kisírik a vasútállomásra.

Gyerekek ünneplóban, Zsére

Jegyzetek

A jegyzetekben egy-egy balladatípusnál először, az általunk adott sorszám után a típusmegnevezést, majd szögletes zárójelben a Vargyas-féle típuszámot adjuk (Vargyas 1976). Ez alatt a kéziratok gyűjteményéből közölt variánsokra vonatkozó információk jönnek: először (ha van) a gyűjtők által adott címet találja az olvasó, majd alatta a gyűjtés helyét. Ezt további kiegészítő, a kéziratok anyagából származó információk követik. Jelen kiadványnak természetesen nem lehet feladata az egyes balladatípusok összes publikált variánsának jegyzetekben történő összegyűjtése. Mindössze tájékoztató jelleggel utalunk az adott típus utolsó változatának adatai után a térségből közölt néhány további variánsra („lásd továbbá” megjegyzéssel), valamint két magyar általános balladaelméleti és történeti kiadvány megfelelő helyeire (Dános 1938; Vargyas 1976), illetve esetlegesen egy-egy balladatípust elemzően bemutató munkára (ezeket „vö.” jelzéssel adjuk). Ezek a téma iránt mélyebben érdeklődők számára további tájékoztató pontokat kínálnak. Noha a Nyitra környéki népballadák esetében ez nagyon is indokolt volna (vö. Kodály 1913, 169–170), jelen esetben eltekintünk a magyar–szlovák összehasonlító vizsgálatoktól. Ez egy külön tanulmány feladata kell, hogy legyen.

1. A szégyenbe esett lány [10]

1.1. Sárfodor Péterné

Zsére

Írógéppel leírt, tollal javított, kiegészített változat. A gyűjtés keltezése: Zsére, 1941. II. 16. Adatközlő: Bencz Luca, 60 éves. Mivel a gyűjtés napja és az énekes személye is megegyezik a Fehér László balladáéval, ennek a szövegnek is Putz Éva a gyűjtője.

1.2.

Kolon

Írógéppel letisztázott variáns. További információk nélkül.

1.3. Fodor Katalina

Pográny

Írógéppel letisztázott variáns. A gyűjtő személye ismeretlen. Adatközlő: „Pindes Kata, Pográny”.

1.4.

Kolon

Írógéppel letisztázott töredék. A gyűjtő személye ismeretlen. Adatközlő: „Bezány Ferencné sz. Balkó Ilon, Kolon, 58 éves (1942. III. 24.).”

1.5.

Pográny

Írógéppel letisztázott, tollal némileg (nyelvjárásilag) korrigált töredék. A gyűjtő személye ismeretlen. Adatközlő: „Laca Jancsovics Ilon, Pográny”. Utóbbi tollal írva.

1.6. Aranyos Mariska...

Menyhe

Írógéppel letisztázott variáns. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: „Koritár Mihályné, sz. Ördög”.

1.7. Ennek a Bözsikének...

Menyhe

Írógéppel letisztázott variáns. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: Kovács Jánosné.

1.8. Fodor Katalina

Ghymes

Kodály Zoltán gyűjtése (Kodály 1907, 38–39), a gyűjtés évének megadása nélkül. Adatközlők: „Baka Jánosné és Fazekas Istvánné (40–50 év körül)”.

Ág Tibor a balladának 47 variánsát ismeri a Zobor-vidékről, ebből 8 változatot közöl (Ág 2001, 50–75). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 36–45, 50–53; Szíjjártó 2001, 123–125; Üрге 2004, 166–168; Zagiba 1954, 71. Vö. Dános 1938, 121–122; Vargyas 1976, II: 122–139 (közli egy, Vikár László által 1958-ban Ghymesen lejegyzett változatát is: 125–126).

2. Halva talált menyasszony [12]

2.1. Árok parti csalány...

Pográny

Írógéppel letisztázott, töredékes változat. A gyűjtő személye ismeretlen. „Leírva Bús Antaltól, Pográny. Sokan tudják s még gyakran éneklük.”

2.2. Kiment a kisasszony...

Menyhe

Írógéppel letisztázott, rendkívül töredékes változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: „Kovács Jánosné, Menyhe. Már nem éneklük, Kovácsné is csak töredékes tudja.”

Vö. Vargyas 1976, II: 148–163.

3. Anyai átok [16]

3.1. Egy asszony a lányát...

Menyhe

Írógéppel letisztázott, töredékes változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: Kovács Jánosné.

3.2. Egy asszony a lányát...

Zsére

Kodály Zoltán 1915-ből származó gyűjtése adatközlők feltüntetése nélkül. A lejegyzés végén Kodály megjegyzése olvasható: „A fiatalság körében közismert” (közölve: Bartók 1991, I: 505–506).

Vö. Vargyas 1976, II: 191–196.

4. A háromszoros magzatgyilkos [24]

4.1.

Bodok

„Énekelte: Lauro Rozália, bodoki szül. 19 éves. Pozsony 1942. márc. 10-én.” Ugyanennek a variánsnak egy másik, letisztázott példányán (nem Aranytól származó!) kézírással: „Sz. Vilmát a korcs-

mában”. Valószínűleg a metszet készítőjének jegyzete, amit talán egy, Arany A. Lászlóval történt konzultáció során írt a szöveg alá.

A gyűjteményben a ballada egy további, ismeretlen gyűjtőtől származó, a bodoki Csernyák Józsefné által előadatott változata. Oly kis mértékben tér el a fenti variánstól, hogy újraközlését indokolatlannak tarjuk.

4.2. Horvát Lidi

Zsére

Írógéppel letisztázott változat. „Énekelte: Földesi Ilona, 33 éves. Gyűjtötte: Putz Éva 1941. VII. 27.”

4.3. Horváth Lidi

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: „Kovács Jánosné, Menyhe.”

4.4. Szabó Vilma

Alsóbodok

A ballada dallammal közölt változata, az első variánshoz hasonlóan ugyancsak Alsóbodoki, Ág Tibor 1974-ből származó gyűjtése (Ág 2001, 220–221.).

Ág Tibor a Nyitra környéki falvakban 7 variánsát rögzítette és ebből 3 változatot közöl (Ág 2001, 219–224). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 84–85; Zagiba 1954, 79. Vö. Dános 1938, 127–128; Vargyas 1976, II: 259–270.

5. A halálra táncoltatott lány [26]

5.1. Sóki bíró lánya...

Zsére

Kézzel írott, meglehetősen töredékes változat. A gyűjtés ideje 1941. II. 19. Adatközlő Földesi Ilona 33 éves (Zsére). Feltehetően ez is Putz Éva gyűjtése. Ennek egy letisztázott példányát közöljük, itt csak annyi megjegyzés található, hogy „Énekelte: Földesi Ilona 33 éves”.

5.2.

Helymegjelölés nélkül

Írógéppel letisztázott, kiegészített, minden egyéb információt nélkülöző változat (véltetően Arany A. Lászlónak az előbbi variáns alapján készített rekonstrukciója).

5.3. Ságibíró lyánya...

Helymegjelölés nélkül

Minden további kiegészítő információt nélkülöző, írógéppel letisztázott változat.

5.4.

Helymegjelölés nélkül

Minden további kiegészítő információt nélkülöző, írógéppel letisztázott változat.

5.5.

Zsére

Ág Tibor 1974-es gyűjtése (Ág 2001, 106–108). Az énekes ugyanaz a Földesi Ilona, akitől 1941-ben Putz Éva jegyezte le a ballada szövegét.

Ág Tibor a térségből 4 variánsát közli (Ág 2001, 105–114). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 96–100; Zagiba 1954, 76–77. A téma monografikus feldolgozását Kríza Ildikó végezte el. A ballada általa vizsgált 251 változata közt nem volt a Zobovidékről származó gyűjtés (Kríza 1967). A térség közvetlen szomszédságából Kodály Zoltán viszonylag korai mátyusföldi (Felsőszeli, Nádszeg, Vágfarkasd, Zsigárd) gyűjtéseit kell megemlíteni (Kodály 1905, 300–301). Vö. Dános 1938, 113–114; Vargyas 1976, II: 273–283.

6. A halálraítélt húga [27]

6.1. Fehér Aszló

Zsére

Mutatványként publikálva (Putz 1944). Jelen közlés a korabeli publikáció betűhív közreadása, noha nyilvánvaló elírások, félrehallások vannak benne. A kéziratos hagyatékban több, írógéppel leírt, tollal javított változat. Az egyiken a gyűjtés keltezése: Zsére, 1941. II. 16. Az énekes: Benc Luca. Egy másik letisztázott változaton (nem Aranytól származó!) kézírással:

„a bíró visszatartja az ablakhoz törekvő lányt – az alaknál látszik, ahogy bátyját a zsandárok viszik; az akasztófa felé viszik”. Valószínűleg a metszet készítőjének jegyzete, amit talán egy, Arany A. Lászlóval történt konzultáció során írt a szöveg alá.

Franz Zagiba szerint a gyűjteményben két változata található: az egyik, a Putz Éva által is publikált zsérei variáns, noha Zagiba az első strófáját nem pontosan úgy közli, ahogy azt Putz közleményéből ismerjük:

*Lovat lopot Fehér Aszló
a fekete högyek aló.
Ollyat csattant az ustora
meghallotta hét vármegye...*

Zagiba szerint, ez zeneileg régi stílusú ballada (Zagiba 1954, 70), a zeneileg új stílusú koloni variáns szövege nem található meg az Arany-hagyatékban.

*Anno anno Fehér Ászló
a fekete högyek aló
ollyant csattant az ustora
meghallotta hét vármegye.*

(Zagiba 1954, 78)

6.2.

Zsére

Ág Tibor 1960-as zsérei gyűjtése (Ág 2001, 42–44). Az énekes Földesiné Elgyütt Ilona.

Ág Tibor 14 variánsát ismeri a térségből, ebből 3 változatot közöl (Ág 2001, 40–51). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 119–126; Szíjjártó 2001, 130–132. Vö. Dános 1938, 66–67, 83–84; Vargyas 1976, II: 284–301.

7. Bagoly asszonyka [45]

7.1.

Zsére

Írógéppel leírt változat. „Énekelte: Szórád Klára, 65 éves Zsérén, 1942. július 13-án.”

7.2.

Barslédec

Írógéppel leírt változat. Adatközlő: „Martos Istvánné, szül. Farkas Anna, 85 éves, Barslédec”.

7.3.

Pográny

Írógéppel leírt változat. Adatközlő: „Kálaji Flórisné, szül. Sebők Borbála, Pográny”.

7.4.

Ghymes

Kodály Zoltán 1916-os, ghymesi gyűjtése. Az adatközlők „három fiatal lány (17–19)”. (Bartók 1991, I: 170.).

Ág Tibor 7 Zobor-vidéki (Ág 2001, 130–143), Manga János pedig 1 barslédeci variánsát közli (Manga 1938, 48–49). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 137–147; Szíjjártó 2001, 118; Zagiba 1954, 72. Vö. Vargyas 1976, II: 392–394.

8. A csudahalott [68]

8.1. Szíp Ilona (Bálint vitéz)

Zsére

Írógéppel letisztázott, tollal némileg korrigált változat. Egy másik, kéziratos verzió alapján az adatközlő: „Földesi Ilona 33 éves”. A gyűjtés ideje: 1941. II. 19. Zsére. Vélhetően Putz Éva a gyűjtő. A kéziratos szöveg végén megjegyzés: *„Aztán felugrott Bálint vitéz és megölelte szép Ilonát. Ezt nem tudják versben, csak utánamondják.”* Áthúzza és az írógéppel letisztázott változatba már nem is került bele. Arany a közlésből ezt a megjegyzést nyilván már kihagyta volna.

8.2.

Zsére

Ág Tibor 1960-as gyűjtése (Ág 2001, 26–28). Az énekes Földesiné Elgyütt Ilona, akitől 1941-ben Putz Éva is gyűjtött.

Ág Tibor a ballada 9 variánsát ismeri a térségből, 4 változatot közöl (Ág 2001, 21–33), közülük egyet, 1960-ban ugyanattól a Földesi Ferencné Elgyütt Ilonától (sz. 1907) jegyzett le, akitől az itt olvasható, tizenkilenc évvel korábbi lejegyzés is származik (Ág 2001, 26–28). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 163–172; Zagiba 1954, 71–72. Vö. Vargyas 1976, II: 463–474.

9. Révészek nótája [72]

9.1.

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat: „Énekelte Kiss Lászlóné, Menyhe, 1941. Jegyezte Gács Böske.”

9.2.

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat: „Fülöp Ilona, Menyhe 1942. júl. 26.”

9.3.

Kolon

A balladát Vikár László gyűjtötte 1956-ban, Kolonban egy 64 éves asszonytól (énekes pontos nevének megadása nélkül). (Vargyas 1976, II: 501)

Ág Tibor 10 zoborvidéki variánsát ismeri, ebből 3 változatot közöl (Ág 2001, 152–157). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 176–183, 186–187; Csanádi–Vargyas 1954, 297–299.

Vö. Dános 1938, 98; Vargyas 1976, II: 501–505 (közöl egy, Vikár László által 1956-ban, Kolonban lejegyzett változatot: 501).

10. Házasuló királyfi [75]

10.1.

Helymegjelölés nélkül

Írógéppel letisztázott, minden további információt nélkülöző változat.

10.2.

Ghymes

Hodek Mária és Szombath Károly 1973-as gyűjtése (Ág 2001, 165–169). Adatközlő Molnár Erzsébet (1898).

A rendkívül elterjedt balladának Ág Tibor 3 Zobor-vidéki variánsát közli (Ág 2001, 160–173). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 197–200; Kósa 1979, 486–489; Szíjjártó 2001, 126–127; Üрге 2004, 164–166; Zagiba 1954, 76. Vö. Dános 1938, 96–97; Vargyas 1976, II: 512–516.

11. Templomkerülő [95]

11.1. Bíró Katica

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. „Fülöp Ilona, Menyhe.” Franz Zagiba, vélhetően ugyanezt a változatot *Bíró Katuska* címen tárgyalja (Zagiba 1954, 75).

11.2. Bíró Katica

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. Az adatközlő a Függelékben közölt jegyzék alapján valószínűsíthetően Kovács Jánosné.

Vö. Dános 1938, 73, 137; Vargyas 1976, II: 604–605.

12. A kiirtott kocsmároscsalád [96]

12.1.

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Adatközlő: „Fülöp Lászlóné, Menyhe, 112. Gyűjtötte Kovács Gergely. 1941 karácsonyakor.”

12.2.

Béd

A dallamot Ág Tibor gyűjtötte 1976-ban (Ág 2001, 263–264.). Az adatközlő özv. Fülöp Imréné Gaál Mónika (1911).

Ág Tibor a Zobor-vidékről 4 változatát közli (Ág 2001, 259–265). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 379–380; Szíjjártó 2001, 129–130. Vö. Dános 1938, 148; Vargyas 1976, II: 606–619.

13. A gróf és az apáca [97]

13.1.

Menyhe

Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: „Kovács István, Menyhe”. A Függelékben közölt jegyzék szerint viszont Kovács Irén az adatközlő. Valamelyik adat téves.

13.2.

Zsére

Írógéppel letisztázott változat. A gyűjtő valószínűleg Putz Éva. Adatközlő: „Földesi Ilona, 33 é.”

Vö. Vargyas 1976, II: 620–622; Zagiba 1954, 85.

14. Az öngyilkos szeretőgyilkos [98]

14.1. Menyhe felett...

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatközlő: „Liszi Józsa, Menyhe.”

14.2. Horvát Jolán

Zsére

Gépelte változat, alatta kézírással: „Énekelte: Földesi Ilona, 33 éves.” A Függelékben közölt *Nyitra vidéki balladák jegyzékének* 4. tétele nyomán is szinte biztosan Putz Éva gyűjtése.

Franz Zagiba közleményében összekeveri a két változatot. Miközben adatközlőként Földesi Ilonát jelöli meg, az első strófát a menyhei variánsból közli:

*Menyhe felett van egy házi nagy erdő
piros vírrel van kifestve a mező
fújja a szél mindig csak az lengetyi
érted babám de sokat kell szenvedni.*

(Zagiba 1954, 81–82)

14.3.

Zsére

Szíjjártó Jenő 1956-os gyűjtése Zséréről (Szíjjártó 2008, 114–115.). A balladát Nagy Béláné Elgyütt Erzsébet (1919) énekelte.

Ág Tibor a Nyitra vidékről 8 variánsát ismeri, ebből 3 változatot közöl (Ág 200, 254–258). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 388–391; Kósa 1979, 513–514; Szíjjártó 2001, 114–115, 119–120. Vö. Dános 1938, 75–76, Vargyas 1976, II: 623–625.

15. Vadász és lánya [100]

15.1. A vadász és a leány

Zsére

Írógéppel letisztázott variáns. „Énekelte: Földesi Ilona 32 éves”. Talán Putz Éva 1941-es gyűjtése.

15.2.

Zsére

Ág Tibor 1987-es gyűjtése (Ág 2001, 269–272). Az énekes ugyanaz a Földesi Ilona, akitől 1941-ben Putz Éva jegyezte le a ballada szövegét.

Ág Tibor a Nyitra vidékről 2 változatát közli (Ág 2001, 269–273). Lásd továbbá: Zagiba 1954, 84–85. Vö. Vargyas 1976, II: 629–631.

16. Lova lába megbotlott [108]

16.1.

Helymegjelölés nélkül

Írógéppel letisztázott, tollal némileg korrigált változat, minden kiegészítő információ nélkül.

16.2. Német János

Menyhe

Írógéppel letisztázott variáns. „Menyhe, Fülöp Margit, 1941 karácsonyán gyűjtötte Kovács Gergely”.

16.3. Csali Pista

Béd

Írógéppel letisztázott variáns. „10.VIII.1938. Praha. Karlín. Invalidovna”. Vélhetően Pindes István katonakönyvéből származó változat, ugyanis a Nyitra vidéki balladák Függelékben közölt jegyzéke 12. tétele alapján „Pindes István gyűjtötte [pontosabban: valószínűleg emlékezetből leírta. L.J. megj.] Bédén”.

16.4.

Béd

Ág Tibor 1962-es bédi gyűjtése Fülöp Imréné Gaál Mónikától. (Ág 2001, 202–203).

Ág Tibor 3 Zobor-vidéki változatát közli (Ág 2001, 199–203). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 241–242. Vö. Vargyas 1976, II: 674–678.

17. A betyár utazólevele [109]

17.1. Tisza partján elaludtam...

Béd

Írógéppel letisztázott változat. „Írta: Pindes István, 1938. VII. 12. Zadní Třebánba.” A Függelék 2. számú listája alapján a variáns származási helye Béddel azonosítható.

17.2.

Nyitragerencsér

Sebő József 1976-os gyűjtése (Ág 2001, 207). Adatközlő: Czakó Rozália (1907).

Ág Tibor 4 Zobor-vidéki variánsát közli (Ág 2001, 204–208). Franz Zagiba egy Kolonban lejegyzett változatát sorolta be közleményébe:

*Tisza partján elaludtam
jaj de szomorút álmodtam
megálmodtam azt az egyet
babám nem leszek a tied.*

(Zagiba 1954, 73)

Vö. Vargyas 1976, II: 679–684.

18. Bárólány és juhász [121]

18.1.

Menyhe

Gévelt szöveg. „Leírva Zsebi Teréztől. Menyhe. Még gyakran éneklük a fiatal lányok, különösen liba őrzésénél, vagy este az utcán csoportosan.” Gyűjtő: Kovács Gergely.

18.2.

Királyi

Ág Tibor 1976-os gyűjtése, énekelte Sztranyák Józsefné Szklenár Katalin (1917). (Ág 2001, 227–228).

Ág Tibor a Nyitra környéki falvakból 3 változatát közli (Ág 2001, 225–229). Lásd továbbá: Ág-Sima 1979, 315–316; Kósa 1979, 511; Szíjjártó 2001, 113; Üрге 2004, 172–173. Vö. Dános 1938, 86; Vargyas 1976, II: 751–755.

19. A meggyilkolt fonólány [123]

19.1. Szócs Marcsó

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. Adatözlő: „Kovács Jánosné, Menyhe. 1942. júl. 24.”

19.2.

Menyhe

Ág Tibor 1975-ös gyűjtése. Énekelte Kostyál Péterné Fülöp Ágnes (Ág 2001, 237).

Ág Tibor a Zobor-vidékről 2 variánsát közli (Ág 2001, 235–237). Lásd továbbá: Ág-Sima 1979, 328–329; Üрге 2004, 160–161. Vö. Dános 1938, 115–116; Vargyas 1976, II: 761–763; Vikár 1905a; Vikár 1905b.

20. A vén férj gyilkosa [125]

20.1. Szíp Ilona

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. „Fülöp Ilona, Menyhe. 1941. április 28-án.” Talán Kovács Gergely a gyűjtő. A Függelék 1. számú jegyzéke egy zsérei változatra hivatkozik, ami viszont nincs a hagyatékban.

20.2.

Menyhe

Ág Tibor 1980-as gyűjtése (Ág 2001, 151). Megállapítása szerint adatközlője, Fülöp Ferencné Kostyál Anna, már csak homályosan emlékezett a balladára, és csupán négy versszak jutott az eszébe (Ág 2001, 148). Kovács Gergely gyűjtése Kodály Zoltán 1910-es gyűjtésével összevetve szövegében már szintén szegényesebb (Ág 2001, 149–150).

Ág Tibor 2 zoborvidéki változatát közli, egyiket Kodály nyomán (Ág 2001, 148–151). Vö. Vargyas 1976, II: 767–768.

21. A gyilkos feladja magát [126]

21.1. Barna Jancsi...

Béd

Írógéppel letisztázott változat. „Írta: Pindes István, 1938. VIII. 10. Praha, Invalidovna, Karlin“. Vélhetően Pindes István katonakönyvből származó változat, ugyanis a Nyitra vidéki balladák Függelékben közölt jegyzéke 13. tétele alapján „Pindes István gyűjtötte [pontosabban: valószínűleg emlékezetből leírta. L.J. megj.] Bédén”.

21.2.

Barslédec

Ág Tibor 1969-es gyűjtése, előadója Székely Ferencné Dubaj Mária. (Ág 2001, 232–233).

Ág Tibor a térségből 9 variánsát ismeri, s ennek 3 változatát közli (Ág 2001 251–253). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 336–337; Kósa 1979, 516; Zagiba 1954, 81. Vö. Dános 1938, 117; Vargyas 1976, II: 769–772.

22. Verekedés fog itt lenni [127]

22.1.

Zsére

Írógéppel letisztázott változat. Talán Arany A. László gyűjtése. Adatközlő: „Földesiné, Pozsony (Zsére). 1942 március“.

22.2.

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. „Leírva Kovács Iréntől, Menyhe. Sokan tudják és éneklik is.“

22.3.

Zsére

Kodály Zoltán 1910-es gyűjtése Zséréről az énekes feltüntetése nélkül (Bartók 1991, I: 1044–1045).

Ág Tibor a térségből 2 változatát közli (Ág 2001 251–253). Lásd továbbá: Zagiba 1954, 78. Vö. Vargyas 1976, II: 773–775.

23. A cséplőgépbe esett lány [128]

23.1. Farkas Julcsa

Zsére

Gévelt szöveg, tollal össze-vissza javítgatva, nehezen értelmezhetően pótolgatva. Talán Putz Éva gyűjtése. Keltezés: 1941. II. 19. Adatközlő: „Földesi Ilona 33 éves”.

23.2.

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Adatközlő: „Kovács Jánosné, Menyhe”. Gyűjtő: Kovács Gergely.

23.2.

Zsére

Ág Tibor 1975-ös gyűjtése, az adatközlő Nagy Béláné Elgyütt Erzsébet. A gyűjtés a Csemadok dunaszerdahelyi Népzenei Adattárában található (Ltsz.: 4213 – NA_0060, MG_000060A, 27:02).

Ág Tibor a Nyitra környéki falvakban 9 újabb variánsát rögzítette, s ebből 3 változatot közöl (Ág 2001, 238–243). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 340–342; Zagiba 1954, 83. Vö. Dános 1938, 140; Kríza 1968; Vargyas 1976, II: 778.

Érdekességgént jegyzem meg, hogy a ballada a szlovák anyagban sem ismeretlen. František Poloczek gyűjteményében például egy Velké Zálužiceban lejegyzett változat szerepel, amely szinte tükörfordítása a magyarul ismert variánsoknak (Poloczek 1956, 548). Feltételezhetően aratómunkások révén került a ballada szlovák környezetbe.

24. A beteg asszony [130]

24.1.

Zsére

Írógéppel letisztázott, Arany által alaposan átdolgozott változat. „Énekelte: Barát Szórád Klára, 65 éves, Zsére”.

24.2.

Zsére

Szíjjártó Jenő 1956-os gyűjtése (Szíjjártó 2008, 116.). Az adatközlő Bús Etel (1881).

Ág Tibor a Zobor-vidékről 3 variánsát közli (Ág 2001, 247–250). Lásd továbbá: Ág–Sima 1979, 358–359; Szíjjártó 2001, 116; Zagiba 1954, 74. Vö. Vargyas 1976, II: 784–785.

25. Megégett a cserény [133]

25.1.

Helymegjelölés nélkül

Írógéppel letisztázott változat. A gyűjtő ismeretlen.

25.2. Leginy, leginy, szeginy juhászleginy...

Zsére

Írógéppel letisztázott változat. „Énekelte: Földesi Ilona 33 éves. Gyűjtötte: Putz Éva.” Ugyanennek egy töredékes, kézírásos lejegyzése 1941. február 18-ra datálja a gyűjtés idejét. Voltaképpen Petőfi Sándor: *Alku* című verse folklorizálódott változatának és a Vargyas-féle *Megégett a cserény* típusnak az összemosásával keletkezett szöveg. Dános Erzsébet ezt a folyamatot *kikerekítésnek* nevezi, s éppen az *Alku* példáján mutatja be, hogy Petőfi kétstrófás verse (lásd lent!) miként bővült a szájhagyományba kerülve (Dános 1938, 51). Ennek látjuk itt egy még *továbbkerekített* változatát. Dános Erzsébet különben a kettőt külön típusként tárgyalja. Az *Alku* és a *Megégett a cserény* típusú szövegek összemosódása talán a dallamazonosságnak is köszönhető. Dános Erzsébet írja le, hogy „Jakabszálláson a *Juhászlegény, szegény juhászlegény* dallamára éneklik” a *Megégett a cserény* típust is (Dános 1938, 109). Franz Zagiba ezt a Földesi Ilona által előadott változatot használta és egy szélteben elterjedt betyárnótának mondja (Zagiba 1954, 79–80).

25.3. Oda fen a hegyek oldalában...

Béd

Írógéppel letisztázott változat. „Írta Pindes István”. Petőfi Sándor: *Alku* című versének folklorizálódott változata:

Juhászlegény, szegény juhászlegény!
Tele pénzzel ez a kövér ersény;
Megveszem a szegénységet tőled,
De rá'dásul add a szeretődöt.

„Ha ez a pénz volna csak foglaló,
S még százennyi lenne borraivaló,
S id'adnák a világot rá'dásnak,
Szeretőmet mégsem adnám másnak!”

A vers hihetetlen gyorsasággal terjedt el a nép körében és egy régebbi dallamra ráhúзва népdalként funkcionált. (Katona 1965, 558. Vö.: Sebestyén 1914). Vargyas Lajos szerint „A múlt század [19. L.J. megj.] utolsó évtizedeiben keletkezett dal, amelyben a cselekmény már lírába fordul át. Aligha nevezhető balladának” (Vargyas 1976, II: 790). A Vargyas-féle *Megégett a cserény* típussal való összefonódása miatt soroltuk be gyűjteményünkbe. Vö. Dános 1938, 108–109; 135; Vargyas 1976, II: 789–790.

25.4.

Zsére

A Népzenei Adattár munkatársainak (Ág Tibor, Huszár Ágnes, Nagy Iván, Pelle Andrea) gyűjtése 2002-ből. Az adatközlő Benczné Kupecsek Veronika (1924). A gyűjtés hangzóanyaga a Népzenei Adattárban (Ltsz.: NA_0199, ZTI_MD_0016_1, 52:30).

26. Bányatragédia

26.1.

Menyhe

Írógéppel letisztázott változat. Gyűjtő: Kovács Gergely. „Kostyál Jánosné, Menyhe.”

Nem valószínű, hogy teljesen helyi ballada lenne, noha más variánsára mind ez ideig nem sikerült rábukkanni. Vargyas Lajos nagy ballada-monográfiájának a végén megjegyzi, hogy számára a kötetbe sorolás során nem az volt a mérvadó, hogy valamilyen „esemény” legyen a tartalma („talán

kétszeresére is felduzzaszthattuk volna anyagközlésünket, ha minden helyi eseményt, gyilkosságot, öngyilkosságot megéneklő dalt bevettünk volna”), hanem irányadónak az elterjedést tekintette: „aminek csak egy faluban vagy egy-két szomszédos helységben van nyoma, azt kihagytam a válogatásból, az országosan elterjedteket viszont bevettem”. Ez utóbbiak esetében ugyanis „már lehet valami közösségi csiszoló munkát is megfigyelni, ha pedig nem, akkor is vall az ízlésről (vagy annak romlásáról) a széles körű elterjedés. Az igazi ’helyi balladák’ élete viszont szűkkörű és egy nemzedék után rendszerint helyben meg is szűnik. Az egész nyelvközösséghez viszonyítva és a valódi népköltészet darabjaival összehasonlítva tulajdonképpen percnyi a létük, szinte a népköltészet anti-anyagai, amelyek futó pillanatra létrejönnek, hogy azonnal el is tűnjenek belőle. Ezek az ’egyéni javaslatok’, amelyeket nem fogad el a tágabb közösség. Mint javaslatok, szintén alkalmasak bizonyos mértékben a népköltészeti alkotásmód tanulmányozására: sokszor élnek ’előregyártott elemekkel’, ismert fordulatokkal, ismert népdalok részleteivel. Ezeknek alapos tanulmányozása azonban szétfeszítené jelen munkám kereteit anélkül, hogy lényeges eredményekkel tudná gazdagítani.” (Vargyas 1976, II: 793). Amennyiben a népballadát történeti képződménynek tartjuk, az idézet második felével lehet maradéktalanul egyetérteni, és ez indokolja ennek a bányatragédiát megéneklő szövegvariánsnak a közreadását. Dános Erzsébet egyébként egy sor, hasonlóan helyi balladát besorolt típuskatalógusába (Dános 1938, 138–140).

Asszonyok a koloni missziós kereszt előtt

Irodalom

Ág Tibor

- 1961a Kőműves Kelemen balladájának változata a Zobor vidékéről. *Irodalmi Szemle* 4, 72–73. p.
- 1961b „Kőműves Kelemen” a Zobor-vidéken. *Néprajzi Közlések* (Budapest), 1. szám, 90–93. p.
- 1963 Ismeretlen ballada. *Irodalmi Szemle* 6, 356–357. p.
- 1994 Az összehasonlító zenei folklórisztika helyzete és problémái. *Acta Museologica* 1–2., 59–65. p.
- 1996 *Ki népei, vári vagytok? Válogatás a szlovákiai magyar tájak népzenei hagyományából.* Komárom–Dunaszerdahely: Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság – Lilium Aurum Kiadó, 228 p. /Népismereti Könyvtár 6./
- 2000 A szlovákiai magyar népballada-kutatás múltjából. *Acta Ethnologica Danubiana* 1. *Az Etnológiai Központ Évkönyve 1999.* Dunaszerdahely–Komárom: Lilium Aurum Kiadó, 83–96. p.
- 2001 *Csináltassunk hírharangot. Nyitra vidéki népballadák.* Dunaszerdahely: Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya /Gyurcsó István Alapítvány Könyvek 22./
- 2004 *Semmit sem vétettem Nyitra városának. Nyitra vidéki magyar népdalok.* Dunaszerdahely: Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya /Gyurcsó István Alapítvány Könyvek 29./
- 2007 *Kunyhók hűsége. Népdalkutatók nyomában Szlovákia magyarlakta vidékén.* Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

Ág Tibor–Sima Ferenc

- 1979 *Vétessék ki szóló szívem. Szlovákiai magyar népballadák.* Bratislava: Madách Kiadó.

Alexics György

- 1897 Vadrózsapör. *Ethnographia* 7, 73–88, 184–192, 279–290, 362–377. p.

Arany A. László

- 1941a *A szlovákiai magyarság néprajza.* Bratislava–Pozsony: Toldy Kör /Szlovákiai Magyar Művelődési Könyvtár/
- 1941b Magyarság, népdal és népviselet. *A Toldy-Kör Irodalmi Évkönyve 1941.* Szerk. Császár István. Bratislava–Pozsony: Toldy-Kör, 33–42. p.

Atovich Ferenc

- 1900 Zobor-vidéki szent-iváni szokások. *Ethnographia* 11, 220–226. p.

Bakó Ferenc

- 1987 *Palócföldi lakodalom.* Budapest: Gondolat.

Bartók Béla

1991 *Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény. I. kötet*, Budapest: Akadémia Kiadó

Beneš, Bohuslav

1969 A funkcionális-strukturalista módszer a csehszlovák néprajztudományban. *Ethnographia* 80, 392–398. p.

Bogatirjov, Pjotr Grigorjevics [Bogatyrev, Peter]

1937 *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská.

1985 *A néphagyomány alakulása*. A kötetet válogatta és szerkesztette Verebélyi Kincső. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar Folklóre Tanszék /Folcloristica 8./

Czövek Judit

2002 *Ha mi meghalunk... Zobor-vidéki virrasztóénekek*. Pozsony: Kalligram.

Csanádi Imre–Vargyas Lajos

1954 *Röpülj páva, röpj. Magyar népballadák és balladás dalok*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

Dános Erzsébet

1938 *A magyar népballada*. Budapest: Hornyánszky Viktor R.T. Magyar Királyi Udv. Könyvnyomda /Néprajzi Füzetek 7./

Dodekné Chovan Ilona

1981 A koloni lyukas hímzés. *Új Minden Gyűjtemény* 1. Bratislava: Madách Kiadó, 129–138. p.

Erdélyi János

1846–48 *Népdalok és mondák I–III*. Pesten: Bizományban Emich Gusztávnál.

Fényes Elek

1851 *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik*. I–IV. Pesten: Nyomatott Kozma Vazulnál.

Gragger Róbert

1927 *Magyar népballadák*. Budapest: Magyar Irodalmi Társaság /A Napkelet Könyvtára 19./

Greguss Ágost

1886³ *A balladáról*. Budapest: Franklin Társulat.

Gunda Béla

1941 Arany A. László: A szlovákiai magyarság néprajza [recenzió]. *Ethnographia* 52, 155–156. p.

Györffy István

1939 *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Budapest: Egyetemi Néprajzi Intézet /A magyar táj és népismeret könyvtára 1./

Gyürky Ákos

1941 *A Zobor vidéke*. Bratislava-Pozsony: Toldy-Kör /Szlovákiai Magyar Honismereti Könyvtár/.

Honti János

- 1962 A magyar népballada. In uó. *Válogatott tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 246–255. p.

Horák, Jiří

- 1958 *Slovenské ľudové balady*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry /Hviezdoslavova knižnica/

Ipolyi Arnold

- 1914 *Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye*. Szerk. Kálmány Lajos. Budapest: Kisfaludy-Társaság /Magyar Népköltési gyűjtemény XIII./.
- 2006 *A tengeri kisasszony. Ipolyi Arnold kéziratos folklórgyűjteménye egész Magyarországról 1846–1858*. Közreadja Benedek Katalin. Budapest: Balassi Kiadó /Magyar Népköltészet Tára VI./

Jócsik Lajos

- 1943 *A magyarság a cseh és szlovák néprajzi térképeken*. Budapest /A Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kiadványai 6. sz./

Kallós Zoltán

- 1971 *Balladák könyve. Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Kálmány Lajos

- 1954 *Alföldi népballadák*. Sajtó alá rendezte Ortutay Gyula. Budapest: Akadémiai Kiadó /Kálmány Lajos Népköltési Hagyatéka II./

Katona Imre

- 1965 „Alku” típusú népdalaink. *Ethnographia* 66, 557–571. p.

Kelecsényi József

- 1854 Koloni népszokások. In *Nyitra és környéke képes albuma*. Szerk. Vahot Imre. Pest: Emich Gusztáv Könyvnyomdája, 22–28. p.

Kerényi György

- 1939 *Madárka. 102 magyar népdal*. II. kiadás. Budapest: Magyar Kórus.

Király Péter

- 1992 Adatok Hardicsa néprajzához. *Néprajzi Látóhatár* 1, 1–2. szám, 143–147. p.

Kocsis Aranka

- 1992 Kodály Zoltán zoboralji textilgyűjteménye a Néprajzi Múzeumban. *Néprajzi Értesítő* 74, 91–108. p.
- 1994 *Zoboralji himzések*. Budapest: Néprajzi Múzeum /Magyar Népművészet XXII./.
- 1996 A zoboralji viselet jelrendszere. In *Viselet és történelem – viselet és jel*. Szerk. Korkes Zsuzsa. Aszód: Petőfi Múzeum, 127–137. p. /Múzeumi Füzetek 45./.

Kodály Zoltán

- 1905 Mátyusföldi gyűjtés. *Ethnographia* 16, 300–305. p.
- 1907 Balladák. *Ethnographia* 18, 38–42, 108–112, 153–156, 230–234. p.

- 1909 Zobor-vidéki népszokások. *Ethnographia* 20, 29–36, 116–121, 245–247. p.
 1913 Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz. *Ethnographia* 24, 114–116, 169–174, 235–239. p.

Kósa László

- 1979 *Rozmaringkoszorú. Szlovákiai magyar tájak népköltészete*. Bratislava: Madách Kiadó.
 2001 *A magyar néprajz tudománytörténete*. Második, javított, bővített kiadás. Budapest: Osiris Kiadó /Osiris Tankönyvek/

B. Kovács István

- 2003 Sebesi Jób néprajzi gyűjtőútja Gömörben. Adalék a gömöri népköltészeti kutatások történetéhez. In uő. *Gömörológia. Írások a történelmi Gömör és Kishont ármegye múltjáról és jelenéről*. Pozsony: Madách-Posonium, 132–137. p.

B. Kovács István szerk.

- 1998 *Hervadatlan rózsagyűker. Gömör-Kishont magyar népköltészete*. A gyűjteményt összeállította, a bevezető tanulmányt, a jegyzeteket és a tájszó-szedetet készítette B. Kovács István. A zenei anyagot gondozta, a dallamok egy részét lejegyezte és a zenei mutatót készítette Ág Tibor. Dunaszerdahely: Lilium Aurum /Szlovákiai Magyar Tájak Népköltészete 1./

Kríza Ildikó

- 1967 *A halálra táncoltatott lány. Egy magyar népballadacsoport vizsgálata*. Budapest: Akadémiai Kiadó /Néprajzi Tanulmányok/
 1968 A mezőgazdaság kapitalizálódásának visszhangja népköltészetünkben. A cséplőgépbe esett lány. In *A parasztdaltól a munkásdalig*. Katona Imre–Maróthy János–Szatmári Antal szerk. Budapest: Akadémiai Kiadó, 229–250. p.
 1982 *A legendaballada*. Epikai-lírai alkotások az irodalom és a folklór határán. Budapest: Akadémiai Kiadó.
 1991 *A magyar népballada. Fejezetek a balladakutatásból*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék /Folklór és Etnográfia 56./

Kríza János

- 1863 *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Első kötet. Kolozsvártt: Stein János Erd. Muz. Egyleti Könyvtár Bizománya.

Lanzendorfer Zsuzsanna–Gülch Csaba

- 2003 *A vérző lilium. Dely Mária balladája a néphagyomány és a költészet tükrében*. Győr: k.n.

Lévi-Strauss, Claude–Eribon, Didier

- 1996 *Das Nahe und das Ferne. Eine Autobiographie in Gesprächen*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

Liszka József

- 1993 Arany A. László és a szlovákiai magyar néprajzi kutatás. Nem egészen tudományos eszmefuttatás egy tételben. In *Arany A. László-Emlékkönyv*. Szerk.: Sándor Anna. Nyitra: Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága – Nyitrai Pedagógia Főiskola Hungarisztikai Tanszék, 31–37. p.
 1997 „Da waren wir alle gleich...” A Pozsony környékéről kitelepített németek magyarságképe. *Ethnographia* 108, 69–85. p.

- 2002 *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest–Dunaszerdahely: Osiris – Lilium Aurum /Osiris Tankönyvek/
- 2007a Arany A. László néprajzi munkássága. In *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére*. Szerk. Tóth Károly–Végh László. Somorja – Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 67–82. p.
- 2007b Kimerevített hagyomány. Gondolatok a kisalföldi farsang némely megnyilvánulási formáiról. In *Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásethnológiai fogalmak tudományos megközelítésben*. Szerk.: Pócs Éva. /Tanulmányok a transzcendensről V./ Budapest: Balassi Kiadó 2007, 262–271. p.

Madar Ilona

- 1989 *Fejezetek Zoboralja társadalomnéprajzához*. Debrecen: KLTE Néprajzi Tanszék /Folklór és Etnográfia 51./
- 1995 Az emberi élet fordulóinak vallásos szokásai Zoboralján. *Néprajzi Látóhatár* 4, 1–2. szám, 96–108. p.

Magyar Zoltán

- 2002 *A mindentudó fű. Zobor-vidéki mondák és hiedelmek*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

Manga János

- 1938 Népzene gyűjtés Nyitra vidékén. *Tátra* 2., 46–52. p.
- 1940 Zobor-vidéki lakodalom. *Néprajzi Értesítő* 41, 250–272. p.
- 1942 *Ünnepi szokások a nyitramegyei Menyhén*. Budapest: A Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete /Néprajzi Füzetek 9./
- 1943 Zobor-vidéki lakodalmak énekei. In *Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Gunda Béla. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 195–212. p.

Mártonvölgyi László

- 1941a *Emlékek földjén*. Nitra: A Híd.
- 1941b *A regélő Nyitra mentén*. Bratislava–Pozsony: Toldy-Kör /Szlovákiai Magyar Honismereti Könyvtár/.

Melicherčík, Andrej

- 1945 *Teória národopisu*. Liptovský Mikuláš: Tranosticus.
- 1959 *Slovenský folklór. Chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

Méry Margit

- 1987 A folklórfesztiválok hatása a szlovákiai magyarok mai népi kultúrájára. In *A hagyományos kultúra a szocialista társadalomban*. Szerk. Tátrai Zsuzsanna. Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 133–140. p. /Folklór és Tradíció IV./

Morvay Judit

- 1957 Néprajzi adatok a Zobor-vidékről. *Néprajzi Közlemények* 2, 1–2. szám, 122–127. p.
- 1980 Az etnikai csoport fogalmának kérdéséhez a Nyitra-környéki magyar falvak vizsgálata alapján. In *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* 7. Budapest: MTA–Néprajzi Kutatócsoport, 149–160. p.

Nagy Ilona

- 1929 *Tragikumtípusok a magyar népballadában*. Budapest: „Madách” Könyvkiadó.

Németh G. Béla

- 1982 *A Vadrózsa-pör és Arany.* In Kriza János és a kortársi eszmedramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról. Szerk. Kriza Ildikó. Budapest: Akadémiai Kiadó, 69–78. p.

Ortutay Gyula

- 1933 *Mondotta: Vince András béreslegény, Máté János gazdalegény. Nyíri, rétközi balladák, betyár- és juhásznóták.* Buday György fametszeteivel. Szeged: Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma.
- 1936 *Székely népballadák.* A balladákat összeválogatta és magyarázta Ortutay Gyula. Fametszetekkel díszítette Buday György. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- 1981 Az „európai” ballada kérdéséhez. In uő. *A nép művészete.* Budapest: Gondolat, 197–206. p.

Ortutay Gyula–Kriza Ildikó

- 1968 *Magyar népballadák.* Szerkesztette és a bevezetőt írta Ortutay Gyula. Válogatta és jegyzetekkel ellátta Kriza Ildikó. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

Poloczek, František zozb.

- 1956 *Slovenské ľudové piesne. Zväzok III.* Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied /Piesňové zbierky oddelenia hudobnej folkloristiky Ústavu hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied v Bratislave/.

Putz Éva

- 1943 *Á kolonyi lágzi.* Pozsony: Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület /Szlovákiai Magyar Közlemények 1./
- 1944 *Mutatvány a Nyitravidéki népballadák gyűjteményéből.* Pozsony: Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület.
- 1989 *Á kolonyi lágzi.* Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó. Második kiadás. Sándor Eleonóra utószavával /Új Minden Gyűjtemény Könyvtára/
- 1993 Zserei kézfogó és lagzi. Györgyi Erzsébet bevezetőjével. *Néprajzi Látóhatár* 2, 4. szám, 40–51. p.

Ráduly János

- 1979 *Elindultam hosszú útra. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadá.* Gyűjtötte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

Sándor Eleonóra

- 1989 Utószó. In Putz Éva: *Á kolonyi lágzi.* Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó, 147–160. p.

Sándor János

- 1996 *Kolon. Egy falu a Zoboralján.* Komárom – Dunaszerdahely: Lilium Aurum – Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság /Népismereti Könyvtár 9./

Sebestyén Gyula

- 1914 Petőfi népdalgyűjtése. *Ethnographia* 25, 193–207. p.

Silling István

1989 *Ismeretlen anyám. Kupuszinai népballadák és balladás dalok.* Újvidék: Forum Könyvkiadó.

Simon Attila

2007 Arany Albert László élete és kora. In *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére.* Szerk. Tóth Károly–Végh László. Somorja – Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 15–50. p.

Solymosy Sándor

1923/24 „Molnár Anna” balladája. *Ethnographia* 34–35, 74–82. p.
 é.n. Ballada. In *A magyarság néprajza 3. Szellemi néprajz I.* Második kiadás. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 73–126. p.

Szűjjártó Jenő

2001 *Virágok vetélkedése. Válogatás Szűjjártó Jenő népzenei gyűjtéséből.* Szerk. Ág Tibor. Dunaszerdahely: Nap Kiadó.

Tipary László

2003 *El kell menni katonának... Mesélnek a régi katonafüzetek.* Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

Tóth Károly–Végh László szerk.

2007 *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére.* Somorja–Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Ujváry Zoltán

1980 *Szállj el, fecskemadár. Gömöri magyar népballadák és népdalok.* Budapest: Európa Könyvkiadó.
 1994 Népszokások interetnikus kapcsolatai a Kárpátok és az Alföld találkozásának övezetében. In *Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részén.* Szerk.: Liszka József. Komárom–Dunaszerdahely: Lilium Aurum Kiadó, 39–48. p. /Acta Museologica 1–2./

Ürge Mária

2004 *A kolonyi templom előtt. Válogatás Ürge Mária népzenei gyűjtéséből.* Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Tari Lujza. Dunaszerdahely: Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya /Gyurcsó István Alapítvány Könyvek 32./

Vargyas Lajos

1959 Kutatások a népballada középkori történetében. III. A „Kőműves Kelemen” eredete. *Néprajzi Értesítő* 41, 5–73. p.
 1976 *A magyar népballada és Európa I–II.* Budapest: Zeneműkiadó.
 1988 Népballada. In *Magyar néprajz nyolc kötetben V. Folklor 1. Magyar népköltészet.* Főszerk. Vargyas Lajos. Budapest: Akadémiai Kiadó, 278–371. p.

Vári Fábián László

1992 *Vannak ringó bölcsők. Kárpátaljai magyar népballadák.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó /Kárpátaljai Magyar Könyvek 6./

Vikár Béla

- 1905a A „Szűcs Marcsa” balladáról. *Ethnographia* 16, 273–290. p.
1905b Újabb adatok Szűcs Marcsáról. *Ethnographia* 16, 337–345. p.

Vrhel, František

- 2007 Etnologie a pražský strukturalismus: Petr G. Bogatyrev. *Český lid* 94, 337–348. p.

Zagiba, Franz

- 1954 Ungarische Balladenmelodien aus dem Neutraer Gebiet. *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*. Band 3. Wien, 63–85. p.

Zilynskyj, Orest

- 1978 *Slovenská ľudová balada v interetnickom kontexte*. Bratislava: Veda /Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry 12./

Függelék

1. A Nyitra vidéki balladák jegyzéke (1)

[Két lapos, cím nélküli, kézzel írott jegyzék (valószínűleg Putz Éva kézírása). Betűhív másolat, mindössze a Dános Erzsébet könyvére (Dános 1938) történő rendszertelen, és sok helyen pontatlan utalásokat hagytam el]

Balladák:

Fehér László P. 86 sor Zsére
 Sárfodor Péterné
~~Szép-Hona~~ (Bálint vitéz)
 Horvát Jolán (Menyhe felett) 3 változat P. Zs – K. M.
 Farkas Julcsa (masina) P. Zs – K. M.
 Ugyan mi bajod van...
 Sóki bíró lánya P. Zs – K. M.
 Az apáca és gróf. Putz Zs. – Kovács, M.
 Gyermekgyilkos anya
 Nem messze van ide Nagy Margitta... (Pindes)
 Túl a Tiszán van egy hajó kikötve ,
 Csali Pista ,
 Barna Jancsi ,
 Barna kislány nem átkozlak én téged Zsére
 Tisza partján elaludtam (Pindes)
 A barát és a lány szerették egymást , ?
 Magyar János (Kovács – Menyhe)
 Szócs Marcsó , (fonó)
 Pállfi István ,
 Balás Sándor ,
 Egy asszony , Zsére
 Bíró Katica ,
 Aranyos Mariska ,
 Hallod pajtás Toponárban mi történt (Kovács – Menyhe)
 Szomoró hírt ,
 Nagy Menyhébe ,
 Rózsa Sándor (sokan énekelik) , Zsére
 Szabó Ferenc Horvát Jolán) ,
 Szíp Ilona (vígballada) ,
 Árok parti csalán Kovács – Bús Antal – Pográny
 Csendes este... (Kovács – Menyhe) (múdal lesz!)
 Kiment a kisasszony ,
 Mikor én 16 éves voltam (Kovács – Árpás Kl.) Zsére
 Bogár Vince ?

Jó reggelt szép Vilma (Putz – Kovács Menyhe) /Bédi származású/
 Megis házasodnék (Kovács – Béd)
 Hej révész, révész... (Egerszeg – Gács) Kolon
 Újvári bíró – Szent Erzsébet (gyermekjáték) Zsére
 Mély kútba tekintek
 Édes lányom ki volt itt? (K. Menyhe) Zsére
 Meghalt Rudolf... (K. Menyhe) Újabb alkalmi ballada
 Kalocsai búcsú
 Szépen szól a cimbalom (K. Menyhe)
 A kapitány pénzt ad a vízért (Kolon) Menyhe?
 Siroki erdőben
 A vadász és a leány (Zsére)
 Jáger Pista
 Barna menyecske¹⁰
 A párját sirató gerlice
 Kána menyegző
 Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom (2 versszak Putz)
 A... hajtok az ... Putz
 Leégett a jászberényi cserjés
 Nyitra vármegye

III. Slágerballadák:

Hideg téli éjszakába
 Hull a hó a szürke magas égből
 Kitették a holttestet az udvarra
 Mikor én még pólyában feküdtem
 Ennek a Bözsikének dombon van a háza K. – M.

II. Irodalmi eredetű balladák

Juhász legény. P. Zs. – K. M.
 Drégely vára. Zs. (öregék!)
 Szendy báró lánya (csak fiatalok éneklik)
 Nagymáriaceli leány
 Életemnek víg óráját töltöm a csárdában (K.)

IV. Múdal:

Zöld erdőbe szépen csúszik a kígyó (K. Menyhe) Zsére Első 4 sora múdal lehet, a többi 8 bal-
 ladikus)
 Két szerelmes kiment a temetőbe (K. Menyhe)
 Új sír van a temetőbe (K. Menyhe)
 Szegény kislány vagyok
 Édes rózsám, ha azt megengednéd (Menyhe – Kovács)
 A nevemet nem is kérdik, nem is mondom (K – Menyhe)

¹⁰ Innen más (valószínűleg Arany) kézírásával betoldott hét tétel.

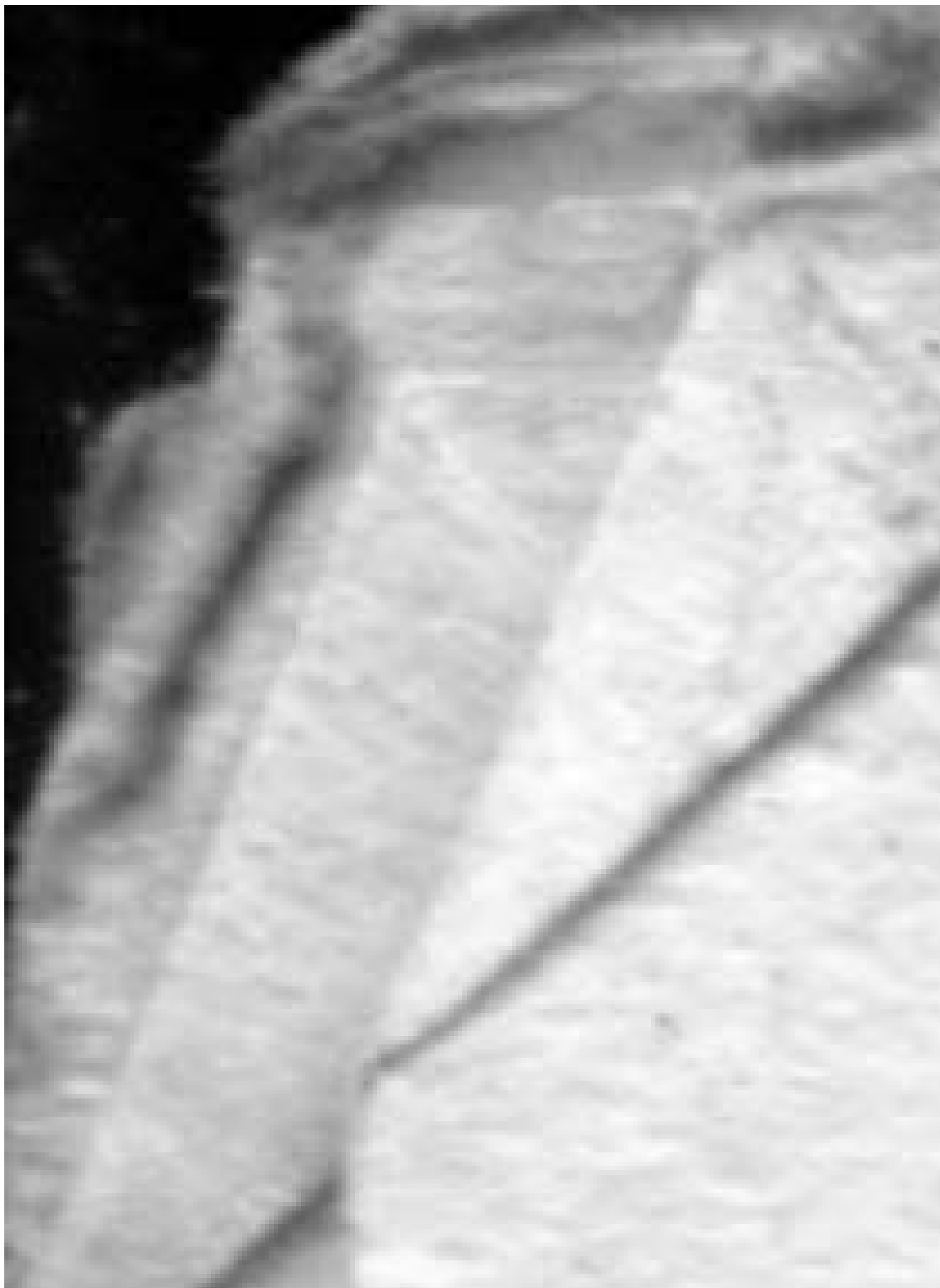

2. A Nyitra vidéki balladák jegyzéke (2)

[Egylapos, a fenti című, ám nem sorszámozott, géppel írott jegyzék, néhol utólagos, kézzel (ceruzával, tollal) történő betoldásokkal. Betűhív másolat, mindössze a Dános Erzsébet könyvére (Dános 1938) történő rendszertelen, és sok helyen pontatlan utalásokat hagytam el]

1. Fehér Aszló. (P.) Zsére. [ceruzával: javított 29]
2. Sáfodor Péterné. (P. Zsére.)
3. Bálint Vitéz. (P. Zsére?)
4. Horvát Jolán. (Három változat. P-Zsére; K.-Menyhe. Vátozat: Szabó Ferenc és Menyhe felett.)
5. Farkas Julcsa. (Masina. P-Zs; K-M.)
6. Ugyan mi bajod van.
7. Sóki bíró lánya. (P-Zs, 49 sor, a legszebb változat a m. ir. K-M, 42 sor)
8. Az apáca és a gróf. (P-Zs, K-M.)
9. Gyermeekyllkos anya. (P-Zs, K-M.)
10. Nem messze van ide Nagymargitta. Pindes-Béd.
11. Túl a Tiszán van egy hajó kikötve. , ,
12. Csali Pista. , ,
13. Barna Jancsi. , ,
14. Barna kislány nem átkozlak én téged. [tollal: (P-Zsére)]
15. Tisza partján elaludtam. [tollal: Pindes-Béd]
16. A barát és a lány szerették egymást , ,
17. Magyar János. (K-M.)
18. Szócs Marcsó. (K-M.) fonó.
19. Pállfi István. (K-M., Takács K. Egyezik: 2+2+2+2+3.)
20. Balás Sándor. (K-M.)
21. Egy asszony. (K-M.)
22. Bíró Katica (K-M.)
23. Aranyos Mariska. (K-M.)
24. Hallod pajtás Toponárban mi történt. (K-M.)
25. Szomoró hírt... (K-M.)
26. Nagymenyhébe... (K-M.)

4. Az eredeti kötetterv Blanárovits József metszeteivel

1. Lovat lopott Fehér Aszló...

Lovat lopott Fehér Aszló
A fekete hegyek aló.
Olyat csattant az ostora,
meghallotta hét vármegye.

2. Lovat lopott Fehér Aszló

Nem fogatta Fihir Anna,
Csak vele hát egy iccaka.

.....

Anna, Anna, Fehér Anna,
ne itt keresd a bátyádat,
zöld erdőbe, sík mezőbe,
akasztófa tetejibe.

3.

Fiam, fiam, Bálint vitíz
szived-i fáj, fejed-i fáj?

.....
Csinatassa kő kiskertet,
ültetgessé virágokat.
majd együnnek a szíp leányok,

.....
Csinátassá híres malmot,
őrítessé apró gyöngyöt.
Majd elgyünnek a szíp lyányok

.....
közöttük lessz szíp Ilona

4.

Ugyan mi bajod van ides lyanyom?

.....

Ekkor lóp a legény az ajtóra.
Megállt a lyány a legelső szóra.
De a legény tudta eszt előre,
pisztolyt vett és magát fejbeltötte.

5.

Leégett a jászberényi cserjés

.....

Leégett a jászberényi cserjés.

Benneégett szegény juhászlegény.

.....

Mutassátok eg nekem a sírját

Hogy öntözzem könyveimmel hantját,

Hogy teremjen rózsát, nefelejtsét.

6.

Ezernyóccázkilencvenhatogyik évbe
mi történt a borocskai szőlősbe.

Farkas Julcsa fölát a gépasztalra,
véletlenül belejesett a dobba.

.....

Nyis ki, anyám, gyászra festett kapudat,
most hozzák az összetörött lányodat.

Piros vire úgy folyik mint a patak,
édesanya árva szive meghasad.

7. Sári lányom nagy beteg

.....

Van néki egy vinnanya, vinnanya,
aszt elküldi ja kútra,
hogy míg az anya odajár,
barna legíny véle hált.

Ides lányom ki járt itt,
ki pipája maratt itt,

.....

Hát az ágyat mi lelte
Cica játszott farkával

8. Zsíre falu szíp helyen van

.....
Ne sír, ne sír te bús gerlice.
Nem messzi van a párod ide.
Nem kell nekem senki párja,
ha az enyim el van zárva.
El van zárva nehíz zár alá,
republika fegyvere alá.

9.

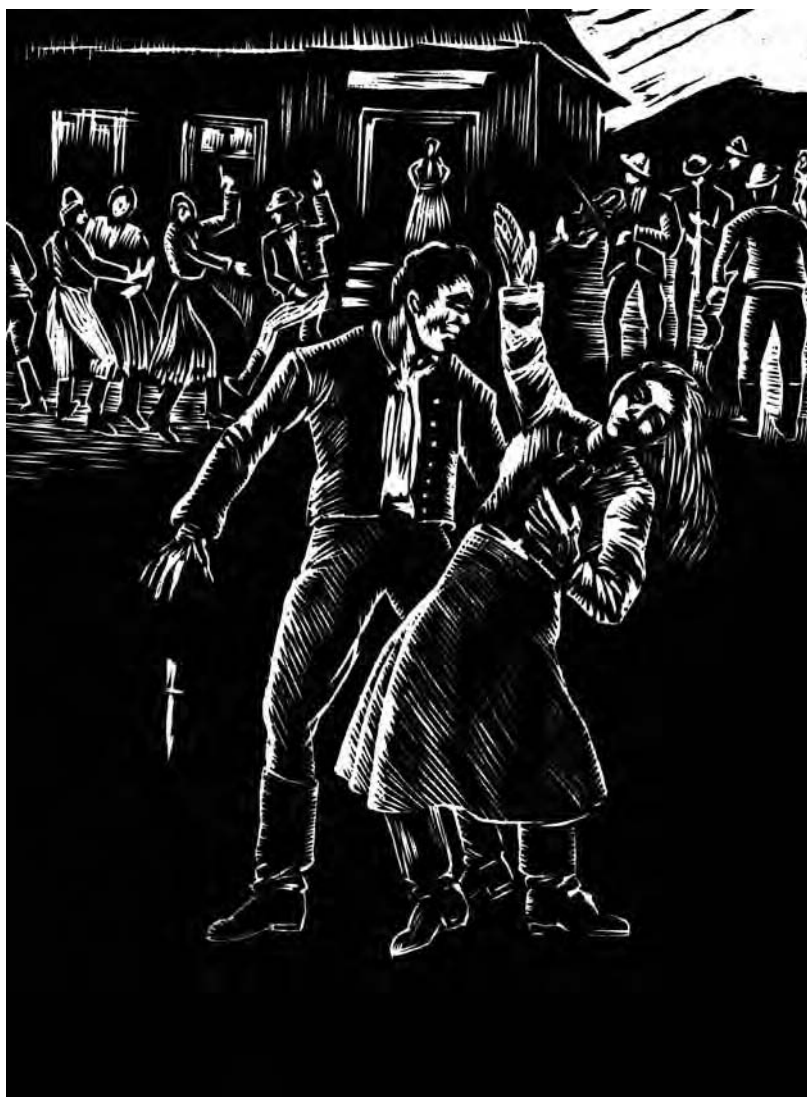
Jóestét, jó estét
sóki bíróné asszony.
Itthun-i van a lyánya,
a szép tündérekisasszony?

.....
külgye el a bálba.

.....
Cigányok, cigányok,
eszt a nótát húzzátok.
Sóki bíró Ilonát
pihennyi ne hagyatok.

.....
Pihennyi nem szabad,
alunnyi nem lehet.

.....
Angyalom, galambom,
nem vettem én észre,
hogy kedves szeretőd
kést szúrt a szívedbe.

10.

Mikor én már tizenhét éves vótam,
akkor én már házasonnyi akartam.
Tyizenkét lányt mekkírettem, nem gyött el,
valamennyi hibát talát énbennem.

.....

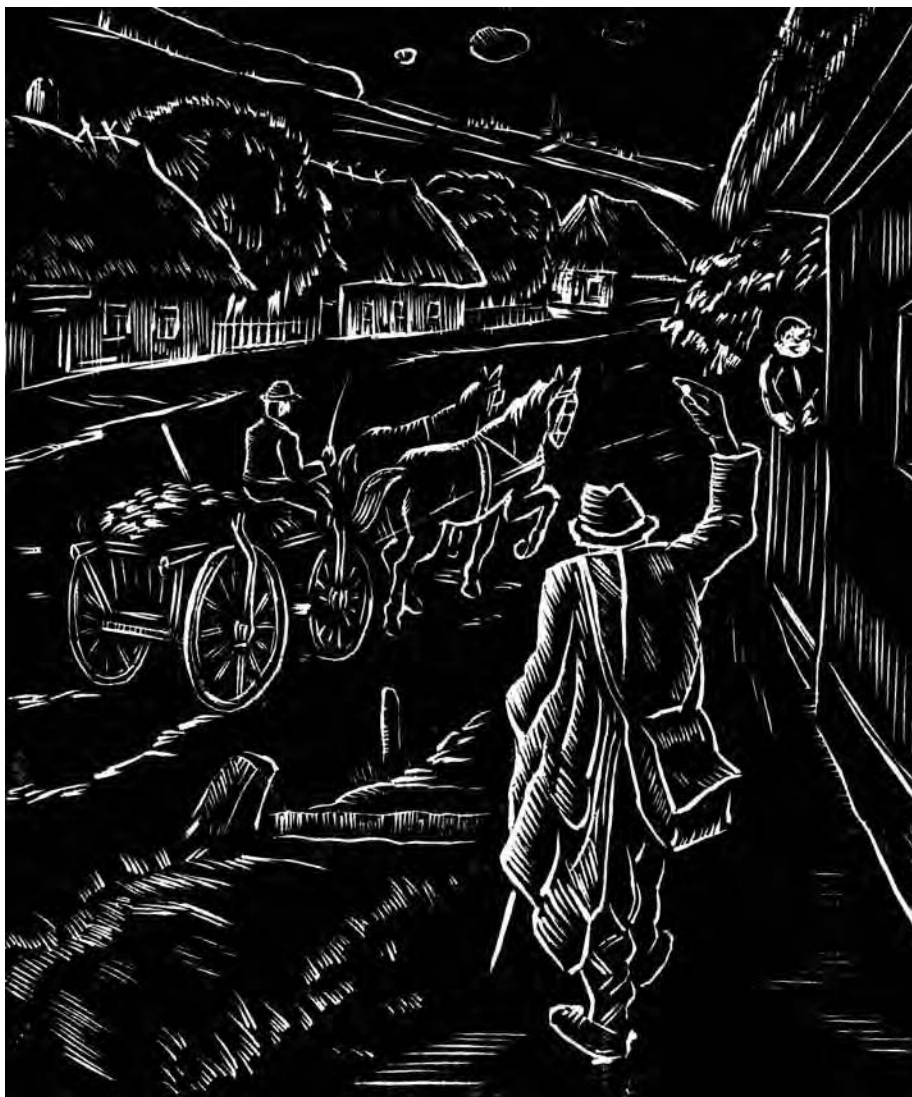
Így hát akkor házasonnyi nem lehet,
búval, bával kelly ílnem illetemet.
Minthogy búval, bával íljem világom,
katonának soroztatam magamot.

11.

Zsérétől Ghymesig vezet egy gyalogút,
erre járdogal egy világtalan kódos.
Gyi Fakó, gyi Sárga más ház elejibe,
Aggyanak valamit az Isten nevibe.

Nem adtak egyebet egy lyukas krajcárnál,
vágd a kerék alá, az apja angyalát.

12. és 13.

Lyányom, ídöss lyányom, Fodor Katalina,
mi dolog léssen a kerekallyú szoknyád?

.....

Ej te kutya cajha, megfogtalak tíged,
megfogtalak tíged, bezáratlak tíged.

.....

Szolgájim, szolgájim, hű kedves szolgájim,
fogjátok be gyorsan zabos paripájim.
Hat zabos paripám, ha kutya megeszi,
csak íletbe írjem Fodor Katalinát.

14.

Harangoznak hajnali négy órára,
Esik eső, jaj de szépen csöpörög,

.....

Kis pej lova elvitte őt messzire,
egészen a Bakony szélire.
Kis pej lova megbotlott egy fenyőbe,
Csali Pistát így fogták el örökre.

15. A gróf és az apáca

Amott a magos hegyen, a völgyön nyíztem át,

.....

akkor kilép a zárdából egy piross barna lány,
haja rövidre vágva és kész apáca már.

.....

Lehúzza a gróf az ujját egy aran karikát,

.....

Nem költö nekem a gyűrű, hisz úgy sem hordhatom,

.....

s kihúzza a gróf a zsebéből, sejt a pisztolyát,
szíven lövi a kislyányt, aztán önmagát.

16. Szabó Ferenc

Fijatalok hallgassatok szavamra...

.....

a Szent Gróti temetőbe kimentek,
a nagy kereszt elé letérbityöltek.
kereszt előtt foró imájukat végezték,
a lelküket az Istennek emelték.

17. Nagy Mária Celli leány

És csakhamar zordarcú rablók körül állták
Itt van már kezébe a saját maga szíve
A gyilkos fegyvereket maguktól elhánnyák
megtépték ruhajokat és térdre borultak.-

18.

A barát és a lány szerették egymást
Elvitték az esküvőre,
egy barát várván őket.

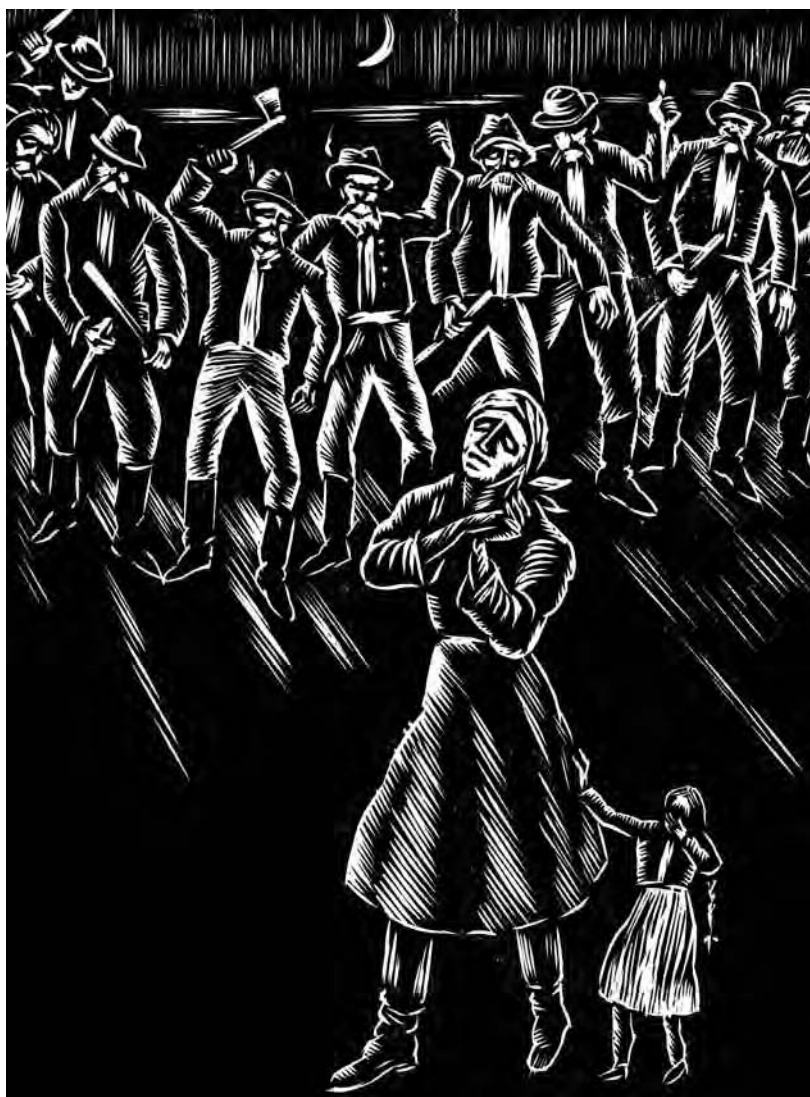
esküdj hát a feszületre,
sikoj tör ki ajakán,
halva fekszik a menyasszony
az oltárnak zsámolyán.

19.

Jaj de hosszú, jaj de sáros az az út,
amelyen kilenc betyár elindult.

Korcsmárosné kiszaladt a kiskertbe,
föltekintett a csillagos nagy égre.
Jaj istenem itt kell nékem meghalni,
hároméves kis árvámat itt hagyni.

20. (21.)

Szabó Vilma kiment a kis kerbe,

Szabó Vilma valld be ja bűnödöt,
Hova tetted három szép gyermeket?
Egyet tettem cédrusfa tövébe,
Másik kettőt Tisza fenekire.–

További metszetek¹²

A szegyenbe esett lány

A bárólány és a juhász

¹¹ Metszetek, melyek szintén a balladákhöz készültek, viszont nem voltak a kiadásra szánt kéziratához kiválasztva.

Bányatragédia

Anyai átok

A meggyilkolt fonólány

Megégett a cserény

Magyar–szlovák helynévjegyzék

Alsóbodok – Dolné Obdokovce
Alsócsitár – Štitáre
Bábindal - Babindol
Barslédec – Ladice
Béd – Bádice
Budapest (Magyarország)
Dénesd – Dunajská Lužná
Érsekújvár – Nové Zámky
Felsőszeli – Horné Saliby
Ghymes – Jelenec
Hardicsa – Zemplínske Hardište
Kamocsa – Komoča
Kecskemét (Magyarország)
Királyi – Horná Kráľová
Kolon – Kolínany
Köbölkút – Gbelce
Magyarbód – Bidovce
Menyhe – Podhorany
Nádszeg – Trstice
Nagycétény – Veľký Cetín
Nagyszalánc – Slanec
Nyitra – Nitra
Nyitracsehi – Čechynce
Nyitraegerszeg – Jelšovce
Nyitragerencsér – Nitrianske Hrnčiarovce
Nyitrageszte – Hostová
Pered – Tešedíkovo
Pográny – Pohranice
Pozsony – Bratislava
Pozsonypüspöki – Podunajské Biskupice
Prága – Praha
Tardoskedd – Tvrdošovce
Torcs – Nová Lipnica
Vágfarkasd – Vlčany
Vicsápapáti – Výčapy-Opatovce
Zsére – Žirany
Zsigárd – Žihárec

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Fórum inštitút pre výskum menšín
Parková 4.
931 01 Šamorín
WEB: www.foruminst.sk
E-mail: foruminst@foruminst.sk

Liszka József szerk.:
Nyitra vidéki népballadák
(Arany A. László hagyatékából)
Kotta- és képanyag: Nagy Myrtil

Első kiadás
Felelős kiadó: Tóth Károly
Kottagrafika: Huszár Ágnes
Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography Kft., Érsekújvár
Nyomta: Expresprint, s. r. o., Partizánske
Kiadta: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2009

József Liszka ed.
Maďarské ľudové balady z okolia Nitry
(Z pozostalosti Lászlóa A. Aranya)
Výber nôt a fotografií: Myrtil Nagy

Prvé vydanie
Zodpovedný: Károly Tóth
Notová grafika: Ágnes Huszár
Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, s. r. o., Nové Zámky
Tlač: Expresprint, s. r. o., Partizánske
Vydal: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín, 2009

ISBN 978-80-89249-29-9

1944-ben jelent meg a *Nyitravidéki népballadák* című füzet, amely Putz Éva által 1941-ben Zsérén lejegyzett *Fehér László balladája* címen ismert szöveget adta közre. Ezt a kiadványt a Szlovákiai Magyar Közlemények 2. köteteként tervezett *Nyitravidéki népballadák* című teljes gyűjtemény követte volna. A beharangozott kötet azonban a háborús állapotok miatt már nem jelenhetett meg, és a magyar folklorisztika az egész népköltési anyagot a legutóbbi időkig elveszettnek hitte.

A közelmúltban került elő Arany A. László hagyatéka, benne az említett kiadvány felig előkészített változatával, valamint további szövegekkel, variánsokkal. Kiadványunk Arany A. László korabeli fényképeivel illusztrálva ebből a gyűjteményből ad szinte teljes válogatást.

A kézirat kritikai kiadása jelentős kultúrtörténeti esemény, hiszen több mint hatvanöt év elteltével olyan gyűjtőmunka eredményét mutatja be, amely a múlt század legnehezebb időszakában az ún. „Szlovák Állam” (1939–1945) idején valósult meg a Nyitra vidéki falvakban.

Kötetünkkel az akkori áldozatkész gyűjtők és adatközlők előtt tisztelgünk Arany A. László születésének 100. évfordulóján.

A *Jelek a térben* sorozat azoknak a valós vagy virtuális jeleknek, jelrendszereknek a bemutatására vállalkozik, amelyek a magyarok múltbeli és mai létét dokumentálják Szlovákiában.

Az első kötet L. Juhász Ilona–Liszka József: *Szagrális kisemlékeink* című munkája volt (Somorja 2006).

